RADU TUDORAN

ORAȘUL CU FETE SĂRACE

BIBLIOTECA

PENTRU

TOȚI

Campania de Promovare a Culturii
este susținută și realizată în cooperare cu
Ministerul Culturii și Patrimoniului Național.

Colecția „Biblioteca pentru toți“ le-a oferit cititorilor români vreme de o sută de ani capodoperele literaturii române și universale, iar în 2009 s-a relansat cu gândul de a reedita titlurile clasice ale literaturii române. Îi vom reciti pe autorii ale căror opere ne-au însoțit viața și le vom lăsa de aici înainte moștenire celor dragi nouă cărțile devenirii noastre și ale devenirii lor. Un recurs cu care *Jurnalul Național* v-a obișnuit în ultimii ani de existență, recursul la România, care de acum va însemna un recurs la patrimoniul cultural național prin „Biblioteca pentru toți“, recurs ce va statua totodată răspândirea și păstrarea acestuia.

Marius Tucă
Jurnalul Național

RADU TUDORAN

ORAȘUL CU FETE SĂRACE

EDITURA
ART

RADU TUDORAN

ORAȘUL CU FETE SĂRACE

Prefață de Alex. Ștefănescu

JURNALUL NAȚIONAL
București, 2011

Ediția de față reproduce textul din Radu Tudoran, *Orașul cu fete sărace*, ediția a III-a revăzută, Editura Euromega, București, 1991.
Tabel cronologic și referințe critice de Mihai Iovănel

Fotografii din arhiva lui Ionel Cucu

Copyright © 2011 Editura ART, pentru prezenta ediție

Prelucrare detaliu supracopertă: Bogdan Mitea

JURNALUL NAȚIONAL

Director: Marius Tucă

Director general: Dan Matiescu

Coordonator colecție: Ana-Maria Vulpescu

Date despre colecția BIBLIOTECA PENTRU TOȚI:
www.jurnalul.ro; www.bibliotecapentrutoti.ro

Piața Presei libere nr. 1,
Corp D, etaj VIII, București, Sector 1,
tel.: 021-318 20 37, fax: 021-318 20 35
E-mail: editura.jurnalul@jurnalul.ro

EDITURA ART

GRUPUL EDITORIAL ART
Comenzi – Cartea prin poștă
C.P. 78, O.P. 32, cod 014810, sector 1, București
tel.: (021) 224.01.30, 0744.300.870, 0721.213.576;
fax: (021) 224.32.87

Redactor: Ioana Popescu
Tehnoredactor: Angela Ardeleanu
Producție: Walter Weidle

Tipărit la Radin Print, prin reprezentantul pentru România
4 Colours Advertising, www.4colours.ro

Radin print 4 Colours Advertising

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
TUDORAN, RADU
Orașul cu fete sărace / Radu Tudoran ; tab. cronologic și referințe critice de Mihai Iovănel, pref. de Alex. Ștefănescu.
- București : Art, 2011
ISBN 978-973-124-710-6
I. Iovănel, Mihai (tab. cronologic)
II. Ștefănescu, Alex. (pref.)
821.135.1-32

CRONOLOGIE

1910 – Pe 8 martie, în Blejoi, Prahova, se naște Radu Tudoran; pe numele său real Nicolae Bogza, este fiul Elenei Rhea Silvia (născută Georgescu) și al lui Alexandru Bogza, activând în marina comercială, ulterior antreprenor. Radu Tudoran este fratele scriitorului Geo Bogza (1908–1993) și al filosofului Alexandru Bogza (1895–1973).

1930 – Absolvă Liceul Militar de la Mănăstirea Dealu.

1930–1932 – Urmează școala de aviație din Sibiu. După absolvire, este ofițer activ, până în 1938.

1938 – Debutează publicistic cu un reportaj, „Oameni care nu au ce face cu viața și oameni care nu au cu ce și-o ține", în *Lumea românească* – unde printre colaboratori se numără fratele său Geo Bogza –, iar în literatura propriu-zisă, cu o nuvelă-reportaj despre lumea aviatică, *Aerodromul de la Șura Mică*, publicată în *Azi*, nr. 32, mai–august 1938, cu pseudonimul Ion Pătrașcu (*nota bene*: unul dintre personajele principale ale textului se numește Tudoran). Nuvela va figura în sumarul volumului de povestiri *Orașul cu fete sărace*.

Radu Tudoran și Geo Bogza

Mai târziu avea să-și amintească despre această perioadă: „În 1938, toamna, făceam gazetărie

la *Lumea românească*, lucru de toate felurile, într-o redacție cu puțini oameni și cu director Zaharia Stancu. Ziarul reprezenta pentru mine numai o trecere și un mijloc de existență. Preocuparea veche, greu de realizat, aproape inavuabilă, rămânea literatura. Scriam pagini peste pagini, cu voluptate, scriam din copilărie, ceea ce ar fi greu să se creadă și încă mai greu să se înțeleagă, dar scriam – ce mai încoa și încolo! – de la opt ani, zeci de pagini, sute, nenumărate. Începusem cu un roman și continuasem cu altele, primele pierdute pe drum, următoarele duse până la capăt, destul de departe. Nu-mi aduc aminte dacă mă nemulțumeau sau îmi dădeau vreo satisfacție; probabil că da, însă nu de lungă durată, dovadă că le-am aruncat pe toate. Spre sfârșitul acestei perioade de ucenicie tăcută, m-am exersat puțin pe nuvelă și povestire, socotind că, fiind cu totul necunoscut, nimeni nu s-ar hazarda să-mi publice un roman de sute de pagini. La sfârșitul anului 1938, am debutat cu o asemenea producție, scrisă ocazional, dar serios și cu sinceritate, în revista *Azi*, condusă de Zaharia Stancu, de două ori director, cum se vede, și care mi-a acordat încrederea de a trimite manuscrisul în tipografie fără să-l citească. În anul următor, am mai publicat în aceeași revistă câteva schițe și nuvele, fără ca genul să mă pasioneze. Tot cam atunci, Ieronim Șerbu, împreună cu un prieten, scriitoraș îngâmfat de care nu mai știe nimeni, m-au dus într-o duminică la cenaclul lui E. Lovinescu. Atmosfera de acolo nu mi-a plăcut și mai târziu am zeflemisit-o într-un articol de gazetă, poate nu cu toată dreptatea. Dacă i se va fi raportat, ceea ce este foarte probabil, Lovinescu nu mi-a purtat pică, dimpotrivă, a devenit oracolul izbânzilor mele următoare, deși nu i-am mai vizitat niciodată cenaclul." (Ion Oarcăsu, „Suntem datori să ne ținem gândurile la vedere", în *Tribuna*, nr. 47, 21 noiembrie 1972, reprodus în Aurel Sasu și Mariana Vartic [editori], *Romanul românesc în interviuri*, vol. IV [Ș–Z], partea I, Editura Minerva, București, 1991, pp. 298–299.)

1939 – Trecut în rezervă în 1938, cu calitatea de „corespondent de presă militar" (v. Pavel Țugui, „*Toate pânzele sus!*: «în sfârșit o carte fără politică...»" [II], în *Cultura*, nr. 41, 21 octombrie 2010), începe să lucreze ca redactor la ziarul *Evenimentul zilei*.

Debutează editorial cu *Germania, octombrie 1939. Aspecte din toamna războiului* (Atelierele „Cartea Românească", București), volumaș de

călătorie (la Viena, Berlin, Hamburg, Köln, pe Rin) pus ulterior la index și radiat din bibliografiile scriitorului – cu toate că Radu Tudoran, departe de a fi manifestat vreo simpatie progermană, își păstrează neutralitatea de reporter.

1940 – Apare volumul de nuvele *Orașul cu fete sărace* (Editura Socec). „Debutul meu n-a tulburat pe nimeni, dar pe ici, pe colo a fost comentat cu bunăvoință. Nu așteptam mai mult, îmi dau seama astăzi, după ce a trecut atâta vreme și am scris destule cărți ca să mi se recunoască o carieră literară. Speram altceva sau n-aveam nicio speranță? Dacă se poate admite, cred că și una, și alta. Cert este că nu încetam să scriu și îmi era imposibil să mă mai gândesc la altă meserie. În această atmosferă nedefinită, a apărut primul meu volum, *Orașul cu fete sărace*, întocmit din schițe, povestiri și nuvele, scrise ocazional sau extrase din manuscrise vechi; erau acolo adaptări și compilații, de care astăzi nu mă lepăd cu totul. Volumul, cu o copertă de Perahim, era expus în vitrina librăriei Alcalay, exact în acea zi a anului 1940 când Hitler intra în Belgia. Desigur, evenimentul important a fost războiul! Credeam în mine și n-aș fi renunțat la scris pentru nimic în lume." (v. Ion Oarcăsu, interviul citat, reprodus în Aurel Sasu și Mariana Vartic [editori], *op. cit.*, p. 299.)

1941 – Apare romanul *Un port la răsărit* (Editura Socec, București), cu temă nautică, care devine rapid bestseller și cunoaște mai multe ediții (șase la număr), asigurând autorului notorietate. Romanul va fi interzis în timpul comunismului („a fost înmormântată în 1944", va nota Radu Tudoran), la fel ca *Rusoaica* lui Gib Mihăescu, din cauza locului unde se desfășoară acțiunea – Basarabia, nume prohibit după 23 august 1944.

Odată cu intrarea României în război, Radu Tudoran este „obligat prin «concentrare» să opteze, ca și alți scriitori – de pildă, Ion Vinea –, între a pleca pe front sau a fi redactor la dispoziția guvernului militar Ion Antonescu" (v. Pavel Țugui, „*Toate pânzele sus!*: «în sfârșit o carte fără politică...»" [III], în *Cultura*, nr. 42, 29 octombrie 2010). În această calitate, va scrie la ziarele *Curentul* și *Evenimentul zilei*, ambele editate de Pamfil Șeicaru – inclusiv articole antisovietice care vor avea repercusiuni după 23 august 1944.

1943 – Apare romanul *Anotimpuri* (Editura Socec, București), un *love story* plasat în mediul aviatic, având la bază nuvela-reportaj cu care

debutase în literatură scriitorul: „o nuvelă cu subiect din lumea aerodromului, cunoscută dintr-o experiență personală, nu prea lungă, dar pasionantă. Ea a apărut la începutul anului 1939 în ultimul număr din revista lunară *Azi*, a lui Zaharia Stancu, înainte de transformarea ei în gazetă săptămânală. Ceea ce am publicat acolo nu era propriu-zis o nuvelă, ci un sondaj în lumea amintită mai sus, pe care intenționam s-o înfățișez mai amplu în viitor. Proiectul l-am realizat, de altfel, cu ce mijloace aveam atunci; e vorba de romanul *Anotimpuri*." (Mircea Scripcă, „Radu Tudoran despre realizări și proiecte", în *Magazin*, nr. 330, 1 februarie 1964, reprodus în Aurel Sasu și Mariana Vartic [editori], *op. cit.*, pp. 285–286.) În legătură cu cartea, autorul mărturisește: „În vreme ce în primul roman, *Un port la răsărit*, plecam de la o întâmplare care constituia, să zicem, intriga cărții, în *Anotimpuri* am pornit de la o *idee*. Martor la frământările epocii, n-am putut să privesc cu indiferență fenomenul zborului, caracteristic pentru felul de a se realiza al generației mele, fenomen pe care l-am experimentat și cu luciditate, și cu entuziasm, studiindu-l adică și lăsându-mă în același timp îmbătat de el. În centrul cărții stă ideea zborului, deși acțiunea imaginată de circumstanță o acoperă, cum e și firesc, într-o producție epică. Pentru lectorii care vor privi lucrurile la suprafața lor, *Anotimpuri* va rămâne o plăcută istorie de dragoste, în care câmpul de aviație și peisajul aerian vor fi elemente de pitoresc suplimentare. Pentru ceilalți, sub învelișul faptelor se află «substanța» cărții – ca să mă exprim cu un termen la modă azi." (Vasile Netea, „De vorbă cu scriitorii tineri. Sfat cu d. Radu Tudoran", în *Vremea*, nr. 699, 23 mai 1943, reprodus în Aurel Sasu și Mariana Vartic [editori], *op. cit.*, p. 281.)

1945 – Apare romanul *Flăcări* (Tipografia Cartea de Aur-Forum, București), inspirat din lumea petrolului. La reeditarea postbelică din 1971, autorul va schimba titlul în *Flăcările*. „...d. Radu Tudoran intră în maturitatea și în zona operei care rămâne în istoria literaturii. E totodată examenul puterii sale de construcție epică și al amplorii viziunii sale narative. Mai mult chiar, *Flăcările* dezvăluiesc un romancier care se poate identifica în linia de soliditate și vigoare constructivă a romanului social pe care l-au creat scriitorii originari din Ardeal. În *Flăcările* dlui Radu Tudoran străbate acel realism puternic și de amprentă tragică din *Mara* lui Slavici, din *Arhanghelii* lui Agârbiceanu sau din *Ion* al lui Rebreanu." (Ion Negoițescu, „Radu

Tudoran: *Flăcări*", în *Revista Cercului Literar*, nr. 5, mai 1945, reprodus în *De la „elanul juvenil" la „visatul Euphorion". Publicistica de tinerețe: 1938–1947*, ediție de Lelia Nicolescu, Casa Cărții de Știință, Cluj, 2007, p. 393.)

Apare *Purcelul care-a ajuns boier*, „roman pentru copii și tineret", la Tipografia Pro-Pace, București.

Pe 13 iulie, *Scânteia* publică o listă a epurărilor din presă, operate printr-o decizie a Consiliului de Miniștri: Radu Tudoran este suspendat pe un an. Dar, *de facto*, fiind ofițer, nu intră sub incidența legii epurației (v. Pavel Țugui, *ibidem*).

Flăcări are cronici elogioase din partea criticii (Perpessicius, Ion Negoițescu ș.a.), dar în același timp autorul e atacat în presă pentru „cele câteva pagini antisovietice din *Un port la răsărit*, unde corabia d-sale ancorase să descarce toate invectivele pentru țara despre care vorbește" (*Veac nou*, 17 noiembrie).

1946 – Apare *Ferma „Coțofana veselă"*, „roman pentru copii și tineret", la Tipografia Scrisul românesc, Craiova.

1947 – Publică romanul de dragoste *Întoarcerea fiului risipitor*, Editura Socec, București; la ediția *ne varietur* din 1970, titlul va fi schimbat în *Fiul risipitor*.

1948 – Instalarea oficială a regimului comunist aduce cu sine marginalizarea scriitorului, care nu poate publica; pentru a supraviețui, stilizează și semnează în colaborare numeroase traduceri – în principal din literatura rusă.

1954 – Apare romanul *Toate pânzele sus!* (Editura Tineretului, București), marcând

Radu Tudoran și Dan Deșliu (Sala Oglinzilor, Calea Victoriei 115)

reintrarea lui Radu Tudoran în circuitul literar (la aceasta, o contribuție importantă avusese intervenția lui Geo Bogza la Ministerul Culturii). Mai târziu avea să mărturisească: „...cartea *Toate pânzele sus!*, unde acțiunea se petrece acum aproape o sută de ani, înfățișează și ea rezultatul unei experiențe personale. În cazul acesta, prin experiență personală înțeleg însușirea unor cunoștințe destul de ample cu privire la viața porturilor, a apelor și a celor care le populează, adică a marinarilor. Având o veche pasiune pentru această lume, am visat încă din prima tinerețe să mă pot apropia nemijlocit de ea, să pot naviga chiar – ceea ce e altceva decât a călători – cu mijloace proprii. Iată cauza pentru care, după multe așteptări și tribulații, am început să-mi construiesc – într-un șantier de la Dunăre – o ambarcațiune. Era vorba de o ambarcațiune de vreo doisprezece metri, pe măsura posibilităților mele materiale, neavând la îndemână altceva decât drepturile modeste de autor de pe atunci, renunțări la alte nevoi, plus munca personală. Dacă n-am izbutit să termin această «corabie a visurilor», în schimb nu regret munca depusă și pasiunea consumată, întrucât acestea s-au adăugat experienței mele de viață, reușind – prin intermediul ei – să cunosc oameni, locuri, întâmplări." (Mircea Scripcă, *op. cit.*, reprodus în Aurel Sasu și Mariana Vartic [editori], *op. cit.*, p. 286.)

Radu Tudoran și Iosif Naghiu (1970)

Apreciat de Ov. S. Crohmălniceanu, romanul va fi atacat de un alt critic oficial, Vicu Mândra, pe motiv de nefocalizare ideologică: „e regretabil că un scriitor atât de talentat ca Radu Tudoran nu a dat cărții sale suportul magic al idealurilor înflăcărate. [...] Este într-adevăr păcat ca un timonier iscusit cum e Radu Tudoran să nu fi știut să îndrepte cârma romanului său către o idee mare, capabilă să transfigureze aventurile echipajului și să dăruie marinarilor o aureolă eroică. În această chestiune marinărească, editura, poate incompetentă în problemele

navigației, ar fi putut totuși să dea cârmaciului un ajutor mai eficace." („Romanul unei extraordinare călătorii", în *Flacăra*, nr. 4, 15 februarie 1955.)

1955 – Îi apare traducerea cărții *Cinci săptămâni în balon* de Jules Verne (Editura Tineretului).

1956 – Apare romanul pentru copii *Ultima poveste* (Editura Tineretului), înfățișând aventuri și peripeții din timpul războiului; scrierea e realist-socialistă.

1957 – Publică ediția a II-a, „revăzută și adăugită", din *Toate pânzele sus!* (Editura Tineretului).

Îi apare traducerea din Jules Verne *Arhipelagul în flăcări* (Editura Tineretului).

1958 – Traduce, în colaborare cu Dinu Bondi, Charles Darwin, *Călătoria unui naturalist în jurul lumii pe bordul vasului Beagle* (Editura Tineretului).

1961 – Publică romanul *Dunărea revărsată* (Editura pentru literatură, București), cu acțiunea plasată pe un șantier naval în perioada postbelică de după naționalizare; autorul face unele concesii clișeelor epocii.

1964 – Apare romanul *O lume întreagă* (Editura Tineretului), roman pentru adolescenți, în care „printr-un artificiu simplu și ușor acceptabil, prin fața cititorului vor trece întâmplările cele mai concludente din istoria omenirii, începând chiar cu preistoria. Aceste întâmplări sunt interpretate de un

Henriette Yvonne Stahl, Radu Boureanu, Radu Tudoran, la premiile speciale ale Uniunii Scriitorilor (Sala Oglinzilor, 1980)

adolescent din zilele noastre, care le vede și le înțelege prin optica vârstei și a epocii pe care o trăim. [...] Cititorii se vor întâlni – însă nu în ordinea cronologică a existenței lor – și cu faraonul Keops, și cu Napoleon Bonaparte, și cu inchizitorii din timpul Evului Mediu, și cu Cervantes, și cu cosmonauții timpului nostru, ca și cu alte chipuri luminoase sau sumbre din istoria îndepărtată sau mai apropiată." (v. Mircea Scripcă, *op. cit.*, reprodus în Aurel Sasu și Mariana Vartic [editori], *op. cit.*, pp. 288–289.)

1966 – Publică *Al optzeci și doilea* (Editura pentru literatură), înfățișând o călătorie pe Atlantic.

1967 – Semnează textul albumului *Regiunea Galați* (Editura Meridiane).

1970 – Apare *Oglinda retrovizoare* (Editura Eminescu, București), cartea unei călătorii în Italia.

Semnează textul pentru albumul *Constanța* (Editura Meridiane; fotografii de S. Mendrea).

1971 – Apare romanul pentru tineri *Al treilea pol al pământului* (Editura Ion Creangă, București).

Radu Tudoran și Mircea Dinescu (1991)

1973 – Apare romanul de dragoste *Maria și marea* (Editura Albatros, București).

1975 – Publică romanul *Acea fată frumoasă* (Editura Cartea Românească, București), „un jurnal de călătorie de o factură aparte, înlocuind relatarea prin confesiune, și o romantică poveste de iubire, pură, luminoasă, aeriană, crescută neașteptat dintr-un episod oarecare și ajungând să domine întregul orizont al însemnărilor. [...] Inegalabil cântăreț epic al întinderilor marine și al nemărginirii văzduhului, Radu Tudoran face acum și din deplasarea cu automobilul

un prilej de vibrantă și bărbătească poezie." (Mircea Iorgulescu, „Îndrăgostiți și călători", în *România literară*, nr. 6, 1975, reprodus în *Firescul ca excepție*, Editura Cartea Românească, București, 1979, pp. 167–171.)

1978 – Apare la Editura Cartea Românească romanul *Casa domnului Alcibiade*, primul volum din seria *Sfârșit de mileniu*. Această serie-frescă reprezintă principala operă a lui Radu Tudoran.

1979 – Apare *La nord de noi înșine* (Editura Eminescu), o nouă carte de călătorii.

1981 – Publică *Frumoasa adormită* (Editura Eminescu), despre o călătorie în Statele Unite.

1982 – Apare volumul II din seria *Sfârșit de mileniu*: *Retragerea fără torțe* (Editura Eminescu).

1984 – Apare volumul III din seria *Sfârșit de mileniu*: *Ieșirea la mare* (Editura Eminescu).

1985 – Apare *Victoria neînaripată* (Editura Eminescu), volumul IV din seria *Sfârșit de mileniu*.

1986 – Apare *Privighetoarea de ziuă* (Editura Eminescu), volumul V din seria *Sfârșit de mileniu*.

1989 – Publică *O sută una lovituri de tun* (Editura Eminescu), volumul VI din seria *Sfârșit de mileniu*.

1992 – Radu Tudoran moare pe 19 noiembrie, la București.

Dintre evocările scriitorului dispărut poate fi citată aceasta semnată de Mircea Zaciu: „Când l-am cunoscut – târziu, în anii '70 ai învolburatei noastre vieți literare –, era unul dintre puținii supraviețuitori (norocoși) ai strălucitei pleiade premergătoare. Silueta lui dreaptă, elegantă, dezinvoltura sportivă erau contrazise de o sfioasă comportare în public. Lua cuvântul foarte rar, și nu cu plăcere. Când vorbea totuși, o făcea dintr-o irepresibilă conștiință a unei datorii morale. Punea un pic de patetism «antebelic» în rostire, dar și acela părea *firesc*. Era al lui, făcea parte din compoziția chimică a propriei creații. Este în această fibră patetică un lirism înrudit cu acela al fratelui său de sânge, Geo Bogza, dar ea e contracarată sau poate

supravegheată îndeaproape de o observaţie extrem de fină a mişcărilor sufleteşti, dar şi a impulsurilor instinctuale, urmărite pe toată gama dezlănţuirii lor nu o dată tragice. De unde şi predilecţia lui Radu Tudoran pentru personaje pasionale, abandonându-se aventurii, destinului, unei fatalităţi oarbe." (Mircea Zaciu, „Radu Tudoran – *In memoriam*", în *Luceafărul*, 1992, reprodus în *Scrisori nimănui*, Editura Cogito şi Arhipelag, Oradea – Târgu-Mureş, 1996, p. 84.)

POVESTIRI DESPRE UN LOC MISTERIOS

Să fii tânăr, lipsit de experiență socială, să ai pregătire militară, nu filologică și să scrii totuși o carte de proză care să atragă atenția criticii literare și a publicului – iată o performanță care numai lui Radu Tudoran (pseudonimul lui Nicolae Bogza, fratele lui Geo Bogza) putea să-i reușească. Culegerea sa de povestiri *Orașul cu fete sărace*, apărută în 1940, a suscitat imediat interes în rândurile iubitorilor de literatură. G. Călinescu însuși n-a ratat prilejul de a menționa debutul în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, care se afla în acel moment la tipografie.

Toate cărțile lui Radu Tudoran sunt *scrise bine*. Autorul este cel care conduce dansul cu cititorul, cu siguranță și grație. Stilul său de o eleganță firească îi conferă autoritate. Vocabularul de o bogăție inepuizabilă, proprietatea termenilor, caracterul funcțional al comparațiilor, fluența frazelor contribuie deopotrivă la crearea impresiei că prozaicele probleme de exprimare au fost de multă vreme rezolvate de autor și că atenția cititorului se poate concentra exclusiv asupra a *ceea ce se povestește*. La toate acestea se adaugă o undă de tristețe și de mister, care nu vine parcă din text, ci însoțește textul și persistă după încheierea lui.

Puțini romancieri români – Cezar Petrescu (numai în unele cărți), Petru Dumitriu, Petru Popescu – s-au mai remarcat printr-un talent literar atât de evident. Sunt nedrepți cei care îl prezintă pe Radu Tudoran ca pe un autor de cărți comerciale, asemănător cu Cezar Petrescu. În realitate, cărțile lui, scrise cursiv și atrăgător, nu sunt comerciale și nu suferă deloc de diluare. Ele au, dimpotrivă, o remarcabilă densitate artistică. Fiecare element epic se impune atenției în timpul lecturii și devine enigmatic-semnificativ, ca într-o legendă. Din acest punct de vedere, scriitorul seamănă mai curând cu Dino Buzzati și Mircea Eliade decât cu Cezar Petrescu.

În ceea ce privește *Orașul cu fete sărace*, remarcabil este faptul că încă de la prima sa carte autorul a găsit tonul. Povestirile prefigurează – s-a mai spus – seducătorul roman *Un port la răsărit*, publicat la distanță de numai un an, în 1941. Este vorba de aceeași atmosferă de pierzanie dintr-un mic oraș de provincie, așezat între stepa nesfârșită și Limanul Nistrului. Identificăm vechea localitate românească Cetatea Albă, disputată de-a lungul istoriei de tătari, moldoveni, turci și ruși (și aflată în momentul de față în componența Ucrainei). Când și-a scris Radu Tudoran cartea, Cetatea Albă aparținea românilor, care o redobândiseră în 1918 (și o vor pierde în 1940, pentru a o mai deține apoi doar trei ani, între 1941–1944). Întreg spațiul basarabean recuperat de la sovietici exercita o adevărată fascinație asupra românilor, printr-un mod de viață somnolent și lasciv, rezultat al influenței slave. Indolență sau spirit contemplativ? Sărăcie sau nepăsare față de bunurile lumești? Promiscuitate sau senzualitate liberă? Incapacitate de acțiune sau vocație metafizică? Era greu de dat un răspuns de către un scriitor format într-o Românie occidentalizată. Dar atracția față de un „dincolo" misterios persista (o regăsim și în romanul *Rusoaica* al lui Gib Mihăescu).

Radu Tudoran, sensibil la mister, atras de aventură, nu-și pierde totuși luciditatea explorând acest spațiu, nu devine patetic și nu alunecă în exotism. Arma sa secretă este umorul, același umor înalt-filosofic care îl determina pe Balzac să-și supraintituleze imensa colecție de drame *Comedia umană*. Scriitorul știe să vadă, ca puțini alții, comedia nefericirii omenești. În povestirea de la care s-a împrumutat titlul întregului volum este descrisă ingenioasa *capcană de fete* concepută de un bărbat flușturatic, Marinică, șeful depozitului de lemne din oraș. Într-o localitate cu multe fete frumoase și sărace care suferă toată iarna de frig, el are grijă ca soba să duduie zi și noapte în locuința sa, ceea ce le atrage irezistibil pe domnișoarele insuficient încălzite de sobele alimentate cu stuf din casele părintești. Una singură, Mura, rezistă tentației, dar Marinică, întâi prăbușit sufletește, ca un îndrăgostit romantic, relansează asediul și nu se lasă până când și ea îi cedează.

Sunt și situații în care tragedia prevalează. Am putea considera, de exemplu, povestirea *Mamocica* o farsă tragică. Bărbatul „beteag" și imobilizat în pat asistând la dezmățul zilnic al soției lui, care practică un fel de prostituție entuziastă la domiciliu, este de compătimit, dar protestul lui repetat, culminând cu denunțarea soției pentru spionaj, are și ceva hilar.

Toate povestirile, inspirate dintr-o lume în care ai zice că nu se întâmplă nimic, ca în târgurile de provincie ale lui Sadoveanu, au subiecte tari, nu lipsite de elemente senzaționale. După fiecare s-ar putea face câte un film (în genul filmelor bazate pe nuvelele lui William Somerset Maugham). Există multă epică în această carte de debut a unui foarte talentat prozator. Dar există, mai ales, un stil atrăgător, datorită căruia „vezi" tot ceea ce-ți povestește autorul:

> „Înspre nord, la câțiva kilometri de la aerodrom, sunt dealuri mărunte, peste care apasă greu cerul cenușiu. Dincolo de ele, perdeaua ploii ascunde cu desăvârșire orice mișcare. Ieri, între două margini de nori se ridicase departe într-acolo un balon captiv. Se zbătuse câteva minute în aer și apoi fusese repede tras jos, de teama balaurilor de pe cer. A fost singura mișcare peste dealurile acelea, care de atunci s-au învăluit în tăcere.
>
> Acuma, pe neașteptate, dintr-acolo, din întunericul ploii răsar escadrilele de asalt, una după alta. Douăzeci de avioane zăpăcite de neguri luptându-se cu ploaia care le împinge parcă în jos, făcându-le să se hârjâie cu burta de pământ.
>
> Le urmărim uimiți zborul neliniștit.
>
> Deasupra aerodromului, aripile se leagănă, făcând semne de înțelegere, apoi deodată formația se rupe și avioanele risipite acoperă cerul cu croncănitul lor metalic. Unul câte unul pe rând, coboară și alunecă lin pe pământ. Au fuselajul albastru și aripile galbene ca puful bobocilor ieșiți din găoace. Se aliniază pe o latură a aerodromului, două, trei, patru. Celelalte vin la aterizare, unul după altul, glisând grațios pe o aripă.
>
> Și, deodată, spre șirul de sălcii se produce ceva neînțeles. E ca și când o pasăre rănită s-ar fi zbătut cu disperare în aer.
>
> – A căzut un avion! strigă cineva alături" *(Aerodromul de la Șura Mică).*

Volumul *Orașul cu fete sărace* a rămas multă vreme (mai bine de șaptezeci de ani) nereeditat, și lumea a început să-l uite. Radu Tudoran nu s-a adaptat din mers la situația survenită în România după cel de-al Doilea Război Mondial. În timp ce fratele său, Geo Bogza, își confecționa o faimă de militant de stânga, Radu Tudoran, mai puțin abil, își exprima în articolele sale dezaprobarea, simultan, și față de extrema dreaptă, și față de politica Uniunii Sovietice. Până în 1947, n-a avut de suferit represalii directe pentru această atitudine. A publicat câteva romane și, stabilindu-se pentru un timp la Brăila, și-a construit o corabie cu care voia să plece în lume. După 1947 însă, viața lui a luat alt curs...

> „După 1947 – povestește Radu Tudoran, într-un interviu acordat Marinei Spalas și publicat în *Contemporanul*, nr. 15/ 1992 – am fost înmormântat, nimeni n-a mai pomenit de mine decât dacă își mai aducea cineva aminte să-mi vâre o suliță în coaste. N-am socotit că era o nedreptate față de felul cum mergea treaba; puteam s-o pățesc mai rău, mulțumeam lui Dumnezeu când mă lăsau în pace. N-am fost arestat nici o zi, n-am făcut închisoare, dar nici nu eram liber, cum nu era nimeni în țara noastră..."

Condamnat la uitare – așa a sunat sentința dată de regimul comunist scriitorului Radu Tudoran. Dar pedeapsa (oricum nedreaptă) n-a fost executată decât parțial. Cărțile sale sunt redescoperite de generațiile de azi. Publicarea volumului *Orașul cu fete sărace* contribuie și ea, în mod fericit, la această recuperare.

Alex. ȘTEFĂNESCU

ORAȘUL CU FETE SĂRACE
(1940)

ORAȘUL CU FETE SĂRACE

De când ajunsese cu slujba în răsăritul țării, Marinică întâlnise pe străzile orașului basarabean atâtea fete, că se minunase gândindu-se ce sumedenie de pântece se căzniseră să le aducă pe lume. Parcă seceta și sărăcia le priise, așa erau de multe. Se năștеau și creșteau, claie peste grămadă, încât nimeni n-ar fi putut să le țină socoteala, dacă n-ar fi fost unele cumetre să-și arunce ochii după ele pe deasupra ulucilor și să le însemne în minte, cu mai multă grijă decât erau însemnate în catastiful primăriei.

Erau atât de multe fete, încât seara, când ieșeau să se plimbe, umpleau strada principală de pe un trotuar pe celălalt, fără să lase nicio fâșie goală, ca și când ar fi fost toate laolaltă topite într-un aluat mișcător prin care nu poți trece fără să te lipești.

Nu aveau ca înfățișare nimic de seamă, la fel de cum nu aveau nimic de seamă în vorbă și în îmbrăcăminte. De la cele înalte și deșălate până la cele scunde, cu umerii căzuți și cu șoldurile joase, fluturau pe trotuarele desfundate rochii asemănătoare, de cârpă nu prea scumpă, croite după jurnalele de modă de la București pentru cucoanele bogate.

Dorințele lor erau mici și uniforme: o bască frumoasă cu căptușeală de mătasă și cu ștampilă aurită, un palton negru pentru iarnă, o rochie de cârpă în primăvară, și alta de mătase ieftină, la venirea verii.

Pentru ele, cum se întâmpla mai cu toate, viața începea pe la paisprezece ani, odată cu plimbările din centru. În anul următor, își găseau un drăguț care să le sărute, pe după gardul grădinii publice, apoi un altul mai grăbit, să le târască în stufărișul de la marginea orașului. Zilele care urmau le mai aduceau noutăți doar în îmbrăcăminte: un ciorap frumos, un pantof cu tocul înalt, o bască de la București. Trecând anii, cumetrele le pierdeau urma; în

catastif numele lor rămânea stingher, și astfel pentru oraș cronica li se încheia cu mult înaintea morții. Pentru prea puține dintre ele, viața însemna un măritiș, aproape totdeauna nelimpede. Nimeni nu știa în fața cărui primar au iscălit învoiala, ce preot le-a pus cununile pe cap, ce clopot a bătut la nuntă, ce zestre a avut mireasa, ce apucături și ce meserie bărbatul.

Erau și fete ce nu se amestecau în gloată, fiind născute din părinți cu stare bună. Acestea plecau de mici în alte orașe, dacă nu chiar în capitala țării, de unde se întorceau după mulți ani, parfumate, vorbind franțuzește, cu învățătură multă, cu rochii frumoase și cu ciorapi subțiri. Socotelile lor nu puteau fi ținute de cumetre, fiindcă ele, dacă aveau iubiți, nu și-i aveau pe aici și, când rămâneau însărcinate, lepădau în altă parte.

De aceea orașul rămânea, în întregime, al fetelor sărace.

Marinică avusese de la început în mijlocul lor un loc privilegiat. Nu că ar fi fost frumos, că nu era, la fel cum, ce-i drept, nu era nici slut. Un om acolo, ca toți oamenii, cu părți bune și părți rele. Spre treizeci de ani ai vieții, se arăta potrivit la statură, bine legat în umeri, negricios la față, cu sprâncene stufoase și cu priviri haine. Uneori nici nu se băga de seamă că unul din umerii săi trăgea puțin în sus, parcă a nedumerire, că fălcile cam noduroase se desprindeau din linia obrazului ca la buldogii furioși, că nasul cârmea puțin într-o parte, abătându-se de la drumul drept prin mijlocul figurii.

Un om cu astfel de înfățișare nu prea fățoasă, dar nici slută, nu se putea să nu stârnească puțină mișcare printre fetele unui oraș unde despre străini se crede că aduc cu dânșii obiceiuri frumoase și unde nu se găsesc bărbați pe toate drumurile.

Dacă, într-adevăr, Marinică aducea în cufărul său periuță de frecat dinții, pomadă de dat pe păr și apă de colonie, nu avusese timp să se întrebe nimeni, căci mai repede se aflase ce rost avea venirea lui. Și poate că, dacă ar fi scos din buzunar ordin să răstoarne pe prefect și să se așeze pe scaunul lui împodobit cu flori dăltuite, de la prefectură, nu ar fi stârnit între local niciun

interes și un respect mai mare. Fiindcă ordinul îl numea șef peste depozitul de lemne al statului, ceea ce, într-un oraș chinuit de geruri și fără mijloace de încălzire, îl făcea să apară în ochii oamenilor ca un semen extraordinar.

Strâns între stepă și limanul Nistrului, orașul nu avea, zeci de kilometri spre Nord sau Apus, nici urmă de pădure. Vagoanele cu lemne care soseau în gară, după drumuri lungi și ocoluri nefolositoare, se împărțeau cu prețuri mari la autorități, la școli și la puținii chiaburi pe care nu-i durea în fundul pungii când o scormoneau. Pentru ceilalți oameni, încălzitul însemna o amăgire: un maldăr de stuf topit la iuțeală și cu puțin folos, în ușa sobei flămânde. Iarna trecea peste dânșii ca o roată grea cu zimți ascuțiți, de sub care ieșeau în primăvară, după hibernare, cu pielea tăbăcită ca după argăseală.

Câteodată tremurau de frig chiar oamenii bogați și chiar primarul, prefectul, polițaiul. Era câte o iarnă mai apăsătoare când sobele arătau multă lăcomie și stivele din curte se sfârșeau pe neașteptate. Atunci impiegatul de la poștă bătea, cu degetele înghețate, în fiecare zi câte o telegramă disperată; dar trenurile pornite de la munte înțepeneau în troiene la marginea câmpiei.

În iernile acestea, când orașul suferea de ger până în măruntaiele sale cele mai ferite, unui singur om, cel cu depozitul de lemne, nu-i păsa de prăpădul gerului, nu-i păsa de necazurile lumii, ci scotea de prin ascunzișurile șoproanelor buturugi întregi, pe care le înghesuia în sobă, ca să se pârjolească împărătește la dogoarea lor.

Iată de ce, din prima iarnă, casa lui Marinică atrăsese atâtea fete, încât omul începuse să le încurce numele. Veneau, împinse de viscol, una după alta, și, cum plecau unele, soseau altele în loc. Marinică le primea în izmene, cu cămașa de noapte înflorată, desfăcută la gât până sub coșul pieptului păros și despicată pe lături până înspre șolduri, le râdea cu gura mare, socotind că așa își arată bunătatea, apoi punea gramofonul să cânte cântece de dor, din țară: *Hi, hi, hi murgule, hi!*, *Aolică, surioară*, *Nistrule pe malul tău...*

Fetele se lipeau, cuminți, cu spinarea subțirică de sobă și ascultau în tăcere țipetele gramofonului, în timp ce Marinică golea pe nerăsuflate, pahare cu vin negru.

– Ha! Ha! puterea românului! răcnea, bătându-se cu pumnul în piept atât de puternic, încât huia odaia.

Alteori punea gramofonul să cânte nuneasca, o horă repezită, pe care se apuca să o joace aprins, izbind cu piciorul în podea și chiuind sălbatic.

Veneau fel de fel de fete în odaia lui Marinică; și frumoase, și mai urâte, și mai îngrijite, și mai nespălate, și el se mulțumea cu ele, oricare le-ar fi fost înfățișarea. Este adevărat că jinduia după unele, după acelea grăsuțe, cu picioarele roșii, pe care le vedea peste drum, la cișmea. Când se aplecau să ridice gălețile, rochiile se săltau și le dezgoleau până sus, lăsând să se vadă pielea înroșită de ger. Acelea erau însă servitoare la oameni bogați și nu aveau timp de pierdut prin case străine.

Așa au trecut pe sub acoperișul lui, odată cu grelele săptămâni ale iernii, multe din fetele orașului. Dacă au găsit sau nu, la el, obiceiurile frumoase care îi fac pe străini plăcuți, nu și-au dat nici ele singure seama. Marinică ținea în cufăr o periuță de frecat dinții, dar n-o folosea totdeauna; pe păr nu se ungea cu pomadă și apa de colonie pusă într-o sticluță mică se vărsase în timpul drumului, parfumându-i încins rufăria.

Însă, deasupra oricăror alte dorinți ale fetelor, el avea în stăpânire depozitul de lemne din piață, de-ajuns ca ele să-l placă. Uneori, când îl prindea mila de sărăcia lor, le mai azvârlea și câte o monedă galbenă sau, alteori, dacă le vedea flămânde, le lăsa pe colțul mesei resturile ospățului său: câte o felie groasă de salam, câte o bucată de brânză, vreun cap de chefal sărat, cu un colț de pâine albă și cu un pahar de vin. În căldura toropitoare a odăii, pentru fetele hămesite, mâncarea făcea din Marinică un fel de stăpân bun și milostiv. Înfulecau grăbite, cu înghițituri mari, care le hârșâiau gâtlejul, în timp ce el, desfăcut la pântece, se întindea pe pat de unde, fumând mulțumit, le urmărea dumicatul.

Câteodată le povestea întâmplări din viața lui. Atunci se întrista și înjura pe judecători și pe ofițeri că nu-l băgau în seamă, ca și când n-ar fi fost și el în slujbă la același stat cu dânșii.

Fetele ascultau fără să înțeleagă prea bine și se mirau că un om care avea căldură toată iarna mai poate fi necăjit.

În primăvară, spre postul Paștelui, Olea, fata plăpumarului, muri de tuse roșie. Marinică își amintea de făptura ei plăpândă, cu capul palid și cu petele bolii pe obraz. Din pricina primăverii, sau poate din cine știe ce altă pricină, se simți copleșit de mâhnire și trimise plăpumarului o căruță întreagă cu buturugi. Dar bătrânul sau nu înțelesese despre ce e vorba, sau că nu avea nevoie de lemne, acum, când soarele începea să dogoare, îndreptă căruța înapoi la depozit, spunând să fie lăsat în pace.

S-au mai petrecut și alte fapte, parcă ciudate, în primăvara aceea. În miezul zilei, fără niciun nor pe cer, fâșii din apa limanului se înnegreau cât vedeai cu ochii în sus, ca și când niște șerpi uriași ar fi răscolit-o pe dedesubt. Din larg venea câte o boare, aci călduță, aci umedă și rece. Prin corpul omului fiori porniți din jos, din vârful degetelor de la picioare, se întâlneau la mijloc, în coșul pieptului cu alți fiori, porniți din creștet și din izbirea lor se isca în dreptul inimii un vârtej plăcut, amețitor.

Marinică se așeza sus, pe malul limanului și urmărea mersul bărcilor negre ale pescarilor, întrebându-se cum puteau pânzele lor murdare să le poarte în toate părțile și chiar într-acolo de unde bătea vântul. Se gândea apoi la oamenii de la el din sat și își amintea cum plecau dimineața, cu topoarele la spinare, să taie lemne în pădure. Atunci i se părea că oamenii de la munte au coborât la apă și s-au făcut pescari. Socotea că, dacă s-ar fi dus jos pe lângă țărm, să-i strige pe numele lor vechi, ei i-ar fi răspuns.

Zilele se scurgeau cu astfel de gânduri și Marinică nu băgă de seamă că fetele care până atunci ciocăneau la fereastra lui se rareau încetul cu încetul. Vântul călduț aducea din sus, dinspre gura Nistrului, o adiere proaspătă de stuf înverzit, și fetele lepădau paltoanele mohorâte de peste iarnă, pentru a porni pe malul limanului să caute în iarbă albăstrele. Marinică vedea că după ele

se țin băieții, își închipuia că, ajungându-le mai sus, dincolo de sălcii, le răsturnau în bălării și se hârjoneau cu ele. Dar parcă erau niște fete fără nume, așa de puțin îl supăra plecarea lor. Acum îi era dor de altecelea, de casele șindriluite de la el din sat, și de fetele de acolo, cu ochii mai mari, mai negri și mai rușinoși.

În starea asta îi era ființa când în duminica dinaintea Floriilor o întâlni pe Mura. Atunci, în cugetul lui, tot neînțelesul primăverii se topi dintr-odată într-o formă foarte luminoasă, căreia putea să-i dea numele adevărat, fără greutate. Căci, din clipa din care văzuse fata și-i plăcuse, inima începuse să-i bată cu altfel de zvâcnitură.

Ca mai toate fetele orașului, Mura, după ce pierduse câțiva ani în ucenicie pe la croitoresele din centru, înțelegând că nu va putea face cine știe ce ispravă cu o astfel de meserie, într-un oraș în care prea puține femei nu-și cos singure rochiile, se lipsise de învățătură și începuse să umble pe străzi după vreun bărbat chipeș care s-o ia de nevastă. Și, fiindcă dracu' îți iese ușor în cale, mai ales dacă îl cauți cu lumânarea, dădu peste un plutonier dezghețat și curățel, care cu vorbe meșteșugite o târî în odăița lui, peste drum de regiment, unde o nunti fără a pierde multă vreme.

De atunci, când văzu care le e puterea, Murei începu să-i fie frică de bărbați și să-i ocolească speriată. Rar se mai întâmpla să se mai lase înghesuită în fundul curților, pe iarbă, de câte unul mai arătos și mai darnic, dar după aceea multe zile mâncarea i se oprea în gât fără să-i priască. Spusele celorlalte fete, care povesteau cum se culcă în unele seri chiar cu doi bărbați, i se păreau înspăimântătoare și de necrezut.

Altfel, nu avea înfățișarea uscată, așa cum o arăta firea. Era poate chiar într-un fel frumoasă, cu capul ei rotund și alb, cu obrajii bucălați, cu ochii micșorați de pleoapele grăsuțe. Își îngrijea unghiile pe care le vopsea cu roșu în fiecare săptămână și părul pe care dimineața îl încrețea mărunt, cu fierul. Uneori, când o prindea vântul pe stradă, îi ridica în cârlionții încâlciți tot praful de pe caldarâm, făcând-o să se înapoieze acasă cu părul cenușiu.

Cine știe cum îi pria viața de calicie, că nu se jigărea în niciun anotimp, nici atunci când tovarășele ei muncite trudnic și hrănite prost se sluțeau ca după boală. Avea chiar rotunjimi îmbietoare, le purta însă fără să-și dea seama, ca pe un bagaj oarecare. Când șoldurile ei, sub cordonul prins pe talie, se legănau în mers cu un ritm plin de înțeles, Mura nu simțea nici sfiala fetelor rușinoase, nici mulțumirea celor deocheate. Doar când un bărbat îi aținea calea, tresărea speriată și se pregătea de apărare.

Ce putea face în fața unei astfel de fete un om înamorat cum era Marinică? Să intre în vorbă cu ea izbutise după multă trudă și își umpluse astfel un mare gol în suflet Dar, după câteva zile, golul se lărgi și de data aceasta nu mai avu cum să-l umple, căci fata se ferea cu încăpățânare să calce peste pragul lui.

Ce nu făcuse omul, doar o vedea-o înduplecată! Întâi i-a trimis scrisori migăloase, scrise mărunt pe câte patru fețe, fără să știe că fata abia putea silabisi, și numai pe slovă tipărită. Copila gazdei, care ducea plicurile, se întorcea fără răspuns. După a zecea scrisoare, i-a adus doar o dorință:

– Mura roagă frumos că, decât scrisoare, mai bine trimiteți parfum.

Atunci Marinică i-a trimis și parfum. Iar după parfum i-a trimis prăjituri, pe urmă cămașă și stambă de rochie, dar darurile nu l-au ajutat.

Paștele a trecut cu nopți nedormite, cu zile pustii. Copacii înverziseră, soarele dogorea din ce în ce mai tare și din apa limanului începu să se ridice, abia văzută printre gene, boarea pâlpâitoare a verii.

Când orașul încins de căldură coborî cu trupurile goale pe malul limanului să se scalde, Marinică se afundă în cârciumi și se apucă să bea vin rece de la gheață. Și între paharele năclăite află azi una, mâine alta, că Mura nu-i de rangul lui, că s-a întins cu atâtea pușlamale, că s-o dea dracului de putoare dacă face atâtea nazuri!

Dragostea lui s-a înecat în băutură și în astfel de vorbe urâte. Dar ambiția nu l-a părăsit, ba, dimpotrivă, l-a făcut să o dorească

mai înverșunat. De aceea, încins de băutură, de dorință și de soarele ucigător al verii, i-a trimis Murei cuvânt hotărâtor:

– Să spună ce vrea, că-i dau orice, numai să vină!

Iar fata gazdei a adus nevinovată, fără întârziere, răspunsul:

– Mura spus că iei pe ia de nievast'?

Atunci omul, chinuit de atâta așteptare, nu s-a mai putut stăpâni. Dezlănțuindu-și mânia pe lucruri fără vină, a pus mâna pe gramofon și, izbindu-l de podea, praf l-a făcut, a aruncat plăcile pe fereastră, în mijlocul străzii, cu scaunul a spart lampa din perete și, dându-i fetiței brânci pe ușă, a răcnit ieșit din minți:

– S-o ia de nevastă dracu', cu mă-sa cu tot, și pe tine, broască unsuroasă, și pe tot neamul vostru puturos!

*

Înadins sau din întâmplare, odată cu venirea toamnei, Marinică, schimbându-și locuința, se mută pe strada liceului de băieți, peste drum de casa Murei. Avea poate ceva de gând, căci, aruncându-și privirea peste gard, dincolo, la ferestrele fetei, coada ochilor i se încrețea ușurel într-un surâs tainic.

Nimeni n-ar fi putut ști care era gândul acela, căci el nu suflă nimănui niciun cuvânt. Auzea prin cârciumi vorbe urâte despre fete: cum una, Marusia, fată de negustor, a intrat pe fereastră la un ofițer, s-a împiedicat, a căzut cu genunchiul în geam și s-a tăiat atât de rău încât au dus-o la spital; că la liceul de fete are să vină un doctor de la București să le caute, care nu au fost cuminți; că pe președintele tribunalului l-a văzut cineva cu o elevă pe lângă Cetate...

Marinică auzea câte o astfel de vorbă chiar despre Mura lui. Odată, nici nu se răcorise vremea bine, fata ieși să se plimbe, mai mult să se fudulească în palton nou pe strada principală. Lumea spunea că paltonul i l-a adus de la Chișinău stăpânul uzinei electrice. Marinică socoti că și el îi cumpărase rochie de primăvară și pantofi și alte atâtea lucruri, fără niciun folos.

Apoi, când toamna își încreți obrazul, în gară începură să sosească vagoanele cu lemne, și el, luat de treburi, nici nu mai avu timp să se gândească la ce spune lumea. Se îngriji de nevoile primăriei, ale prefecturii, ale școlilor, ale chiaburilor, dar nu le uită nici pe ale sale și ciupi ușurel socotelile, să iasă cu prisos.

Într-o zi, Mura văzu din fereastră cum peste drum, la poarta lui Marinică, se oprise un șir de căruțe din care descărcau lemne; ea nu le luă în seamă, gândul ei era numai la paltonul cel nou. Marinică însă, când venea la prânz acasă și vedea stiva ridicându-se, își încrețea ușurel colțurile ochilor, cu zâmbetul lui tainic, mulțumit.

La prima ninsoare, stiva era așa de înaltă, încât se vedea de două palme deasupra gardului, și vecinii o priveau cu jind.

Singura durere care se dovedise temeinică fusese aceea pricinuită de gramofonul stricat. Zadarnic îi adunase rotițele de pe dușumele și le dusese la atelier, niciun meșter nu se mai încumetă să repare mașinăria. Seara, când venea la culcare și vedea pe dulap pâlnia instrumentului, singura piesă rămasă nevătămată, Marinică se simțea cuprins de tristețe, se trântea pe pat cu ochii închiși și parcă ar fi plâns.

A trebuit să treacă multă vreme pentru a se hotărî să cumpere un alt gramofon. Cele noi, numite patefoane, în cutii mai mici, adevărat, parcă mai frumoase, dar cu siguranță mai șubrede, nu îl atrăgeau; sunetul lor, mai dulce și mai mângâios, nu avea puterea gramofoanelor de altădată. Când în sfârșit aduse în casă un patefon, îl privi cu neîncredere, îi învârti manivela în silă și cu teamă, să nu-i sară arcul. Nici când recunoscu vechile cântece de dor nu se simți mai mulțumit.

Cu timpul, începu să se împace. Pipăi învelișul de pânză albastră al patefonului cel nou, colțurile de metal lucios, pârghia care ținea capacul ridicat, cutiuța pentru ace și cu încetul îl privi mai puțin bănuitor.

Din momentul acela, uitând ultima durere, alte păreri de rău nu-i mai tulburau viața, și, când fetele începură să bată din nou la fereastră, le primi râzând, la fel ca anul trecut, puse patefonul

să cânte, juca *nunească*, izbind cu piciorul în podea și le azvârli darnic bani galbeni, ca și când din primăvară, de când văzuse limanul brăzdat în lung de curenți calzi, și până la căderea brumei ar fi călătorit tot pe un drum fără spini.

Fetele erau bucuroase să-l vadă râzând și se fereau să-i aducă vreo supărare. Dar veselia lui era în acest timp săpată pe dedesubt de un gând pe care îl ascundea cu grijă. Căci la vreo zece zile înaintea Crăciunului, când pe neașteptate iarna, până atunci deosebit de blândă, își dezveli deasupra orașului fața ei înghețată, strivind acoperișurile caselor, obrazul lui Marinică luă dintr-odată o altă culoare, și veselia i se închise crunt în cutele adânci dintre sprâncene. Atunci porunci să se facă atâta foc, încât în odaia lui să fie cald ca la baia turcească. Pe urmă, îndulcindu-și glasul, chemă pe fetița gazdei, îi dădu o pungă cu bomboane și o căciuliță frumoasă cumpărată de mult din piață, îndemnând-o să se ducă peste drum ca să-i povestească Murei ce cald e la domnu' Marinică.

Până a nu se lăsa frigul, Mura bătuse de zor străzile din centru, ca să se oglindească în ferestrele mari ale magazinelor cu paltonul ei cel nou. Întâlnea multe fete în oraș; unele o priveau cu ciudă și o pizmuiau, altele, care se credeau mai bine îmbrăcate, nu o băgau în seamă.

Dar și unele, și altele aveau în priviri un fel de teamă, parcă așteptau să pice din cenușiul cerului închis o nenorocire. Vântul le prindea pe la colțurile străzilor și le scutura poalele paltoanelor subțiri, ciupindu-le cu degetele reci pe dedesubt, silindu-le să le strângă pe la case. Ele înfruntară frigul mai departe și veniră să se plimbe multe zile, ca și când cine știe ce noroc ar fi avut de găsit pe stradă, înaintea iernii.

Când cerul se crăpă la orizont spre nord și lăsă vântul să scape sub acoperișul său, crivățul coborî despletit pe Nistru, aducând în nări fulgi înghețați de zăpadă. Atunci fetele fugiră, lăsând străzile goale.

Trei săptămâni lungi, până după Anul Nou, Mura a rămas în casă, tremurând de frig. Brațul de stuf pe care îl înghițea soba seara răspândea în odăile mari și reci un abur subțire, mai mult umezeală și mai puțină căldură. Pereții asudau și picăturile mărunte de apă, alunecând ca niște broboane de sudoare rece, păreau că au să spele tencuiala, să lase piatra dedesubt despuiată.

Mura stătea la fereastră și încerca să recunoască obrazul puținilor trecători pe care viscolul îi purta mânios din spate, ducându-i după voia lui în sus și-n jos. Uneori, vântul se schimba pe neașteptate și izbea în fereastră de parcă ar fi bătut cu pumnul. Fata ar fi vrut să se ferească, să treacă în odaia cealaltă, mai adăpostită și mai călduroasă, dar acolo o așteptau cicălelile bătrânei, maică-sa, femeie bănuitoare și rea.

Când vântul se liniștea pentru câteva clipe, vedea că între toate hornurile mahalalei singurul din care ieșea fum era la casa de peste stradă. Ea nu știa cum Marinică arunca dinadins câte o mână de rumeguș umed în gura sobei, ca fumul să fie mai negru și momeala mai mare. Vedea cum în spatele gardului, golul din stivă se mărea pe fiecare zi și socotea că astfel de risipă nu-i poate plăcea lui Dumnezeu. Sau se întreba de ce trebuie să doarmă un singur om într-o odaie încălzită unde ar putea ușor să încapă zece calici înghețați...

Noaptea se scula din somn cu picioarele înțepenite de frig și nu mai putea adormi. Atunci vedea la casa de peste drum ieșind scântei din horn; vântul le lua și le purta pe cerul negru, amestecându-le printre stele. Când clipeau ultima oară, stingându-se, Murei i se părea că frigul se face dintr-odată mai mare.

În unele din nopțile acestea, în crâmpeie chinuite de vis, se vedea culcându-se cu Marinică, în patul lui, lângă soba încinsă. Atunci, în loc să se bucure de căldură, tresărea speriată și se trezea înghețată, în sudori reci.

Stiva de lemne din odaia lui Marinică ajunsese la jumătate, când, după ce sărbătorile și Anul Nou trecură înspăimântate de viscol, vântul conteni și gerul păru că se înmoaie. Într-o dimineață,

prin aburii cețoși ai răsăritului, soarele își arătă neclar obrazul roșiatic; de pe crengile copacilor, cojile de gheață se desprinseseră și căzură cu sunete cristaline; câteva vrăbii flămânde coborâră în mijlocul străzii, să răcâie, după grăunțe, bălegarul înghețat în zăpadă; oamenii deschiseră ușile și, ieșind în prag, priviră cerul nedumeriți.

Era în ziua când, văzându-și așteptările înșelate și lemnele arse zadarnic, Marinică pornise îndesat la cârciumă să se îmbete.

În aceeași zi, fetele năpădiră strada principală în paltoanele lor negre. Acum aveau obrajii mai palizi și cearcănele de sub ochi mai negre, dar pe buze stătea gata să le răsară zâmbetul încrezător al primei zile calde dinaintea primăverii.

Spre amiază, Mura, după o dimineață întreagă de desfătare, porni spre casă, mângâiată pe ceafă, blând, de razele dulci ale soarelui. Ducea în suflet o lumină nouă, ca toți oamenii întâlniți în cale. Dar la colțul străzii se opri cu inima împietrită și deodată sângele i se răci; cât se vedea cerul în față, din sus, dinspre Nistru, coborau nori negri, grei, rostogolindu-se amenințători. În câteva clipe, soarele pieri și după un sfert de oră orașul, strivit de tăvălugul viscolului, muri încă o dată.

Astfel, jocul nefiresc al vremii, trimițând în miezul iernii o solie mincinoasă, o prinse pe Mura de pe stradă și-o azvârli ca pe un fulg acolo unde-i fusese silă să se ducă. Fiindcă, dacă putuse să se lupte cu gerul atâta timp, nelăsându-se învinsă, acum, după ziua luminoasă, când soarele o făcuse să-și desfacă încordarea, nu mai avusese curaj să strângă iarăși dinții pentru a se întoarce la o nouă iarnă, între pereții de piatră asudați.

*

Beția îl oprise pe Marinică să se bucure îndeajuns. Când se întoarse împleticit și o văzu așteptând la marginea patului cu ochii măriți de spaimă, nu o recunoscu prea bine și nici nu pricepu limpede ce se întâmplase. Iar primul gând care i se lumină

apoi, făcându-l să rânjească bucuros, fu că stiva din curte nu se topise degeaba. Atunci, tăbărî peste fată grohăind...

Spre seară, Mura își adună cu silă trupul în cămașa sfâșiată și se ridică din pat. Omul dormea adânc, pe o coastă, cu părul căzut pe ochi, cu gura murdară de bale uscate. Fata simți valuri de greață răscolindu-i măruntaiele și înțelese că trebuie să plece, să fugă numaidecât. Își căută îmbrăcămintea răvășită, ascultând înfiorată vaierele crivățului la geam.

Odată cu înserarea, cea de-a doua iarnă se lăsa mai apăsătoare, mai cumplită.

Mura se gândi cum va trece drumul prin troiene, cum va împinge cu umărul în poartă, cum va intra în tinda goală, apoi în camera ei rece ca o gheețărie. Își trase în picioare pantofii scâlciați, amintindu-și de nopțile lungi în care frigul nu o lăsa să doarmă, și se cutremură; dar porni, hotărâtă să înfrunte vremea.

Abia trase zăvorul, și-o răbufnire de vânt izbi puternic ușa, aruncând-o de perete, lăsând să năvălească înăuntru iarna furioasă, cu toate spaimele ei. Mura simți o vânturătură de zăpadă arzându-i obrazul. Se feri speriată, parcă nemaiîndrăznind să înfrunte prăpădul de afară. Tremurând, închise ușa și, cu ochii tulburi, mai dădu un ocol nehotărât odăii.

Pe masă, lângă patefonul deschis, o scrumieră răsturnată răspândise mucurile de țigări și scrumul cenușiu pe jos. Lângă dulap, o pușcă veche, ruginită, atârna strâmb pe perete. Sus, peste pâlnia roșie a gramofonului, își întindea aripile cenușii o bufniță împăiată. Fetei i se păru că ochii ei bulbucați, sticloși, o fixau amenințători, poruncindu-i să plece.

În fundul patului, Marinică dormea mai departe, sugându-și buzele murdare. Mura își luă ochii de la el și privi aiurită restul încăperii. Apoi se apropie de sobă, încercă dacă e caldă, se aplecă sub pat de unde scoase doi butuci și-i aruncă unul după altul în foc, urmărind cum îl cuprinde vâlvătaia. Lemnele trosneau vesel și răspândeau scântei mari până în mijlocul odăii. Fata le privi câteva clipe, nedumerită; pe urmă tresări și, cu o pornire nouă,

se lipi apăsat de sobă, fără să simtă usturimea jarului care prin ușa deschisă îi dogorea picioarele. Brațele ei strânseră pătimaș zidul fierbinte, cum nu strânseseră niciodată vreun bărbat, căutând parcă să răzbune astfel suferința corpului, după atâtea zile petrecute în ger. Suportă dogoarea în piele, în măruntaie, în obraz, în ochi, în suflet, adunând cu lăcomie desperată căldura, în toate părticelele ființei.

Soba duduia; în pat omul sufla greu; iarna aștepta la geam, cumplită, albă și pustie.

1939

MAMOCICA

Mamocica îi cunoștea pe toți subofițerii regimentului. Care cum sosea nou în oraș intra pe mâna ei încă de la gară. Îi simțea când vin și le ieșea înainte ca să-i încânte cu vorbe meșteșugite, să-i ademenească în căsuța ei de pe malul limanului. Acolo îi ospăta bine, căci se pricepea la gătit mâncăruri, le dădea să bea câte un clondir întreg cu vin roșiatic și apoi, când se înfiebântau, se drăgostea cu ei.

Mamocica nu era nici româncă, nici rusoaică, nici armeancă, ci câte puțin din fiecare. Frumoasă nu părea să fi fost vreodată, deși păstra în ochi o lumină dulce, mângâioasă, care s-ar fi putut să fi fermecat în tinerețe vreo inimă rătăcită pe sub ferestrele ei. În oraș o adusese, încă dinaintea războiului, Bogdan Nichitovici, care umbla cu barcazul până spre Odessa. Îndată ce-au sosit în târg, a urmat nuntă creștinească la Biserica Soborului și apoi Mamocica a știut să se facă stăpână în casa unde era primită. La vreo doi ani după aceea, barcazul lui Bogdan Nichitovici, prins de furtună, s-a scufundat în gura Bugazului, iar stăpânul, după ce a fost cu greu scăpat de la înec, s-a ales cu o betegeală care, încet, încet, i-a cuprins aproape toate oasele...

De atunci, beteagul zace nemișcat în odaia de la stradă, în timp ce dincolo, Mamocica, după ce-și îmbată subofițerii, se drăgostește cu ei. Prin ușa șubredă, care răspunde dintr-o cameră în alta, bărbatul aude din vârful patului și șoaptele, și mișcările acelea, dar se silește să nu bage de seamă. Uneori însă răbdarea i se sfârșește, și atunci sângele îi năvălește, negru, în toate vinișoarele capului. Cu mâna beteagă se zbate să apuce ceva de jos, o oală, o cizmă sau bastonul, și le aruncă, atât cât îl ajută puterea, în peretele subțire. Îndată ușa se deschide, și Mamocica apare în prag, dezmățată. În josul fustei mototolite, picioarele i se văd

tremurând, lucind sub o sudoare vânătă; părul răvășit îi cade în ochi, peste privirea tulbure, iar într-o parte a gurii rânjite dinții căzuți lasă să se vadă un gol negru și hâd.

– Vrei ceva, sufletul meu? îl întreabă pe bolnav.

Vocea ei, puțin gâfâită, seamănă cu mângâierile unei mame bune. O clipă, ura din ochii bolnavului se înmoaie, căci Mamocica îi zâmbește tare blând. Dar deodată simte valurile de venin, veninul nou și veninurile vechi, strângându-i-se în inimă și din inimă urcându-i-se în obraji, în ochi.

– Târfă! Târfă! îi șoptește printre dinți, sugrumat.

Apoi izbucnește, răcnind:

– Și tu, de dincolo, că nu te văd, rușine să-ți fie, și Dumnezeu să te bată, că te întinzi cu o căzătură! Cu o târfă bătrână! Huoo!

Mamocica știe rosturile tuturor fetelor din oraș: când le vine sorocul, cu cine se au bine, dacă sunt sau nu sunt fete mari, dacă au căpătat vreo boală sau vreo sarcină. Le așteaptă pe la colțurile străzilor, le mângâie dacă le vede necăjite și le dă în cărți, prevestindu-le crai cu dar la așternut. Fetele o ascultă încântate și își lasă soarta în mâna ei, căci Mamocica îi cunoaște pe toți ofițerii, pe judecători, pe funcționarii de la prefectură, de la bancă, de la primărie, așa că nimeni nu poate să le aranjeze soarta mai bine decât ea...

De multe ori casa ei servește de culcuș cutărei sau cutărei perechi. Atunci Mamocica trece în odaia de alături și stă pe patul soțului legiuit mângâindu-i cu mâna bătătorită obrazul, răsucindu-i țigări, spunându-i vorbe frumoase, ca nu cumva să facă gălăgie. Câteodată, de dincolo se aud șoapte și zgomote deșucheate. Ascultându-le, mâna femeii începe să tremure ușor, ochii îi înțepenesc, respirația i se pripește. Ea trage atentă cu urechea dincolo, să nu piardă nicio vorbă, și degetele i se înfig în obrazul bolnavului, torturându-l. Dacă el încearcă să strige, Mamocica îi astupă gura:

– Taci, tu, nevolnicule, taci!...

Sub ferestrele casei, malul cade ca un perete, drept, până la marginea apei.

De sus, țărmul limanului se vede în lung, cu toate cotiturile și ascunzișurile, de la pichetul de grăniceri până spre moară.

Sub râpa aceasta veneau înainte, vara, perechile de tineri să se ascundă în bălării. Dar, de când grănicerii umblă cu câini, nimeni nu mai îndrăznește să coboare acolo. Odată dulăii s-au repezit într-un tufiș și au scărmănat sângeros trupurile împreunate. De atunci tinerii își caută alte locuri: porumbișurile de pe lângă case, unde porumbul crește destul de mare ca să-i ferească de vedere, sau în viile de la marginea orașului, sau mai departe, în fundul carierelor de piatră.

Strada care părăsește orașul pe la miazăzi, o stradă largă, cu căsuțe mici și cenușii, oblonite toată ziua, trece pe lângă regiment, pe lângă închisoare, o ține pe la marginea cimitirului și apoi, după ce trece calea ferată, se pierde peste câmpul nisipos, printre vii și cariere, de-a lungul limanului. Când se înserează și pe malul rusesc încep să sclipească luminile de la Ovidiopol, casele cenușii își deschid obloanele și revarsă peste marginea orașului nenumărate perechi îndrăgostite care-și caută adăpost. Atunci Mamocica iese în stradă ca să alerge neobosită de la o ușă la alta, din fereastră în fereastră. Ea știe să mângâie și și să sfătuiască și găsește totdeauna cele mai potrivite cuvinte. În unele seri se întoarce acasă sleită de atâta alergătură și se gândește că în tot orașul nu se face mai multă dragoste ca pe ulița ei. Apoi se uită în oglindă; lumina slabă a lămpii cu gaz face ca golul negru din colțul gurii știrbe să pară mai hâd. Atunci se lasă pe pat și, ascunzându-și capul sub perne, pornește să plângă încetișor. Scâncetul ei străbate până dincolo, în camera bolnavului. Acesta trage cu urechea și, când înțelege că într-adevăr femeia plânge, surâde mulțumit, un surâs larg care-i deschide figura încruntată.

– Hai? Ai rămas văduvă în seara asta, hai? N-ai găsit niciun calic pe stradă? Plângi acuma, de, plângi târfă, să mă bucur și eu!

Cam la o săptămână o dată, Mamocica făcea seara semne cu lampa la fereastră. Iar a doua seară un vlăjgan cu mundir cenușiu ciocănea în oblon.

Mult timp, stăpânul casei l-a crezut și pe acesta tot un ibovnic, până într-o zi, când, luând aminte la vorbele lor, a înțeles în sfârșit că vlăjganul venea de pe malul celălalt, și nu pentru a se drăgosti. El voia să știe ce fac soldații ia cazarmă, ce mănâncă, dacă au cartușe, dacă sunt nemulțumiți, dacă pleacă în concediu. Toate acestea le afla Mamocica de la subofițerii ei.

Zile întregi a stat bărbatul la îndoială, dacă să facă într-un fel sau în altul. Uneori îl apuca mila, dar alteori, când auzea alături vorbe și strigăte neruşinate, veninul din sânge i se urca iarăşi la cap şi-l îndârjea. Zile întregi, s-a uitat din vârful patului pe fereastră, urmărind șepcile cu bandă roșie ale ofițerilor care se duceau la regiment. Și într-o zi a strigat după dânșii, iar ei s-au apropiat de fereastră. Mamocica nu era acasă.

Peste câteva zile, când a văzut jandarmii înconjurându-i casa, ea a înțeles dintr-odată. Și-a dat repede seama că nu are pe unde să fugă și s-a repezit în camera vecină cu gândul să se ascundă sub patul bărbatului. Dar, cum a trecut pragul, s-a oprit, cu respirația gâtuită: ologul tremura din toate încheieturile trupului beteag, în timp ce pe frunte îi alunecau broboane mari de sudoare. Privirea lui îngrozită fugea de la ușă la Mamocica, la fereastră, în toate colțurile odăii, umblând parcă după ajutor. Apoi încercă să ridice brațul înțepenit și să-l întindă spre femeie.

– Mamocica, Mamocica, iartă-mă!

În momentul acela, cineva ciocăni puternic la ușă. Ochii femeii luciră, iar gura i se întinse într-un zâmbet strâmb.

– Tu mi-ai făcut-o, Bogdan Nichitovici!

– Eu, Mamocica, iartă-mă!

– Nenorocit bătrân! Cine are să-ți poarte acuma de grijă? Cine o să te îndoape? Cine o să te curețe, minte seacă?

– Deschide! strigară cei de afară, izbind cu umerii în ușă.

– Nenorocitule, urmă Mamocica, acuma ai să crapi singur!

Se duse spre ușă să dechidă, apoi se răzgândi și, întorcându-se furioasă, apucă oala cu murdărie de sub pat. În clipa aceea, cei de afară începură să izbească din nou cu umerii în ușă, ca s-o scoată

din țâțâni. Mamocica ridică oala în sus și-apoi o izbi, scârbită, în capul ologului.

– Na, Bogdane, bătrân nebun! Să nu rămâi nerăsplătit!

Când a doua zi de dimineață au scos-o din beciul poliției ca s-o pornească la gară, Mamocica plângea încetișor. Peste noapte căzuse prima brumă și acoperișurile caselor, albite, făceau ca orașul să pară străin, Mamocica nu recunoștea nici străzile, nici copacii, nici ferestrele cu obloanele închise.

Soarele răsărea pe un cer rece, vânăt. De după un colț de stradă apăru un grup de fete, lucrătoare le fabrica de conserve. În momentul acela, sirena fabricii sună ascuțit, sfâșiind liniștea orașului. Fetele făcură câțiva pași mai iuți, apoi deodată o văzură pe Mamocica între baionetele jandarmilor. Se opriră speriate și se traseră lângă zid, cu mâna la gură. Femeia trecu printe ele și le văzu tremurând de frig în rochiile lor sărace.

– Bietele mele fete! le șopti, lăcrimând. Bietele mele fete! Ce o să faceți voi fără mine?

1939

ŞASE MONEDE ALBE

Când simţise mâna străină alunecându-i pe sub fustă şi ridicându-se pe coapse cu o stăruinţă pe care nu o putea opri, Ania protestase slab, parcă plictisită că trebuie să se folosească mereu de aceleaşi vorbe neconvingătoare:

– Nu, nu! Te rog, nu! Fie-ţi milă de o biată fetiţă nevinovată!

Dar bărbatul părea că nu aude glasul ei miorlăit. Mâinile lui îi căutau tremurând rufăria. Ania simţi apăsând-o supărător în obraz bărbia ţepoasă a omului, în timp ce respiraţia lui aprinsă o ardea în ureche. Încercă să-şi mute capul, dar nu reuşi să iasă de sub apăsare şi se resemnă.

„Numai de nu mi-ar rupe chiloţii", se gândi, făcând involuntar din şolduri o mişcare pentru a lăsa elasticul să alunece.

– Ai milă de o biată fetiţă nevinovată! mai miorlăi, neconvinsă, apoi simţi că numaidecât, bărbatul are să o stăpânească. Atunci, socotind că s-a apărat îndeajuns, îşi lăsă picioarele moi, aşteptând aproape nepăsătoare urmarea.

„Treacă şi ăsta", consimţi, fără bucurie şi fără părere de rău. Ceea ce se petrecea i se părea într-atât de lipsit de importanţă, încât dacă omul nu şi-ar fi impus ritmic şi impetuos prezenţa, ar fi putut să se lase furată de gânduri, şi să îl ignore. Auzi clar, peste gâfâitul lui, în odaia de alături, hârâitul caracteristic al pendulei care se pregătea să bată; apoi sunetele grave începură să curgă numaidecât, unul după altul, măsurate, muzicale. Încercă să numere bătăile şi atunci constată o sâcâitoare nepotrivire între ritmul lor larg, cumpănit, şi mişcările repezite, însoţite de gâfâieli ale bărbatului. Era ca şi când un soldat ar fi pierdut cadenţa şi s-ar fi străduit să-şi potrivească din nou pasul după muzică.

Ania strânse dinţii şi numără bătăile pendulei: una, două... Dar ritmul celălalt, mişcările bărbatului, care câteva clipe înainte

îi fusese indiferent, se impunea acum precis, limpede, încurcând numărătoarea. Se forță să asculte pendula mai departe; bătăile grave îi tocau încet nervii ca un satâr neascuțit, care nu taie, ci numai zdrobește. Simți un val de căldură coborându-i pe șira spinării, ca să se răspândească apoi în tot corpul, cu furnicături mărunte, dese, de nesuportat. Numără: trei, patru...

Până atunci, nici nu-și dăduse seama cât putea fi ceasul. Observă numai că bătăile se prelungesc. La a șasea lovitură, socoti că afară se întunecase: avea să urmeze o noapte nesfârșită, ca și sunetele pendulei. Apoi îi veni brusc în minte adevărul că pendula n-ar fi putut în niciun caz să bată mai mult de douăsprezece ori. Atunci strânse hotărâtă dinții, așteptând sfârșitul. Când, după a șaptea lovitură, mai apăsată și mai lungă, bătăile se opriră, tresări surprinsă. Liniștea care urmă atât de neașteptată o făcu pentru o clipă să uite prezența și gesturile bărbatului. Apoi când își reveni și-l găsi agitându-se mai departe, mișcările lui i se părură dintr-odată nelalocul lor, ca ale unui dansator care continuă să se învârtească, după ce muzica a tăcut.

„Treacă și asta!" gândi, scârbită că faptele se desfășuraseră rușinos de repede. Pendula bătuse abia ora șapte; iar străinul sosise în oraș cu trenul de cinci. În două ceasuri avusese timp să-și ducă bagajul la hotel, să plece după o odaie mobilată, să intre în prima casă de la colț. Și iată, fără să fi dat măcar un răspuns hotărâtor, acuma...

„Măcar dacă ar rămâne!", își spuse fata, fără să spere prea mult.

Odaia nu era frumoasă; tavanul scund, pereții coșcoviți, ferestrele întunecoase nu puteau să placă nimănui. În curtea mică din spate, până la gardul mohorât al casei vecine, pământul sterp, cenușiu, fără pic de iarbă, frământat de porcii care scăpau printre uluci și veneau să râme, mustea de umezeală, acum când șirul lung de ploi începuse, odată cu sosirea toamnei. Părea că noroiul din curte are să dospească, să se umfle, să se ridice, să intre în casă pe ferestrele scunde. Ania știa că la iarnă n-are să poată sta nimeni în odaia unde de pe acum se făcuse frig.

Cercetă pereții de jur împrejur și văzându-i așa de posomorâți, de neprimitori, se gândi că silința ei va rămâne zadarnică. Ce-ar

fi putut fi frumos în această odaie străină pentru un om care venea de la drum, dintr-un oraș cu străzi asfaltate, cu case înalte, luminoase, calde? Patul de fier, înalt și îngust, acoperit cu un macat cărămiziu, părea neprimitor. În față, lângă ușă, stătea gata să se prăbușească un dulap vechi de nuc înnegrit având alături un birou cu pânza de deasupra sfâșiată. Ania știa că nu va încânta pe nimeni Napoleonul încruntat de pe birou, la fel cum nu putea să încânte țolul ros de pe podea sau scaunele desfundate și icoanele cu candela stinsă.

Asta era odaia și, fără îndoială, străinul nu putea să să înșele asupra ei. Se oprise să stea de vorbă, pentru că bărbaților le plac fetele rămase singure acasă. Dacă n-ar fi aflat că mama ei se întoarce seara târziu... Și pe urmă, n-avea de unde să știe că în toate casele de pe stradă, unde erau camere de închiriat, ar fi găsit la fel câte o fată singură, așteptând-o pe maică-sa să se întoarcă. Altminteri ar fi plecat să-și aleagă o casă mai bună și o fată mai frumoasă.

– Ești dulce! zise deodată vocea străinului, spărgându-i-se gâfâit în ureche.

Vorbea gros, răgușit și fetei i se păru că mai degrabă rostise o amenințare decât o mângâiere. Se desprinse de sub îmbrățișarea lui moleșită și își trase rochia în jos, peste coapsele muncite, cu un gest repede, nu atât rușinat, cât silnic. Bărbatul căzuse vlăguit cu capul pe pernă. La lumina slabă care venea de afară, Ania văzu că o privește, aproape adormit. Colțurile buzelor i se ridicau într-un fel de zâmbet strâmb, prin care credea că mărește complicitatea fetei.

– Acuma trebuie să vină mama; mă duc să aprind lampa, spuse Ania, alunecând pe la picioarele lui ca să se dea jos din pat.

Trecu repede dincolo și umblând prin casă, după chibrituri, observă că dușumelele scârțiau parcă mai tare ca de obicei.

„Degeaba, n-are să rămână!", gândi descurajată.

Trebuia să vadă, în fiecare zi câte puțin, cum casa se părăginește. Acum scândurile începeau să putrezească și ea știa că niciodată n-au să fie înlocuite. Aprinse lampa oftând; la lumina gălbuie odaia părea mai săracă. Trecând prin fața oglinzii, își aruncă o

privire speriată; își văzu chipul prelung, palid, cu pomeții ieșiți afară din ovalul obrazului. În umbră buzele se desenau vinete și fără formă vie. Se gândi deodată că nu mai avea niciun rost să se ducă dincolo unde bărbatul aștepta neruşinat în patul ei. Îi veni să-i strige prin ușă că n-are de ce să mai stea. Voia o cameră de închiriat? Să se ducă, sunt destule! Și fete sunt destule; mai frumoase, cu obrajii mai roșii, cu șoldurile mai rotunde și tot atât de proaste.

„Ducă-se! Ducă-se!", murmură, stăpânindu-și între dinții strânși, începutul plânsului.

Și cu o pornire nouă, de ură și de deznădejde, trecu dincolo, călcând apăsat, dârz, gata parcă să înfrunte un dușman.

Bărbatul se ridicase și stătea cuminte pe marginea patului, fără să pară că ar avea de gând să plece. Colțul gurii i se destinsese și fetei i se păru că deslușește pe chipul lui un zâmbet curat, luminos. Puse lampa pe masă, privindu-l îndoită. Îl văzu frământându-și încurcat degetele, de parcă ar fi vrut să facă ceva și nu știa de unde să înceapă. Ania se gândi că dacă are să-i vorbească, n-are să-i mai poată spune „domnișoară" cum îi spusese la început, ca unei străine. Atunci își dădu seama că nici măcar numele nu i-l știa. Ar fi vrut să strige: „Haide, cine ești? Pe mine mă cheamă Ana Damianov."

După câteva clipe grele, în sfârșit bărbatul vorbi, încă încurcat, frământându-și mai departe degetele pe genunchi.

– Carevasăzică, asta e camera, nu ? spuse, rotindu-și privirea de jur împrejur.

Inima fetei se strânse; nu reuși să îngâne niciun răspuns. Făcu cu brațele un gest dezolat, afirmativ: da, din nenorocire, asta este și alta nici nu avem.

– Și ce chirie cereți? întrebă bărbatul mai departe.

Abia după aceste cuvinte îndrăzni Ania să ridice privirile, din nou. Îl văzu zâmbind binevoitor.

– Mama spune că șase sute, răspunse stânjenită.

Ar fi vrut să adauge: „Dar...", căci îi era teamă să nu fi cerut prea mult. Era bucuroasă s-o dea cu cinci, poate chiar cu patru sute.

– Șase sute? spuse el, fără să pară mirat, rotindu-și din nou privirile spre cameră.

Fata se simți iarăși cuprinsă de îndoială.

„Dacă nu se tocmește, n-o ia", gândi descurajată.

Totuși, bărbatul nu părea că are de gând să plece. Stătea mai departe pe marginea patului, parcă mai la locul lui. Își ridică privirile spre fată; la lumina slabă a lămpii, Aniei i se păru că are ochi mari, albaștri, blânzi. Simți dintr-odată nevoia să vorbească mult, să-l încânte, cum știa că fac celelalte fete care închiriază camere. Curajul i-l dădea chiar privirile lui, din ce în ce mai prietenești și mai promițătoare.

– Dacă rămâneți, are să vă placă la noi, vorbi repede.

Dar se opri brusc, dându-și seama că spusese ceva de care singură se îndoia. Ar fi trebuit să înceapă altfel, cu vorbe frumoase, dar fără minciuni.

– Dacă rămâneți, reluă mai puțin hotărâtă, mama are să vă facă dimineața cafea. Puteți să vă folosiți de bucătărie; e alături. Sâmbăta dacă vreți, vă încălzim apă în cazan și puteți să vă spălați bine; avem o baie de zinc, da, destul de mare, cred că o să încăpeți în ea.

Se opri din nou încurcată. Acuma, cum îl vedea pe pat, nu-și dădea seama cât e de mare; dar își amintea că fusese uimită de statura lui înaltă, când intrase pe ușă.

„Degeaba, n-are să aibă loc în baie!" se gândi, lăsându-și stânjenită privirile spre podea.

Știa bine că ea însăși abia încăpea, destul de greu, strângându-și genunchii la gură. Ar fi trebuit totuși să spună că pe toată strada nimeni nu avea baie, măcar una proastă ca a lor.

– Da, o să vă puteți spăla, reluă cu un curaj legitim. Pe aici nu prea sunt băi. Vecinii se scaldă vara în liman, dar iarna...

Socoti că nu face rău vorbind despre străini; doar nu spunea o minciună. Nu era oare adevărat că Lalea, fata de peste drum, se spăla numai o dată pe lună, în lighean, iar dacă în seara hotărâtă îi veneau musafiri sau era la bal amâna pentru luna următoare? Și Lalea era dintre fetele curate, care stătea de vorbă cu colonelul, cu maiorul de la cercul de recrutare și cu alți ofițeri superiori. Altele duhneau de sudoare de la zece pași. Olga, armeanca din

capul străzii, care se credea cea mai frumoasă fată din oraș, dormea toată iarna îmbrăcată și nu lepăda rufele decât la două-trei săptămâni odată. Sau Valia, despre care toți vecinii aflaseră că nici măcar pe ochi nu se spală dimineața. Parcă Ania nu știa ce înseamnă să te speli în miezul iernii, pe ger, în odaia rece, cu apă înghețată, de la cișmea?

Amintindu-și de iarna care se apropia, simți cum i se strânge inima. Oftă.

– Foc, spuse, facem împreună; jumătate noi, jumătate dumneavoastră. Cu două căruțe de stuf, treceți peste iarnă.

Mințea, căci două căruțe de stuf, abia dacă ar fi ținut o lună; dar nu avea curaj să spună adevărul, că stuful se duce iute și costă trei sute de lei căruța.

– Avem sobă bună, adăugă, cu vocea mai înceată, ca și când și-ar fi vorbit ei însăși pentru a-și face curaj. Nu trebuie să aveți nicio grijă; ușa e pe sală și focul îl aprinde mama, în fiecare zi. O să fiți mulțumit.

– Lumina nu arde? întrebă deodată străinul ridicându-și privirea spre abajurul de hârtie colorată, din tavan, sub care se zărea becul înnegrit.

Ania se înroși: curentul era tăiat de un an de zile, pentru că datoria la uzină se făcuse prea mare. Mai toate gospodăriile vecinilor erau la fel de datoare și li se tăiau firele. Acuma motoarele de lumină mergeau numai pentru casele bogate și pentru unele prăvălii, mai mari, din centru. Câteodată, când stăpânul uzinei făcea parastas pentru nevastă, dădea drumul la curent pentru tot orașul, ca să se bucure calicii de sufletul răposatei. Dar ținea numai o zi sau două și oamenii învățați cu lămpile de gaz, nici nu se gândeau să învârtească întrerupătoarele.

Fetei îi fu rușine să spună adevărul.

– Este ceva stricat la ceasul de sală. Dar mâine o să chemăm să repare.

Făcuse socoteala că din banii luați pe chirie să plătească cele trei sute de lei datorate la uzină.

– Eu n-aș avea prea mare nevoie de lumină, că nu citesc seara, continuă străinul parcă să se scuze. Dar am un aparat de radio...

Ania simți urcându-i-se în coșul pieptului o undă fierbinte.

– Aveți radio? întrebă repede, împleticind cuvintele. O, ce bine îmi pare! O să-l puneți în fiecare seară? Nouă ne place foarte mult să ascultăm. Are să fie frumos.

Apoi brusc înflăcărarea i se topi și tăcu încurcată. Vorbise ca și când omul ar fi fost hotărât să rămână. De unde putea să știe ce are să se întâmple cu el? Ar fi trebuit să-l întrebe, însă îi lipsea curajul. Așteptă câteva clipe, nedecisă. Pe urmă îl văzu scotocind într-un buzunar unde sunau bani de metal.

– Da, am să rămân aici, spuse el simplu. Uite banii pentru chirie. Cred că mâine am să mă pot muta, nu? În seara asta rămân la hotel.

Ania îl privea cu ochii rătăciți; nu-i venea să creadă că are un chiriaș adevărat, care îi pune în palmă șase monede albe, rotunde și frumoase ca niște medalii: un chiriaș care nu glumea, care era cu adevărat hotărât să rămână. Abia acum o cuprinse rușinea pentru cele întâmplate la început. Ar fi trebuit să fi fost altfel: mai târziu și mai frumos. Căci nu avea de a face cu un străin oarecare, ci cu un chiriaș cinstit și serios.

Strânse tare monedele în pumn; prezența lor reală, zimțuită, îi aduse în suflet o pornire de recunoștință. Se apropie de el cu ochii umeziți, înduioșată.

– Am să-mi dau toată silința să vă placă la noi, spuse cu teama că nu va găsi nici cuvintele, nici glasul care să-l mulțumească.

Apoi încercă în alt fel, un ton mai apropiat, tutuindu-l stângaci:

– N-are să te supere nimeni aici, să știi, la noi e foarte multă liniște.

Bărbatul părea însă că nu ascultă. Apropierea fetei îi transmise alt gând. O apucă înfrigurat de mână și-o trase spre pat.

Ania nu se gândea să se mai împotrivească, dar îi părea rău că faptele aveau să se petreacă la fel ca prima oară; îi părea rău că acelea nu erau încă uitate, pentru a începe de la capăt, cu alte gesturi și cu alte cuvinte. Din obișnuință scăpă încă o dată printre dinți, miorlăind, protestul naiv de la început:

– Nu ți-e milă de o biată fetiță nevinovată?

Apoi roșindu-se, nu de tonul nepotrivit al cuvintelor, căci ei i se păreau la locul lor, ci de faptul că trebuise să mai opună o rezistență cât de mică noului chiriaș, simți dintr-odată nevoia să ofere mai mult decât o dorea el. Se gândi la gesturi deșuchiate, pe care nu îndrăznise niciodată să le facă. Îi veniră în minte cuvinte de rușine care altădată ar fi îngrozit-o și le pronunță mecanic în urechea bărbatului.

– Vreau să-ți placă mult! gâfâi apoi. Vreau să-ți plac mai mult decât orice altă fată.

Și avea o pornire sinceră în suflet, care făcea ca vorbele să nu i se pară false. Era însă numai recunoștința pentru străinul care se oprise, nesperat, în odaia urâtă, rece, cu pereții strâmbi. Căci altfel, era străină de ceea ce se întâmpla, de încordarea bărbatului, de munca lui năvalnică. Gândul ei întreg și adevărat era la cele șase monede albe pe care, puțin mai înainte, în clipa îmbrățișării, le lăsase să alunece lângă pat; era bucuria de a le ști acolo, lucind argintiu pe covor și era teama de a nu fi rătăcit vreuna în crăpăturile podelei.

1939

BOMBARDAMENTUL

La poarta școlii flutura un steag mare, alb cu cruce roșie. Copiii se opriră nedumeriți în fața șirului lung de autocamioane cu coviltire cenușii, care, nemaiîncăpând în curte se înșirau pe stradă, până după colț. Apăruseră pe neașteptate în prima dimineață de toamnă, parcă dinadins în ziua când ar fi trebuit să înceapă școala.

Printre zăbrelele gardului, copiii văzură în curte oameni în halate albe purtând tărgi. Nu era greu de bănuit ce se întâmplă acolo, însă ei nu îndrăzniră să plece fără o vorbă de la cineva. Și cum nimeni dinăuntru nu-i băga în seamă, rămaseră multă vreme la poartă, privind cum se transportau răniții. Abia târziu, un zvon pornit de la director, că școala nu se mai deschide, îi făcu să se risipească. Dar plecând, mai întoarseră din mers capul, neîncrezători, cu un fel de nelinişte, temându-se parcă să nu-i cheme înapoi. Numai la colțul străzii, când gardul cărămiziu dispăru, răsuflară ușurați și abia atunci bucuria îi cuprinse cu adevărat.

Dușumelile sălilor întunecoase și reci ale școlii de care fugeau erau năclăite de sânge; în lungul coridoarelor răzbăteau vaietele unor dureri noi, mature; dar copiii ignorau suferința trupurilor sfârtecate, de aceea steagul cu cruce roșie, de la poartă, nu avea pentru ei semnificația adevărată, ci una sărbătorească. Așa că se îndreptară gălăgioși spre maidanele de la barieră, pentru a regăsi în bălării toate jocurile și frumusețile vacanței. Alții merseră mai departe, la fabrică. Antone, mecanicul de la rafinărie, plecase de mult și acum nimeni nu-i mai împiedica pe copii să se joace în curtea lui plină de mașini, cu cazane și cu atâtea lucruri miraculoase. Nevasta mecanicului, Emma, o poloneză blajină, cu părul galben și cu ochii albicioși, iubea copiii și-i lăsa să se joace. Avea și ea doi băieți, cam palizi și cam speriați, pe care era bucuroasă să-i vadă amestecându-se între micile haimanale din oraș. Înainte, când mecanicul venea din fabrică, copiii o rupeau la fugă, peste gard,

curtea se golea într-o clipă și cei doi micuți rămâneau părăsiți, tremurând, în vârful grămezii de fiare vechi din spatele casei.

Nu era om rău mecanicul, dar chipul lui înnegrit de funingine, mereu încruntat, îl făcuse să fie temut pe nedrept, chiar de copiii mai mari. Niciunul nu avea curajul să-l înfrunte când îl vedeau venind încetișor spre casă, de aceea, oricâte minuni ar fi ascuns curtea cu mașini și cu fiare vechi, stăteau acolo tot cu frica în sân și puși pe fugă.

Pe la mijlocul verii, aflară însă că mecanicul o să plece, așa cum multă lume pleca din oraș, dar nu le veni a crede până nu-l văzură îndreptându-se spre gară; blânda Emma și cei doi micuți îl conduceau, ținându-se de pulpanele hainei lui militărești.

Era o zi frumoasă, plină de soare și de soldați. Războiul începea, ca întotdeauna, cu cântece și cu flori. Răniții începură să curgă abia mai târziu; atunci cântecele încetară. Iar când școlile fură transformate în spitale, copiii se bucurară de vacanța nouă, tot așa cum se bucuraseră de plecarea mecanicului Antone.

Într-o noapte, orașul trecu din somn, în spaimă. Clopotele bisericilor sunară, ca pentru o sărbătoare lugubră. Din întunericul văzduhului cădea peste acoperișuri, amenințător, un ciudat sforăit metalic. Deodată, de jos țâșniră șuvițe de lumină și brăzdară neliniștite cerul. Apoi se auziră bubuituri asurzitoare, spre gară, spre uzină, spre rafinărie. Huruitul înfricoșător se scurse pe cerul negru, pe deasupra orașului.

Când reflectoarele reușiră să-l prindă în fasciculul lor orbitor, zepelinul era departe, mic, albicios, ca o molie argintie, ca un bicisnic parazit al cerului.

A doua zi, la ferestre se lipi hârtie albastră și oamenii așteptară venirea nopții, cu inimile strânse. Emma își luă copiii de mână și-i duse la biserică, să-i închine la icoane, ca să le treacă spaima. O bombă căzuse pe drumul de lângă fabrică, și o schijă sărise până în spatele casei, în grămada de fierăraie. Era o bucată de oțel lucios, colțuroasă și înfiorătoare. Andrei, băiatul cel mai mare al mecanicului, cuprins de o îndrăzneală neașteptată, ascunse schija în sân, le-o arătă copiilor, la joacă și le povesti grozăvia bombardamentului de peste noapte.

Nimeni nu se îndoia că Andrei spunea adevărul, se știa doar, în tot orașul, că zepelinul aruncase bombe la rafinărie. Și apoi, bucata aceea de metal ucigător era o dovadă atât de impresionantă, încât chiar copiii cei mai trufași îl priviră pe Andrei ca pe eroul cartierului.

După câteva zile, zepelinul zbură pe deasupra orașului în plină amiază, aruncă iarăși bombe la gară și la uzină. O femeie căzu ucisă, iar unui copil îi fură retezate picioarele. Peste două zile copilul muri la spital și atunci maică-sa veni pe locul unde căzuse bomba, gândind că va găsi acolo picioarele retezate, să le îngroape. Când fapta se află în oraș, celelalte mame se cutremurară, iar bărbații plecară fruntea, pe gânduri.

Pe urmă începură să vină aeroplane. Se spunea că zepelinul a fost lovit de obuze la București și că, încercând să scape înspre Giurgiu, a căzut în Dunăre.

Aeroplanele veneau uneori câte unul, alteori două, trei și chiar mai multe și aruncau bombe cam în aceleași locuri. Oamenii știau acum să fugă și rar se întâmpla să mai lovească pe vreunul. Dar într-o zi bombardară târgul de vite, în marginea orașului, unde nimeni nu se aștepta. Oamenii mai avură timp să fugă și nu fură uciși prea mulți; vitele însă, priponite în țarcuri ori înjugate la căruțe, fură jalnic strivite de bombele care cădeau în plin.

Erau trei aeroplane mari, greoaie. Și când să plece, tunurile, care trăgeau întruna, doborâră unul din ele. S-a văzut o aripă fărâmițându-se, apoi aeroplanul începu a se roti din ce în ce mai iute și, deodată, așezându-se cu botul în jos, porni ca un bolovan spre pământ. Tunarii care s-au dus acolo în grabă au găsit sub sfărâmături cinci trupuri zdrobite. Numai unul din aviatori mai răsufla și pe acela, miloși, l-au dus cu targa la spital.

Când faptele s-au aflat în oraș, lumea s-a adunat în piață, bucurându-se, socotind că de acum înainte n-o să le mai dea mâna aeroplanelor să vină ca la ele acasă. Iar unii strigau că nu-i drept să fie îngrijit neamțul la spital, ci să fie spânzurat în fața primăriei.

Cam atunci se întâmplă ca băieții să găsească, între fiarele din curtea mecanicului, o pușcă veche, ruginită. Împinși de același

spirit răzbunător care stăpânea orașul, hotărâră să se folosească de ea pentru a împușca un neamț. Nu puteau, firește, să se gândească la acela din spital, deși de acolo le venea îndârjirea. Dar un neamț trebuia găsit neapărat, în altă parte. Și nu le fu greu să îl aleagă pe băiatul cel mic al mecanicului, fiindcă îl chema Peter. Andrei nu se împotrivi, știa că nu este vorba decât de un joc; pentru a se învoi atât de ușor, mai ajutase însă și un pic de ciudă pe care o nutrea mezinului.

Fără să fi fost o mamă rea, blânda Emma îl iubea parcă mai mult pe cel mic. Peter purta numele bunicului, tatăl ei, și-i amintea astfel de familia părăsită și de patrie, pe care nu le putea uita ușor. Îi amintea nu numai de bătrânul cu mustăți mari, albe, cu părul cărunt lins pe tâmple și adus lung la ceafă. Îi amintea satul de mineri silezieni, de unde o luase Antone; îi amintea surorile albe și triste și strigătele păstorilor care își adunau turmele când coborau din munți; îi amintea frații blonzi și tăcuți și bocetele mamei când frații piereau unul câte unul, în galerii surpate.

Emma căuta cu toată puterea inimii să-și împartă dragostea deopotrivă, între amândoi copiii, însă niciodată cel mare nu se apropia de dânsa cât micuțul Peter. Andrei era la fel de palid ca mezinul, dar în înfățișare avea ceva din încruntarea tatălui său. Anii îi înăspreau privirea și Emma îl vedea astfel depărtându-se de dânsa din ce în ce mai mult.

Lui Andrei nu-i fu greu să-și ademenească fratele în fundul grădinii. Dar de acolo înainte, lucrurile s-au cam încurcat. Judecata a mers încâlcit. Gâgu, băiatul limonagiului, care făcea pe procurorul, nu știa bine ce trebuie să spună. Văzuse un astfel de proces într-un film de spionaj, dar faptele nu se potriveau întocmai; și-apoi cum să ții minte atâtea, să le spui pe nerăsuflate? Unul dintre copii, nemulțumit, strigă furios ca acuzatul să fie împușcat. Peter începu să plângă și atunci Gâgu, făcându-i-se milă, nu mai vru să o joace. În locul lui a trebuit să treacă Andrei; el reuși să povestească o mulțime de fapte monstruoase pe care i le atribui, fără milă, acuzatului. Peter asculta speriat; era prea mic pentru a înțelege bine ce spunea Andrei, dar înfățișarea lui

răzbunătoare îl făcu să izbucnească din nou în plâns și numai cu greu putu fi sfârșită judecata. Acuzatul fu condamnat la moarte pentru că aruncase bombe asupra orașului.

– Bine! bâigui Peter. Acuma vreau acasă!

Însă cazna nu se terminase; urma execuția.

Deși s-ar fi cuvenit ca vinovatul să-și sape singur groapa, trebuiră să renunțe. Lasă că nu găsiseră nici lopată, nici cazma, dar băiatul bâzâia așa de rău, încât nu se mai înțelegea nimeni cu el. Cum nu voia cu niciun chip să stea locului, hotărâră să-l lege de un copac. În timp ce Andrei se duse să caute frânghie, Nică Desculțu, care era băiat de dulgher, înjghebă din două capete de scândură o cruce; văzând-o, copiii se fâstâciră.

Peter fu legat de un salcâm în fundul grădinii, apoi se așezară în fața lui, la zece pași. La mijloc îl puseră pe Lațcu, un găligan, de trei ori repetent în clasa a patra, crescut atât de înalt că nu mai avea loc în bancă și putea să-l privească pe domnul în creștet. Dintre toți, el singur avea atâta putere ca să ridice pușca la ochi.

Când socoti că execuția poate începe, Gâgu, acum din nou pornit împotriva neamțului, făcu un pas în lături și, întocmai ca la cinematograf, cu o voce care tuturor copiilor li se păru înfiorătoare, comandă:

– Laa, ochi!

Dar când Lațcu ridică pușca, Peter începu să se zbată și să plângă atât de sfâșietor, încât toți se priviră încurcați.

– Nu vreau să mor! Nu vreau să mor! Mamă! Scapă-mă, mamă! se văita copilul.

S-ar fi putut să audă cineva.

– Tacă-ți gura, prostule! îl mustră aspru frate-su.

– Nu vreau să mor! Duceți-mă la mama! La mama! continua să urle Peter, înecat de plâns.

– Dacă nu taci, te plesnesc! îl amenință Andrei, apropiindu-se furios de el.

Dar nici această amenințare nu folosi: Peter plângea zbuciumat.

– Să-l lăsăm, spuse Lațcu, coborând înduioșat pușca.

– Am să te împușc pe tine în locul lui! strigă Gâgu.

Lațcu rânji prostește, din colțul gurii mari și intimidat tăcu.

– O să-l legăm la ochi, hotărî Gâgu. Poate așa are să tacă.

– Bine! încuviință Andrei, scoțând batista din buzunar. Să-l legăm!

Peter continua să plângă nesecat: lacrimile i se scurgeau gârlă, pe gulerul hăinuței.

– Nu te mai jeli, că nu te împușcă nimeni! căută să-l liniștească Andrei. Doar o să te legăm la ochi. Ne jucăm de-a baba-oarba.

În clipa aceea, un șuier ascuțit plesni cerul; sirena fabricii icnise într-un semnal speriat. Îndată, dinspre oraș, se auziră clopotele bătând.

Copiii înlemniră.

Seninul cerului de toamnă se crispase deodată. Dinspre miazăzi se auzea huruitul îndepărtat al motoarelor.

– Aeroplanele! strigară toți în aceeași clipă.

Aeroplanele veneau să bombardeze fabrica. Bombele aveau să cadă aici, aproape, la câțiva pași, în spatele gardului sau poate chiar dincoace de el. Spaima plesni deodată în sufletele tuturor, făcându-i să se năpustească spre portița grădinii. Săriră în goană șanțul, se prăvăliră în praful șoselei, spre podul betonat al căii ferate. Aeroplanele se apropiau, huruitul lor părea al unor mori zburătoare măcinând schelete, că era plin văzduhul de ele.

– Aeroplanele! strigau copiii, zăpăciți, rostogolindu-se din șanțul șoselei spre podeț.

Unul își sfâșiase pulpa într-un cui, la gard; altul își julise obrazul alunecând în grămada de pietriș de pe marginea șoselei. Lațcu se împiedică în pușca pe care o târa prostește după el și căzu între șinele căii ferate.

– Aeroplanele! Aeroplanele! Ce faci? strigară copiii ajunși sub podeț, văzând că Andrei se oprise, galben, în mijlocul drumului.

O bubuitură asurzitore le acoperi vocile speriate. Apoi se auzi încă o bubuitură, două, trei, mai multe, una după alta; bombardau gara de sud. Între explozii, zgomotul motoarelor se auzea tot mai puternic.

Andrei înțepenise în mijlocul șoselei. Era palid și tot corpul îi tremura. Copiii îl văzură pornind înapoi, spre grădină, într-o goană înnebunită.

– Unde te duci? îi strigară. Întoarce-te! Aeroplanele vin la fabrică!

Dar Andrei nu lua seama la strigătele lor. Făcea din fugă semne disperate.

– Peter! strigă deodată Gâgu, dezmeticindu-se.

Toți copiii îngălbeniră.

Peter se smucise atât încât sforile îi intraseră în carne și îl ardeau ca un fier roșu; acum nu mai putea face nicio mișcare. Privi îndobitocit la Andrei care se repezise pe portița grădinii. Printre lacrimile înghețate îl vedea apropiindu-se, crescând repede. Atunci i se păru că fratele său înfățișa ceva neînchipuit de mare, de puternic și de bun. Era poate ceea ce oamenii numeau Dumnezeu.

Dar deodată, Andrei se opri. Peter îl văzu cum încerca să facă un pas înainte, apoi unul înapoi. După aceea, privi înspăimântat în sus. Huruitul părea că s-a oprit deasupra, în creștet, greu cât tot pământul. Atât de bine se vedea că aeroplanele erau exact deasupra, încât judecata se topea și creierul rămânea gol.

Peter îl văzu pe Andrei zbătându-se să sfârșească mișcarea, înainte sau înapoi, se clătina ca un om beat, dând din mâini în neștire.

Apoi, ceea ce urmă fu scurt și mai simplu decât orice așteptare. Peter nu văzu decât o erupție neagră, aproape de locul unde era Andrei: o tâșnitură conică, spre cer. Un trăsnet îi repezi capul înapoi, de trunchiul copacului. Orbit, nu mai văzu nimic. Un val de aer cu țărână fărâmițată îi plesni fața, iar trunchiul copacului pârâi deasupra creștetului. Câteva aschii se desprinseră și-i căzură de aproape, fără putere, în cap. Apoi la fel de brusc cum venise explozia, se făcu liniște.

Peter credea că murise. Niciodată nu-și închipuise că era așa de ușor, nu simțea nicio durere, nici măcar usturimea legăturilor intrate în carne, și era mândru că izbutise să moară fără să plângă. Numai pentru maică-sa îl încercă în treacăt puțină milă.

O clipă mai târziu auzi țipete peste drum; câțiva oameni alergau înspăimântați. Atunci deschise ochii fără voie și, uimit,

se găsi în același loc unde firul gândurilor și viața se rupseseră. Cineva alerga dinspre casă, altcineva dinspre calea ferată. I se păru că recunoaște figuri și glasuri și atunci înțelese că firul rupt al vieții încearcă să se înnoade la loc. Vedea oameni alergând besmetici, făcând gesturi de spaimă. Pe cine căutau în grădină? Voiau să-l pedepsească? Făcuse o faptă rea?

Ochii i se rotiră nedumeriți în orbite și deodată înțepeniră într-un punct, dilatați până dincolo de groază. În fața lui, la câțiva pași, explozia aruncase o frântură din trupul ciopârțit al lui Andrei: o bucată de braț însângerată. Iar alături, capul rămas întreg, păstrase expresia de teamă și de nehotărâre din ultimul moment. Peter văzu ochii privindu-l fix, din iarbă. Peter vru să țipe, dar nu putu să scoată decât un sunet sec, pe care nu-l auzi nimeni.

Apoi frigurile îl cuprinseră dintr-odată, din toate părțile corpului, hâțânându-l în legăturile care îi tăiau carnea. Nu mai simțea însă usturimea pielii chinuite: ar fi vrut doar să poată vorbi, să-i cheme, să le arate.

Oamenii se apropiau în fugă: lucrători de la fabrică, agentul cu cruce roșie, o targă. Făceau toți aceleași gesturi pline de groază și de deznădejde. Iar Peter încerca să le vorbească din ochi, să le arate mădularele risipite în iarbă, pe care ei nu le vedeau...

1934
1939

FOEHN

Vântul acesta cald venit pe neașteptate mi-a amintit că trebuie să plec și m-a întristat.

Ca să înțelegi de ce, am să-ți spun cum a fost:

Dormisem până la două după-amiaza. Când m-am trezit, vecinul meu cânta cu o voce atât de puternică, încât pereții subțiri ai camerei de hotel vibrau. Am zâmbit. Mă simțeam mulțumit, deși cântecul vecinului era foarte sâcâitor. Închipuie-ți o canțonetă italiană, o melodie dulceagă și tristă, cântată cu atâta patimă încât am bănuit că suntem înaintea prânzului; altfel nu pot înțelege cum se poate ca un om care a stat la masă și e sătul, să cânte la ora două, cu stomacul plin *O sole mio!*

Am sunat, continuând să zâmbesc.

Tu îl știi pe Jak; l-am trimis doar de atâtea ori la vila voastră ca să te întrebe dacă mergi la schi. Este o ființă închisă, despre care niciodată nu știi ce să crezi. Pe figura lui lipsită de expresie nu-i chip să citești vreun gând. E drept că un servitor atât de credincios, atât de destoinic, atât de tăcut nu se poate găsi pe toate drumurile. Dar și tăcerea lui te scoate uneori din sărite. Jak nu se poate decide să-ți dea un sfat, nu poate să contribuie la alegerea unei anumite cravate pentru un anumit rând de haine, să emită și el o părere, fie chiar proastă. Dacă îl întreb: Jak, e frig afară?, se duce la fereastră să vadă termometrul.

– Minus patru grade, domnule.

– Asta înseamnă că e frig, Jak?

– Cum credeți dumneavoastră.

Firește, am toată încrederea în știință și instrumente. Dar se întâmplă ca termometrul să arate minus patru grade și să fie totuși cald; poate mercurul nu are aceeași sensibilitate ca noi. Sau poate... Jak însă nu admite așa ceva. Îl întreb:

– Ci spune omule, e cald sau frig?

Mă privește cu ochi mirați.

– Minus patru grade, domnule.

Astăzi când a intrat, zâmbeam. Zâmbeam așa, fără să știu de ce. Cui nu i s-a întâmplat una ca asta? Lui Jak, desigur.

Eu, să fiu servitor și să-mi văd stăpânul vesel, fără să devin lingușitor, mi-aș descreți fruntea. Altfel este supărător, Miki, tu să râzi, la urma urmei chiar fără motiv și altul să stea nemișcat lângă ușă, privindu-te cu ochii amorțiți.

M-am uitat chiorâș.

– Ce-i, Jak?

– Nu m-ați sunat?

– Ba da. Și-acum, ce vrei?

– Credeam că m-ați sunat..

Zâmbeam mai departe. Îmi place să-l necăjesc uneori punându-i întrebări nelogice. Să-l necăjesc e un fel de a spune, căci nu cred să existe un om care să-l poată necăji pe Jak.

– Cât e ora? am întrebat după câteva clipe.

– Două și șase minute, domnule.

Când cineva îți răspunde cu atâta precizie, fără ca mai înainte să-și fi consultat ceasornicul, nu poate inspira o încredere prea mare.

– De unde ai scos-o, Jak?

– M-am uitat la ceas înainte de a intra. Știam că o să mă întrebați.

Am rămas oarecum încurcat de un răspuns atât de prompt, dar după câteva clipe mi-am revenit. Parcă nu știu de atâta timp că Jak nu ia niciun lucru în glumă! Două și șase minute? Foarte bine, băiete!

Înainte de a mă scula din pat îmi place să mă întind până îmi trosnesc încheieturile; e slăbiciunea mea cea mai nevinovată. Dar treaba asta, de față cu Jak, nu are niciun haz. Tocmai îmi proptisem călcâiele în saltea și îmi arcuisem coloana vertebrală întinzând brațele în sus, peste pernă, când mi-am dat seama că mă urmărește. În timpul mișcării am obiceiul, poate îmi amintesc de alintările din copilărie, să scot din gât un fel de scheunat cum fac câinii când îi mângâi sub maxilare. Jak mă privea.

Adevărat, fără niciun fel de intenție, fără să trădeze ceva, o aprobare sau o dezaprobare. Dar oricum, privirea lui nu este comodă. Am rămas în mijlocul exercițiului, nesatisfăcut și încurcat nu mai aveam chef să zâmbesc.

– Ce-i, Jak? l-am întrebat stânjenit.

– Nimic, domnule.

Un răstimp am așteptat fără să știu ce trebuie să fac. Miki, nici nu știi ce penibil este să te întinzi dimineața în pat, de față cu un servitor ca Jak, iar pe deasupra să mai fie și vocea de alături, care să cânte din toate puterile *O sole mio!*

– Cum e afară?

– Barometrul arată vreme frumoasă, domnule.

Într-adevăr soarele pătrundea vesel pe fereastră; fereastra mea primește aproape toată ziua lumina soarelui.

– Atunci, Jak, să-mi pregătești schiurile.

– Foarte bine, domnule.

– Adică nu. Mai întâi să te duci la Miki și să o întrebi la ce oră va ieși astăzi.

– Imediat, domnule.

Când să ajungă la ușă, m-am răzgândit.

– Stai, Jak. Tot schiurile întâi.

– Cum vreți dumneavoastră.

Supunerea lui mă scotea de multe ori din fire; dar mai ales acum, când eu însumi nu eram hotărât ce trebuie făcut în primul rând.

– Jak, tu cum crezi că e mai bine?

– Cum porunciți dumneavoastră.

– Dar tu, ce spui?

– Ce spuneți dumneavoastră.

– Jak, l-am rugat, gândește-te și tu puțin. Scoate și tu ceva din capul tău, că doar nu-i suporți zadarnic greutatea pe umeri.

S-a străduit un timp să gândească. Se cunoștea prin aceea că își plecase privirile în podea și urmărea desenul regulat al parchetului. Rar își lua Jak privirile din ochii mei.

– Ei, Jak?

– Domnule, eu cred...

L-am încurajat:

– Spune, Jak!

– Eu cred, că... în amândouă felurile e bine.

– Jak, nu te supăra, dar, dar...

– Aveți dreptate, domnule.

– Atunci, poți să te duci.

– Cum porunciți.

– Stai, n-am hotărât nimic. Ce ai să faci acum?

– Eu nu știu, dacă nu îmi porunciți dumneavoastră.

– Și dacă nici eu nu știu?

Jak tace. Tac și eu. Numai vecinul cântă melancolic mai departe. Oare ce l-o fi durând?

*

Geografie în școală nu prea am învățat. Nu-mi plăceau nici hărțile, nici profesorul. Și nici metoda aceea de a înlocui realitatea cu o bucată de hârtie colorată. Nu te poți duce în India, iei atlasul și spui: „Aici e Calcutta, aici e Bombay, și Gangele, pe aici se plimbă brahmanii..." Iar profesorul care pretinde că le-a văzut pe toate îți dă explicații complementare.

Hotărât, nu mi-a plăcut geografia. De aceea, despre existența foehnului nu am știut: n-am întârziat niciodată așa de mult pe aici. Venea întruna după ce plecam, atunci când eu îmi încercam rachetele cu Lady Blue, în parcul lui Abdul Ahmed, la Heliopolis.

De aceea, când am coborât scările, nu bănuiam nimic.

Zgâriind ca întotdeauna treptele de marmoră cu fiarele bocancilor de schi, mi-am adus din nou aminte de necazul pe care i-l fac portarului. Cred că placardele de pe pereți sunt puse anume pentru mine: „Rog călcați pe covor." E un covor roșu, foarte frumos, pe care mi-e milă să-l ating. De aceea, totdeauna calc alături. Firește, portarul nu îndrăznește să-mi spună nimic, dar se uită la mine chiorâș. Aș vrea să-i explic că nu fac nimic în ciuda lui, însă de fiecare dată când ajung jos renunț, pentru că prin geamurile de la intrare te și zăresc, așteptându-mă peste drum, la poarta voastră.

Miki, nici nu bănuiești cât începuseră să-mi placă schiurile, în ultimul timp! Atât de mult, încât o uitasem pe Lady Blue, acea zeiță albă, cu frumoșii ei ogari care îi ajung până în talie și-o încadrează, purtându-i unul racheta, altul plasa cu mingi.

Astăzi nu mă așteptai. Ce s-a întâmplat, Miki? Jak nu te anunțase? Dumnezeu știe ce s-a întâmplat! Sau poate de vină era foehnul, vântul cald care m-a izbit ca o baie de aburi, când am ieșit în stradă.

Surprinsă de căldura neașteptată, zăpada se topea și curgea în șuvoaie groase, de pe streașini. Strada era udă și vântul bătea perfid. La voi, nicio mișcare, la nicio fereastră. La niciuna din ferestrele cu obloane verzi.

Am rămas în ușa hotelului, cu schiurile la spinare, fără să pot înțelege. Jak mă anunțase: „Barometrul arată vreme frumoasă." Dar pe niciun barometru din lume nu scrie „Foehn". Și-apoi, Jak, ce poate pricepe el din toate acestea?

Ei da, închipuie-ți, portarului i-a părut rău când a aflat că plec. A răsfoit mersul trenurilor emoționat:

– Diseară la ora zece trece acceleratul pentru Berna. La ora unu sunteți în capitală. Dacă vă grăbiți, dis-de-dimineață luați expresul de Sud și seara ajungeți la Genua. Pentru vapor am să mă interesez la oficiu. Puteri să aveți încredere în mine, domnule.

– Ce se va face cu concursul de sărituri de astăzi? l-am întrebat.

– Se amână.

– Crezi că va mai ninge?

– O nu, domnule. Se amână pentru la anul.

– Bine. Rămâne hotărât: plec astă-seară.

La picioarele scărilor m-am oprit. Simțeam ochii portarului în ceafă și aveam siguranța că de data asta mă privea fără niciun fel de ciudă. Oamenii care pleacă inspiră mai totdeauna simpatie; poate chiar milă. Ai observat?

În față erau treptele albe și covorul roșu. Am șovăit. Apoi am pus un pas pe covor. Covorul frumos, de un roșu-stins, atât de curat! De pe bocancii mei grei, ca de scafandru, se scurgea, murdară, lapovița de afară. Am ezitat din nou și pasul următor

l-am pus alături, pe treapta de marmoră. Așa, până sus am tot ezitat și-am tot pus: un pas pe covor, unul alături. Jak era în capul scărilor. Mi-a luat grăbit schiurile din spinare, stânjenit că nu a prevăzut să mă aștepte jos.

– Jak, repede bagajul. Diseară plecăm.

– Prea bine, domnule.

Și n-a mai spus nimic, Miki. Nicio întrebare, nicio privire mirată. Nimic.

Dar la urma urmei, de unde să știe el, ce-i acela foehn?

Abdul Ahmed e cu totul alt om decât ți-ai închipuit. Arab, într-adevăr, dar să nu-l crezi nici primitiv, nici fioros. A studiat ingineria navală la Glasgow, și-a găsit o nevastă la Stockholm, își comandă haine la Londra, iar primăvara străbate Mediterana în lung și în lat cu un mic iaht alb pe care îl conduce singur.

Vezi tu, Miki, acum nu știu dacă trebuie să-mi pară bine sau rău că plec. Ieri am primit de la Abdul Ahmed o înduioșătoare sticlă de vin de Cipru și o carte poștală ilustrată. Mă anunță că rămâne o săptămână în Larnaka, apoi pornește spre Gibraltar. Nu am dat nicio importanță acestor mesaje, dar ar fi trebuit să văd de ieri că primăvara a sosit.

Acum privesc sticla de vin și în lichidul roșiatic, tulburat de razele soarelui, citesc înțelepciunea lui Abdul Ahmed și invitația doamnei sale.

Ciudată ființă Lady Blue! Nu se îmbracă niciodată decât în rochii albe sau negre. Numai albe și numai negre. Iar ochii ei sunt albaștrii. O cheamă Elgida. Lady Blue i-am spus eu. Îmi cântă uneori un cântec, imposibil de memorat, o melodie neregulată, aproape anarhică, fără niciun ritm, într-un fel de englezească de neînțeles care își termină fiecare frază cu acest: *Lady Blue! Lady Blue!* Prima dată cu o sonoritate aspră, ca un fel de amenințare, a doua oară stins, pierdut... Nu știu ce legendă ascunde acesta melodie, dar felul cum o cântă Lady Blue mă tulbură până în adâncul sufletului. Când termină rămân mult nemișcat, stăpânit parcă de un farmec vrăjitoresc. Târziu îngân:

– Lady Blue!

Ea mă privește cu acei minunați ochi albaștri care ascund în ei seninul atâtor nopți înstelate din parcul lui Abdul Ahmed.

Mai șoptesc o dată:

– Lady Blue!

Apoi rămân țintuit.

Iar Lady Blue nu spune un cuvânt, nu face o mișcare.

La ferestrele voastre nu se vede nicio mișcare. E imposibil să ghicesc ce se petrece dincolo de obloanele lor verzi. În acest timp Jak răscolește dulapul, etajerele, sertarele, îngrămădindu-mi lucrurile în geamantan. Peste o oră am să fiu străin între acești pereți care, goliți, mă vor izgoni.

Miki, nu știu dacă îmi pare rău că plec; am să văd mai târziu. Îți scriu de rămas-bun, nu pentru a-mi face o datorie, ci ca să umplu golul din față, timpul până diseară, când trece trenul meu. Uite, să depănăm puțin împreună, acuma de plecare, cele câteva amintiri albe de zăpadă, din care se desprinde gingășia chipului tău de copil neastâmpărat și drag. Și felul tău de a râde, cu atâta voioșie, cu atâta seninătate!... E foarte trist ce gândesc, dar nu cred să mai întâlnesc vreodată un asemenea râs.

În ziua când am auzit prima dată râsul tău, urcam dinspre cabana aceea unde vin turiștii să bea grog. Urcam plictisit, căci oricât mi-ar plăcea schiurile, nu pot suferi urcușul. Vezi tu, Miki, viața nu îți dă nimic gratuit. Mai scump sau mai ieftin, însă totdeauna pe un preț oarecare. Și mie nu mi-a plăcut să plătesc; am căutat întruna s-o înșel. Uneori am reușit, alteori nu; de cele mai multe ori nu. De aceea, dacă vreodată voi deveni neurastenic, de vină va fi viața pe care nu o înțeleg totdeauna și care la rândul ei nu mă înțelege decât uneori, silindu-mă adesea la renunțări. Cum renunț acum la tine.

Urcam panta, plictisit. Jos la cabană, o întâlnisem pe Marianne, fata aceea băiețoasă care a studiat medicina la Berlin și pretinde că l-a aprofundat pe Freud într-atât încât să-și poată asigura o viață dirijată impecabil. Cred că se gândește chiar la o neîndoielnică dobândire a vieții de apoi. Poate vinovat să fie numai Freud; când vorbește despre el pare chinuită de diavol,

i se umflă ochii, gesticulează dezordonat, gâgâie, tremură și la urmă nu reușește să spună o neghiobie mai mare decât cele scrise prin cărți. Înțelegi tu, o fată la treizeci de ani, care n-a cunoscut dragostea (ceea ce spune și repetă cu mândrie), să-ți facă teorii asupra echilibrului sexual! Când urci cu schiurile și când urcușul ți-e nesuferit...

Sus, la sfârșitul pantei, ți-am întâlnit râsul, împletit în fulgii de zăpadă. Acum ningea parcă mai repede. Cerul vântura arpegii reci de nea, iar pădurea de molizi răsturna în vale, spre cabana cu geamurile luminate, ecoul râsului tău cristalin. Spre cabana unde am băut de atâtea ori grog; râsul tău, minunând înserarea și mânia albă a cerului.

Râdeai din tot corpul și agitai brațele în aer în timp ce bețele de schi se balansau ca două pendule besmetice. Mai aveam câțiva pași până sus când, deodată, te-am văzut alunecând la vale spre locul de unde veneam eu. Ai țipat continuând să râzi și ne-am rostogolit împreună. După ce ne-am oprit ne-am privit mirați. Câteva clipe am rămas așa, cercetându-ne unul pe altul. Apoi am vrut să te ridic, dar schiurile erau atât de încurcate încât nu am izbutit. M-am lăsat, la fel ca tine, într-un cot și am continuat să te privesc. Zăpada îți pusese în păr diamante, iar vântul îți îmbrăcase în purpură obrazul. Eram atât de aproape de tine, încât îți auzeam respirația; o arteră îți pulsa la gât, deși se înserase, o vedeam limpede.

Mi s-a părut o veșnicie timpul cât am stat în zăpadă; o veșnicie ciudat de caldă. Îmi amintesc că am vrut să-ți văd bine ochii, să-i învăț pe dinafară. Dar în umbra serii ochii tăi aveau o culoare nehotărâtă.

Nu știu cum te-ai desprins de lângă mine. Te-am văzut alunecând brusc la vale: m-am ridicat și ți-am urmărit ocolirile îndemânatice, până te-ai oprit jos, în ușa cabanei. În fața noastră un unchiaș spărgea lemne. Înăuntru se auzea zumzetul glasurilor încălzite. Deasupra acoperișului, din horn, fumul alb se depăna spre cer într-un fir subțire.

Acum se împlinesc patru săptămâni de la seara aceea, când am băut grog în cabană. Ne pomenisem, fără să știm cum, amândoi

înăuntru, la o măsuță strâmbă, în colțul cel mai întunecat al camerei. Alături stăteau niște englezi tineri, înalți și blonzi, care ne priveau curioși, atâta cât bună-cuviință permite unor englezi să-și spioneze vecinii. Erau vreo douăzeci de inși, beau fel de fel de băuturi fierte și fumau țigări de foi parfumate exotic.

În colțul nostru fumul ne trecuse peste cap; când ne-a adus băutura, aproape nu te mai vedeam. Și deodată, din umbra aceea, chipul tău a răsărit înveselit. Din primul pahar de grog care ți-a adus sângele în obraz, ai răsărit tu, Miki cea de acum. Îți priveam șiragul strălucitor al dinților și jocul luminilor din ochi; pentru fiecare cuvânt, luau altă culoare. Aveai obrazul neted, sănătos, îmbujorat. Părul blond, căzându-ți greu pe umeri, tremura în valuri la fiecare mișcare a capului. Erai atât de vie, de neastâmpărată, încât amețeam urmărindu-ți mișcările. Te învârteai în toate părțile, mâinile ți se luptau cu aerul, umerii îți tremurau de râs. Și spuneai, spuneai!... despre bunica ta, ceva răutăcios, cu o pisică pe care i-o pui în fiecare seară sub plapumă; despre Antoaneta, servitoarea care a spart din neghiobie un ghiveci cu flori; despre tatăl tău, un om nesuferit, care te necăjește întruna, dar care este atât de bun; și despre King, câinele tău lup, care de două zile nu voia să mănânce; cum ai constatat că face temperatură, deoarece nu avea botul umed cum trebuie să-l aibă orice câine, cu atât mai mult King, cel mai grozav dintre toți câinii și toți lupii pământului. Mi-a spus apoi cât ți-au devenit de nesuferit rochiile de astă-toamnă și cât ești de nenorocită, deoarece nu știi ce alte rochii să-ți mai faci. După aceea m-ai întrebat dacă îmi plac filmele cu Mickey Mouse. Și pentru că îmi plăceau, ai bătut din palme, te-ai ridicat în picioare și ai început să râzi din tot corpul, lăsându-te pe spate și ridicând frenetic mâinile în sus, spre tavanul afumat al cabanei.

– Mickey Mouse! Mickey Mouse!

Iar englezii au întors capetele mirate și au făcut niște mutre, de mi-a venit să-i aplaud.

Afară ningea cu fulgi albi, mari, leneși.

Deodată, ți-ai lăsat bărbia în palme pe scândura mesei și m-ai privit stăruitor.

– Spune drept, m-ai rugat, chiar îți place Mickey Mouse sau vrei să râzi de mine?

Am zâmbit luminat de gândul copilăriei uitate.

– De ce să râd?

– Nu știu, îmi pari prea serios ca să mă pot încrede în tine.

Mă urmăreai și așteptai.

– Zău, să nu mă minți! Într-adevăr îți plac filmele cu Mickey Mouse?

– Îmi plac. De ce nu mă crezi?

– Pe cuvântul tău?

Am zâmbit, din nou luminat în suflet.

– Pe cuvântul meu!

– Ei, atunci putem sta de vorbă, nu-mi mai este frică de tine.

– De ce?

– Pentru că un om căruia îi place Mickey Mouse nu poate fi decât un om bun.

Apoi te-ai aplecat spre mine.

– Știi ceva, ai mărturisit, într-o frază pueril dezordonată, când sunt mulți Mickey Mouse la un loc, într-o arenă și unul dintre ei stă la mijloc și spune ceva, iar ceilalți strigă toți deodată și ridică mâinile în sus, îmi vine să mor de râs.

Când am plecat, ninsoarea încetase: din ger răsărise luna.

Ne-am luat schiurile la spinare și am început să urcăm încet, alături. Zăpada scârțâia sub fiecare pas și fiecare pas alături de tine, fiecare scârțâit al zăpezii încerca să-mi imprime în creier un gând nou, nehotărât, dar foarte caid; proaspăt ca zăpada care căzuse, la fel de neted, la fel de catifelat, tot atât de alb.

„Mickey Mouse! îmi spuneam, Mickey Mouse! Când sunt mulți Mickey Mouse la un loc..."

Razele lunii ne așterneau în cale trepte aurite. Gerul răspândise liniște în văi, până departe. Iar pentru completarea basmului, molizii cu ramurile încovoiate de zăpadă se aplecau în trecerea noastră, salutându-ne urcușul.

– Te cheamă Miki?

Te-ai oprit.

– Nu, Magdalena.

– Ai un nume care nu ți se potrivește.

– Știu, ai răspuns. Acasă îmi spun Magy.

– Eu am să-ți spun Miki.

Ai râs:

– De la Mickey Mouse?

Timpul s-a scurs repede, m-am speriat privind ceasornicul.

– Nouă, Miki.

– Nouă? Haida! Acum am pățit-o.

Te-am condus până la poarta voastră, la casa cu obloane verzi. Când mi-ai întins mâna, ți-am reținut-o.

– Ai să mai vii la schiuri, Miki?

– Da, da, vin în fiecare zi. Acum fug, am întârziat.

– Tatăl tău e așa de rău?

M-a privit mirată și nemulțumită.

– Tatăl meu? Nu-i vorba de el! Ți-am spus doar de King, că are temperatură.

Cerul a mai încercat o ultimă amăgire: a scuturat vijelios în fereastră un nor de zăpadă. Dintr-odată, fereastra s-a făcut albă.

Dar a ținut numai o clipă; îndată cerul s-a limpezit din nou, cu soarele care coboară spre apus.

Această joacă a lui Dumnezeu m-a făcut să mă gândesc la tine care ai venit în viața mea și pleci așa cum a venit și a plecat norul de zăpadă. Nu-mi pare poate rău de tine, cea de acum, ci de tine, aceea care ai fi putut să fii mâine.

Acum apune soarele. La Heliopolis, Lady Blue pe terasă mângâie cu degetele ei fermecate coardele harpei. Frunzele palmierilor se înfioară de vânt și de cântec. Aici se înserează. Jos, în curtea voastră, brazii bătuți de vânt amenință albastrul cerului și-mi pare că mă amenință pe mine. Nu-i nimic; tot trebuie să plec.

Îți scriu de plecare pentru a scoate amintirile din suflet și a ți le înapoia, una câte una. Mi-e milă de ele să le târăsc după mine într-un loc unde știu bine că nimeni nu le-ar lua în seamă și nimeni nu le-ar îngriji.

Când mă va prinde altă ninsoare, în alt oraș și-n altă iarnă, fulgii de zăpadă care vor cădea la geam vor încerca să-mi spună povestea ta. Și atunci îmi voi aminti de tine, în orice parte a lumii aș fi, în orice iarnă. Dorul care mă va chema în fiecare an în munți va fi legat de tine. Iar la coborâre, în întunericul pe care mi-l va aduce în ochi viteza, te voi revedea întotdeauna, așa cum te-am văzut în fiecare zi, din seara când am băut grog și am devenit prieteni, când King era bolnav, King, care nu s-a mai făcut bine.

A doua zi când am coborât, era cu tine la poartă. M-a privit cu ochii obosiți și a așteptat cuminte, să-l mângâi. L-am iubit pe King așa, dintr-odată; poate pentru că era al tău, poate pentru că a stat între noi, poate pentru tristețea lui de animal bolnav și bătrân.

Când am ajuns la capul pantei și am pornit la vale, el a rămas sus; ne privea neputincios din urmă.

– King! Uhuu! King! l-am strigat.

A ridicat dintr-odată capul și a lătrat scurt în vânt, apoi pe neașteptate s-a rostogolit la vale, ne-a luat-o înainte în salturi, înnebunit de atâta zăpadă și de atâta libertate.

Jos, ne aștepta istovit. Își lăsase botul pe labe și ne ținea cuminte calea. Ne-am oprit lângă ei.

– Hai, King, sus!

Și-a ridicat ochii trist și a pus piciorul pe schi, râcâindu-l ușor, scheunând. Ne-am aplecat spre el. Avea ochii înroșiți și dureros de vorbitori. În timp ce ne căuta privirile, părul de pe spate i s-a zburlit de câteva ori; parcă tremura de frig.

King a murit între noi. A mai ridicat o dată capul spre cerul plumburiu. Și-a ținut puțin privirile așa, apoi le-a îndreptat din nou în ochii noștri.

„Vă mulțumesc, spuneau privirile lui, că m-ați adus să mor aici, în zăpadă, în libertate, cum au murit strămoșii mei!"

Apoi și-a aplecat capul pe genunchii tăi. Botul înfierbântat ți-a căutat mâna sub mănușă și și-a lăsat răsuflarea pe mâna ta.

Așa a murit King: între noi doi. Ultima privire n-a știut către cine s-o îndrepte. Și-a frecat ușor gâtul de veșmintele noastre, luându-și rămas-bun.

Acum, fiindcă plec și nimeni n-are să-ți mai vorbească despre ei, te rog să nu-l uiți pe King. Și dacă vrei, să nu uiți că a murit între noi doi.

În minciuna cerului, care a încercat mai adineaori să mă amăgească, am înțeles cât de inutil ar fi să mai aștept ceva. Aici a început o viață nouă; pe coridor pașii se aud mai vii, ușile se trântesc cu putere, un forfot a umplut hotelul. La fereastră au zburat câteva vrăbii; pe figura lui Jak a înflorit, aproape invizibil, un început de zâmbet. Iar vocea de alături nu a contenit toată după-amiaza.

În orice altă primăvară ușa mea s-ar fi trântit de perete la fel cu celelalte uși, pașii mi-ar fi forfotit pe coridor la fel de febril ca pașii celorlalți. În orice primăvară care nu m-ar fi surprins nepregătit.

Aș fi deschis fereastra păsărelelor, vrăbiilor care au zburat la fereastra mea: aș fi cântat cu vocea vecinului și aș fi zâmbit zâmbetului invizibil al lui Jak.

Zâmbetul lui Jak e un miracol, mai mare decât apariția acestui foehn.

– Strâng și costumul de schi?

Atât de ciudat sună întrebarea lui fără rost!

– Sigur; de ce să nu-l strângi?

Nu mai încape nicio îndoială: cu Jak se petrece ceva neobișnuit. Ridică din umeri.

– Credeam că poate...

– Strânge-l, Jak, și lasă-mă!

S-a înserat.

– Aș vrea să nu vă supărați pentru o întrebare neroadă! vorbește Jak.

Nu-i răspund.

Peste fereastră s-a lăsat o pânză neagră. E clipa când, după apusul soarelui, cerul își caută nehotărât îmbrăcămintea sa de noapte, petecită cu stele. Jak îmi aranjează mai bine lampa pe masă.

– Mi s-a părut că are să cadă, îmi explică.

– Bine, Jak, vezi-ți de treabă.

Se mișcă în cameră de colo până colo, cu pași neauziți. Deodată, ușa garderobului scârțâie.

– Am s-o ung, murmură Jak.

Aș vrea să-l întreb: „Când Jak? Și la ce bun?“, dar mă răzgândesc și mă opresc o clipă din scris, să-mi odihnesc cugetul.

Așadar, a venit primăvara. A câta primăvară?

Îmi pare rău, nu că a venit, ci că nu am așteptat-o. Acum când m-a surprins, mă gândesc ce trebuie să regret zăpada care se topește sau pe tine?

A venit primăvara. A câta primăvară? Câte zăpezi au să mai cadă și apoi au să se topească?

Tu, Miki, niciodată nu vei mai fi, cu nimic din ce ar fi urmat, cu nimic din toate cele care îmi pare rău că nu s-a putut să fie.

Aici se topește zăpada, au zburat păsările la fereastră, hotelul a înnebunit de vuiet. Dincolo rodesc portocalii... Acolo nu ninge niciodată și nu are ce zăpadă să se topească.

– Ce e și cu viața asta! murmură Jak, ridicându-și cu dosul mâinii părul căzut pe frunte.

Îl privesc surprins.

– Ce e și cu viața asta! repetă, aplecându-se peste geamantan.

– Ce s-a întâmplat, Jak? îl întreb.

Tresare.

– Nu s-a întâmplat nimic, domnule.

– Te-am auzit bolborosind.

– Vorbeam cu mine singur.

– Cum ți-a venit?

Rămâne încurcat. Brațele încearcă o clipă să facă un gest, o explicație, apoi cad nedumerite de-a lungul trupului. Pe figură i se lasă o mască rece.

– Vă rog să mă iertați pentru nerozia mea!

În aceste cuvinte s-a terminat primăvara lui Jak. La unii oameni ține toată viața. Pentru el au fost doar câteva clipe! Un zâmbet indescifrabil pe chipul de obicei întunecat, o luminiță scurtă în ochii amorțiți, câțiva pași ușori în jurul odăii, o lampă aranjată pe masă și o reflecție neghioabă: „Ce mai e și cu viața asta!“

Ușa garderobului scârțâie iar. Acum Jak se face că n-o aude. A scos costumul de schi și îl cercetează la lumină să zărească o scamă,

o urmă de praf. Dacă primăvara se prelungea încă în sufletul lui, acum ar fi murmurat: „Trebuie să-l punem la naftalină."

– Jak, dă-mi puțin haina.

Vreau să-i scotocesc buzunarele; cine știe ce crâmpei de fericire caut în ele. Atâta că buzunarele sunt goale. Numai la urmă dau peste un cocoloș de hârtie: două bilete de funicular. Le netezesc și le așez alături, pe masă, unul lângă altul.

Știi când am fost cu funicularul? Ronțăiai bomboane pe platformă și râdeai de conductor, pentru că avea mustața ciuntită: un vârf mai lung decât altul. Îmi dădeai cu cotul și te întorceai să-mi râzi la ureche.

Țin haina pe genunchi și mângâi cu duioșie stofa groasă. Ce-i asta în definitiv mai mult decât o haină, munca unui croitor?

Jak face ordine în cameră. Mi-a luat de sub ochi biletele verzi de funicular și le-a aruncat în coșul de hârtii. N-am avut timp să-l opresc. Și la urma urmei, de ce să-l opresc? Diseară voi pleca. Funicularul n-are să se oprească niciodată, în nicio iarnă, în nicio vară. Taxatorul o să rupă din carnet o puzderie de bilete verzi, pentru o puzderie de oameni. Și are să fie mereu pe platformă o fată care să ronțăie bomboane și să râdă de mustața conductorului.

În coșul de hârtii, biletele verzi au căzut departe unul de altul; între ele, ilustrata lui Abdul Ahmed. (Larnaka, vedere din port: câteva bărci adormite, un chei scund, un cargobot plecat pe o coastă, un matelot cu bonetul strâmb și un petec de mare, neverosimil colorată.)

Jak face ordine în cameră. Poate că are dreptate. Interlaken, Abdul Ahmed, Larnaka!

„Ce-i și cu viața asta", ar spune, dacă primăvara nu i-ar fi înghețat în suflet.

De ce nu ia și haina de schi s-o arunce în același coș? Și amintirea ta, și zăpada care se topește, și vântul cald de la sud-est, toate laolaltă? Haina, peste care îmi aplec obrazul să deslușesc un parfum vechi. Parfumul zilei când ai plâns pe umărul meu, moartea prietenului nostru, King. Suferința filtrată de genele tale s-a scurs pe stofa aspră, cu miros de iarnă, de brazi, de zăpadă. Dar oricât aș căuta acum urmele parfumului acela ciudat, nu le mai

pot găsi, căci lacrimile din care s-a scurs au fost în ochii tăi atunci ce-a fost astăzi zâmbetul pe fața lui Jak.

Iată-l, acum așteaptă să termin, să-i dau haina, să închidă geamantanul.

Miki, mă gândesc că Jak este un înțelept. Cele două bilete de funicular care încadrează cartea ilustrată a lui Abdul Ahmed ar fi o dovadă. Îi întind haina. O ia liniștit, o netezește și o așază atent în geamantan.

Privesc biletele de funicular. Și cartea lui Abdul Ahmed. Și pe Jak, care închide capacul geamantanului. E ultimul geamantan. Haina pe care ai plâns tu se află acolo. Înăuntru. Biletele de funicular au rămas singure, lângă misiva lui Abdul Ahmed.

– Jak!

Îl privesc în ochi, adânc.

– Ce e și cu viața asta, Jak! îi spun.

Dar el nu-și recunoaște filozofia. Mă privește îndoielnic; poate încearcă să-și dea seama dacă i-am vorbit lui sau pereților.

– Ce e și cu viața asta, Jak! repet.

Pereții au rămas goi și mă izgonesc. Jak își frământă pumnii.

– Geamantanele sunt gata, răspunde într-un târziu, șovăind, muncindu-se să pronunțe cuvintele, răpus de oboseală.

*

Un tunet îndepărtat, aspru a izbit fereastra. De azi-dimineață, foehnul se luptă cu fluviul înghețat, și-acum a învins: gheața a trosnit în fundul văii, iar șuvoaiele eliberate au pornit furioase peste maluri, în timp ce vântul, învingător, fluieră vesel la fereastră.

Așadar, primăvara a sosit; nu mai încape nicio îndoială, nu mai e nimic de sperat.

La Heliopolis, Lady Blue își pregătește rachetele, urmărind în zare triunghiurile cocorilor care au plecat de la ea pentru a veni la tine.

Lady Blue nu râde niciodată. Plasează mingile și le primește metodic, rece, calculat:

– Play!... Ready!

Sunt singurele cuvinte pe care le pronunță, pentru că ea nu are nevoie de alte cuvinte; în ochii ei albaștri citești toată istoria lumii: sunt mereu clari, luminoși și nu cred că există în lume un preț pentru care vreodată ar putea să mintă. Fiindcă Lady Blue, regina înaltă, albă, tăcută, cu atâta mister în ființa ei, roșește cu candoarea copilăriei când o privești în ochi. Pe când tu, Miki, în voioșia ta, în râsul tău nestăpânit, în gesturile tale, în exuberanța care îți poartă chiotul peste văi, departe, ascunzi mai mult mister în fiecare clipă, decât misterul întregii vieți a ei.

Joc primăvara tenis în parcul lui Abdul Ahmed, la Heliopolis, sub un cer curat. Când vor sosi cocorii, Miki, să știi că au pornit de acolo unde mă duc.

Mă duc, nu pentru că mă așteaptă Lady Blue; motivul plecării mele e în spatele ferestrelor cu obloane verzi. E în ascunsul din ochii tăi întruna schimbători, când verzi, când cenușii, când negri. Schimbători și de nepătruns.

Înțelegi, nu aș avea puterea să pornesc o furtună în sufletul tău; o furtună care numai ea ar putea să-ți fixeze ochii într-o singură culoare, pentru un singur om. Și chiar dacă furtuna ar porni, nu aș avea curajul să o înfrunt. Îmi e prea milă de mine, Miki, și de tine, ca să mai rămân aici. Lady Blue, cu masca miilor de mistere care se nasc în jurul ei, rămâne o ființă nesfârșit mai simplă, mai caldă, mai femeie.

Din miile de ceasuri pe care ceasornicul vieții le are pregătite pentru mine în arcul lui, a mai rămas un ceas de stat aici. Peste drum, la patruzeci de pași, ești tu, îndărătul obloanelor verzi. Niciodată nu am putut ghici ce se ascunde acolo, în casa voastră. La fereastra ta am văzut adesea, seara, pâlpâind o luminiță și uneori am zărit o umbră, mișcându-se în spatele perdelelor.

Am dorit atâta să știu cum ești acolo, în casă! Să știu ce culoare îți iau ochii la lumina flăcărilor din cămin! Cât am dorit să pot pătrunde, pe undeva, la voi fără să știi tu, să-ți spionez intimitatea: cum așezi florile în vaze, cum îți deretici odaia, ce bibelouri ai prin colțuri, ce cărți citești seara, înaintea somnului. Mi-ar fi plăcut să te văd fetiță, cu rochie albă și cu brațele goale, stând în vreun

jilț, sau încălzindu-te la gura sobei. Acolo am fi fost mai aproape de dragoste. Căci așa, pe gerul de afară, dragostei i-a fost frică de noi. Ne-a amăgit numai, ne-a tăiat respirația pentru clipe scurte și apoi ne-a lăsat nehotărâți. Poate ai alungat-o tu; poate a fugit de mine. Sau poate, tu nu ai visat încă niciodată ce e dragostea și n-ai avut de unde să știi cum să te porți cu ea.

Dacă vreodată va veni acest vis frumos, să-l strângi în foiță parfumată și să-l ascunzi în vreun fund de sipet să-l păstrezi cu grijă, între lucrurile care îți sunt dragi.

Scrisoarea asta, Miki, o scriu pentru fetița cu rochie albă, cu brațele goale și cu ochii de copil. Fetița pe care am dorit-o atâta și nu am putut-o găsi nici măcar o clipă. Pentru că n-am putut niciodată ghici ce se ascunde acolo la voi, dincolo de obloanele verzi unde trecea, uneori, o umbră și pâlpâia, ades, o luminiță. Era o candelă?

Când vreodată îți vei simți capul greu și nu te vei mulțumi cu nicio pernă, când soarele îți va părea prea vesel sau prea trist, când picături de ploaie în geam îți vor răvăși sufletul, când oamenii de pe stradă ți se vor părea prea răi, ceea ce nu-i adevărat, sau prea buni, ceea ce e iarăși o minciună, când neliniștea îți va zbuciuma ființa, când nu-ți vei înțelege rostul în viață, când vei dori cu ardoare ceva și nu vei ști ce anume, să știi că în sufletul tău se vântură cenușa unor fapte uitate.

Dar nu-i o amenințare; peste o oră plec și nu voi avea niciodată când să mă întreb dacă te mai gândești la mine.

Acum zâmbesc cu o mică amărăciune în fața simțămintelor care m-au ținut aici până ce vântul cald de la sud-est a venit să mă alunge. Când trebuia să fi plecat de mult! Când de mult portocalii la Heliopolis și-au scuturat florile albe și au rodit!

Trebuia să fi plecat încă din ziua când l-am îngropat pe King. Dar tu, atunci, plângeai și lacrimile tale m-au ținut.

Am urcat panta încet, cu pașii rari, sub murmurul brazilor bătuți de vânt. Cu fiecare pas lacrimile care îți înghețau pe obraz s-au așternut mai temeinic, de-a curmezișul plecării mele.

Sus ne-am oprit față în față. Lăsasem schiurile să ne cadă din spinare. Brațele îți atârnau grele și reci, în jos. Ți-am luat mâinile și le-am băgat în haina mea, la pieptul meu, să le încălzesc; le-am

simțit acolo, atât de aproape de mine, prinzând viață. Obrazul meu era alb, alb. La fel de alb ca zăpada, ca și gândul care îmi stătea pe buze...

Dacă vreodată ai să te gândești la ziua aceea, ai să poți pricepe că te-am dorit râzând? Că lacrimile înghețate pe obraz nu mă lăsau să mă apropii de tine? Ai să poți pricepe de ce era un sacrilegiu să-mi aplec buzele peste lacrimile care nu-mi aparțineau? Ai să poți pricepe ce m-a oprit să-i iau lui King ultima ta ofrandă?

Aveam obrazul alb. O clipă inima mi s-a oprit și atunci, cu o voce pe care nu o recunoșteam, o voce pe care n-am s-o pot recunoaște niciodată, o voce străină, ți-am spus alt gând decât gândul care îmi stătea pe buze:

– Când sunt mulți Mickey Mouse la un loc...

În clipa aceea mâinile care ți se încălzeau pe pieptul meu, de la sângele meu, au tresărit. În ochi irisul a crescut deodată, cu altă culoare. Vântul s-a oprit în copaci; natura întreagă a înlemnit ca să-ți aștepte râsul.

Numai obrazul meu era alb și în creier un murmur mai puternic decât al vântului care chinuia pădurea îmi trimitea cugetul pe pantă în jos, spre locul unde rămăsese King.

Acum când plec, nu te învinuiesc pe tine; te-am dorit râzând. Dar râsul te-a ridicat deodată de lângă mine, te-a dus departe, te-a închis într-o viață unde eu nu puteam pătrunde; așa cum nu am putut pătrunde niciodată în spatele ferestrelor cu obloane verzi, ca să te văd fetiță, cu rochie albă, deretecând prin casă.

După ce l-am îngropat pe King, am uitat să-i mulțumesc pădurarului pentru lopată. Dacă te duci pe acolo, spune-i să mă ierte. Era un om bun.

Cât despre tine, tu nu cred să fi uitat ceva. Gândește-te cât mai puțin în urmă. Vor veni alte zăpezi, căci doar fiecare an își are iarna lui. Vei coborî o pantă, vei urca alta. Vântul va bate mereu printre copaci și brazii vor murmura întruna o rugăciune sub cerul plumburiu.

Să nu uiți niciodată glasul brazilor, ca să poți râde întruna când sunt mulți Mickey Mouse la un loc.

De data asta, Jak a intrat fără să-l sun; așteaptă lângă ușă să-mi spună ceva și parcă nu îndrăznește.

– Ce-i, Jak?

– E ora să plecăm, domnule.

– Numai atât, Jak?

Mă privește nedumerit.

– Credeam că ai să-mi spui ceva mai important.

– Și nu e important, domnule?

Mă întorc surprins și îl văd stând lângă ușă, cu privirile plecate.

– Ce importanță poate avea plecarea asta, Jak?

Își freacă palma de bărbie, fără să răspundă. Apoi se îndreaptă șovăind spre fereastră, să privească afară. E întuneric; câteva stele sclipesc pe cer.

– Eu spun, domnule, că poate n-ar trebui să plecăm.

După aceste cuvinte ridică privirea din podea. Sângele i s-a urcat în obraz, iar în ochi îi lucește o lumină ciudată.

– De ce să nu plecăm, Jak?

Șovăie. Privește iar pe fereastră, apoi iar la mine. Știu că la fereastra ta, la una din ferestrele cu obloane verzi, acum pâlpâie o luminiță. Acolo privește Jak. Vei fi poate acum, în ultima clipă, fetița cu rochie albă și brațele goale.

Mă ridic.

– De ce să nu plecăm?

A fost întrebarea răstită? În ochii care sticlesc, aprinși de un gând pe care el nu îl poate înțelege de-a întregul, a citit mânie? Căci deodată, în timp ce îl privesc fix, lumina din ochii lui Jak se stinge; lasă umerii să-i cadă în jos.

– Pentru că, domnule... barometrul arată ninsoare.

Mă așez pe scaun. Pe fruntea lui Jak se scurg broboane de sudoare. Îi întind batista.

– Șterge-te, Jak, îi spun. Transpiri.

Mă privește consternat.

– Vă rog să mă iertați pentru prostia mea.

– Nu-i nimic, Jak. Du geamantanele jos.

Se mișcă greu. În clipa când se apleacă să ridice geamantanul, mă privește; așteaptă poate să mă răzgândesc.

– Hai, Jak, îl îndemn. Barometrele nu spun totdeauna adevărul.

Iar când ajunge la ușă, adaug:

– Ca și ochii de femeie, Jak.

Pentru fiecare geamantan și pentru fiecare treaptă, Jak își va pune poate o întrebare. „Ce e și cu viața asta!", va reflecta la urmă, când va căra ultimul geamantan, fără să fi găsit un răspuns la atâtea întrebări.

La noapte ai să dormi cuminte; ai să vezi un Mickey Mouse călare pe un cal de lemn; un cal alb, cu aripi la copite.

Să dormi cuminte, cu părul răvășit în perne. Din țârâitul apei în burlane, să-ți faci un cântec de leagăn.

La miezul nopții, din fereastră, luna îți va cădea blând pe față.

Să dormi un somn cuminte!

Să nu știi niciodată că sunt oameni care nu pot zâmbi în somn. Niciodată să nu știi cum merg trenurile noaptea. Să nu știi că la Tanger, unde Mediterana se pierde în Atlantic, Abdul Ahmed își va fi chinuit în zare ochii melancolici. Să nu știi că orizontul, nemărginirea te pot îmbăta mai mult decât alcoolul.

Ai să visezi un Mickey Mouse; să-l păstrezi în vis, cât vei putea mai mult.

Mâine, când soarele se va strecura prin obloane, să te trezești râzând.

Și când vor sosi cocorii aici la voi, să știi că vin din parcul lui Abdul Ahmed, de unde Lady Blue le-a urmărit plecarea.

1930
1935
1938

AERODROMUL DE LA ȘURA MICĂ

Am trecut munții cu prietenul Antòniu.

În fața noastră era căpitanul, capul formației, în spate adjutantul Manole pe care îl porecleam Palmierul, în stânga locotenentul Ioanid și apoi, ultimul, Angheluță.

Până dincolo de Câmpina, am zburdat în formație strânsă, aripă lângă aripă. De acolo, atmosfera burzuluită a început să ne scuture din ce în ce mai rău și atunci ne-am depărtat unul de altul, cu prudență. Dar pe căpitan încă îl zăream cum se chinuia să întindă capul peste bord, pentru a scruta îngrijorat orizontul zdrențuit de crestele posomorâte ale munților.

Se adunau nori grei, din ce în ce mai vineți și mai amenințători. Jos, pe firul îngust al văii, șerpuia, parcă abia mișcându-se, un tren gonind spre câmpie. Antòniu întoarse capul și mi-l arătă, bucurându-se ca un copil. Era poate a zecea oară când trecea munții în zbor și tot se mai minuna de peisaj, găsind în fiecare clipă prilejuri pentru a zburda înveselit în carlinga îngustă.

În jurul nostru, celelalte avioane prinse în goluri de aer se zbăteau, aruncate când deasupra noastră, când sub noi. Pe alături, trecură nori negri, duși de vânt. Un aer nou, umed ne biciui obrazul și zguduiturile fură deodată mai puternice. Antòniu se încruntă și rămase o clipă atent, cu amândouă mâinile înfipte în mașă, cu urechea ațintită la motor. Dar motorul sforăia voinicește, ca un tovarăș de nădejde.

În față, orizontul se încrunta din ce în ce mai tare. Alți nori trecură pe dedesubt, închizând pentru câteva clipe în întuneric adâncul de sub noi. Firul albastru al Prahovei se înecă în umbra care schimba întreg peisajul. Fură câteva clipe când vecinii din stânga, învăluiți de neguri, nu se mai văzură. Avionul din cap se zbătea printre nori, căutând parcă un drum mai bun pentru noi, cei din urmă; abia i se mai vedeau aripile cenușii, chinuite

de furtună. Apoi, deodată, de acolo din față tâșni o lumină roșie. Căpitanul trăsese racheta. Acum, fiecare avea să zboare pe seama lui, așa cum era înțelegerea.

În clipa următoare, vecinii se pierdură. Unde? Înainte, înapoi, în sus, în care parte? De după care nor avea să apară unul, tăindu-ne calea?

Am întins mâinile spre Antòniu și l-am strâns de umeri. Da el nu mai voia acuma să asculte de niciun sfat și de niciun ordin. Liberat din formație, se simțea stăpân pe avion și pe furtună. În mica oglindă din față l-am văzut râzând, cu ochii, cu gura, cu fiecare părticică a obrazului. Am simțit că umerii îi tremură nervos. Era parcă o întrecere între ființa lui și a motorului care, cu gazele în plin, își gonea cei patru sute de cai ca pe o herghelie înnebunită.

Și atunci am înțeles că Antòniu nu pilota un avion, ci zbura, ceea ce este departe de a fi totuna.

Așa am trecut munții, pe la începutul rece al lui octombrie, când am mers la manevre, în Ardeal. A fost un zbor în întuneric, din care am rămas cu amintirea unui văzduh îngrozitor de frumos în furia lui. Am trecut pe deasupra piscurilor, numai la câțiva zeci de metri, fără să le fi văzut.

Când întunericul s-a destrămat, jos, în față se întindea calmă și neștiutoare blânda câmpie a Brașovului, luminată în lung de soarele care, scăpat de nori, cobora spre apus.

După încă o oră de zbor de-a lungul munților, odată cu întunericul, puneam roțile pe pământ, pe un platou marcat cu linii albe, lângă Șura Mică, la miazănoapte de Sibiu, așa cum aveam ordin.

Îndată ce-am aterizat, a început ploaia de toamnă.

Nu cred că am să pot uita vreodată aerodromul de la Șura Mică. Am stat acolo cinci zile ude și reci, adăpostiți în cort, în timp ce bătrânele noastre Potezuri, priponite sub cerul liber, contractau reumatisme, ca oamenii, și nu puteau să se vaiete.

Era un mare centru aviatic, un „Grup de legătură", cu multe avioane de toate felurile și cu două imense hangare de pânză, în care noi însă nu mai avusesem loc.

În seara în care am sosit, ne-am văzut, doi oameni, eu și Antoniu, și un avion, singuri în acest loc străin. Ceilalți erau plecați în sat; numai un soldat de santinelă frământa cu bocancii noroiul din fața hangarelor. Coloana rutieră cu servanții noștri întârzia, avea să sosească abia a doua zi de dimineață; iar de restul escadrilei nu știam nimic.

Am bătut singuri țăruși în pământ, ne-am ancorat avionul, i-am învelit în huse impermeabile motorul și carlingele și apoi am plecat prin glod, spre sat.

O mâhnire covârșitoare îmi cuprinse ființa în seara aceea. Am stat mult timp de vorbă cu Antòniu, la cârciumă, în timp ce bătrâna noastră harabà rămăsese singură în ploaie.

Când am ieșit în ulița noroioasă ca să mergem la culcare, spre casa care ne-o dăduse primarul, cerul de toamnă plângea din toate băierile. Pe drum trecea o coloană lungă de soldați.

*

Trândăveam ziua întreagă pe paie, în cort. Umezeala pătrundea înăuntru, paiele erau jilave și noi tremuram de frig. Ascultam țârâitul ploii și așteptam să se spargă undeva norii ca să ne vină o rază de soare. Afară, zgribuliți, mecanicii meșteream câte ceva la motoare. Pe aripile avioanelor picăturile de ploaie, lovind ca în tobe, scoteau o sarabandă dezolantă. Spre vale, la marginea aerodromului, pe calea ferată ascunsă de sălcii, trecea fluierând câte un tren spre Ocna Sibiului. Dincoace, pe linia satului, de sub șoproane, cocoșii zăpăciți de mohoreala cerului își strigau orele fără socoteală, ca niște ceasornice stricate.

Se zbura puțin. Rar suna telefonul în cort și chema pe căpitan. Apoi căpitanul dădea ordinele, cu un fel de teamă. Mecanicii se chinuiau să învârtească elicea și motorul înecat de umezeală pornea greu, scoțând fum mult și pocnituri ca de pușcă.

– Să nu faceți vreo prostie! spuse căpitanul, în timp ce echipajul se pregătea de plecare. Dacă întâlniți vreme rea, mai bine să vă întoarceți. Aveți grijă, măi băieți! Zău, aveți grijă! să nu-mi faceți vreun necaz!

Avionul decola și se pierdea numaidecât în neguri. Noi, sub cort, ne învârteam de pe o coastă pe alta, amorțiți; la fiecare mișcare ne scârțâiau oasele. Deasupra, acoperișul moleșit făcea burți cât niște ugere, în care ploaia se strângea clipocind. Din când în când le împungeam în sus cu bățul și atunci apa îngrămădită se scurgea la vale zgomotos, tâșnind ca dintr-o bășică spartă.

Tremuram cu genunchii strânși la gură. Într-un colț, locotenentul Ioanid își fierbea la o lampă de spirt cafeaua care totdeauna se vărsa tocmai când trebuia să dea în clocot. Dar locotenentul nu-și pierdea voia bună și se apuca numaidecât să fiarbă alta. În alt colț, pe o ladă, Palmierul juca table cu Angheluță. Zgomotul zarurilor zvârlite în cutie se amesteca enervat cu monotonul cântec al ploii. Și partidele de table nu conteneau, așa cum nu contenea nici ploaia.

În această toropeală, singur căpitanul era agitat. Cu mâinile înfundate în buzunarele hainei de piele, cu șapca trasă pe ochi, se plimba nervos pe aerodrom, sub ploaie. La răstimpuri tresărea și se oprea brusc, ca să tragă cu urechea în aer. Dar numaidecât umerii i se încordau la loc și pleca dezamăgit mai departe.

Așa trecea, nespus de lungă, o oră, apoi alta. A treia devenea chinuitoare. Văzduhul rămânea mut, pe lângă picăturile de ploaie nu trimitea nicio veste și căpitanul, măsurând în lung și-n lat aerodromul, își cerceta înfrigurat ceasornicul la fiecare minut.

„Dacă nu sosesc într-un sfert de oră, socotea, rămân băieții fără benzină!"

Obrazul i se făcea palid și de sub șapcă, sudoarea îi aluneca pe frunte.

Dar deodată, pânzele posomorâte ale văzduhului ploios erau sfâșiate de huruitul îndepărtat al motorului. Înșelător în prima clipă, cântecul acesta vesel devenea îndată, cert. Atunci, căpitanul își schimba, ca prin minune, înfățișarea. Își dădea șapca pe spate, își îndrepta spinarea și vesel ca un copil, alerga spre cort.

– Ia, mai sculați, măi, leneșilor! Ei, nu auziți? Care se duce la Sibiu după mâncare? Să aducă și două sticle de vin, pentru băieții mei.

Era cumsecade căpitanul, îmi voi aminti multă vreme de el, așa cum îmi voi aminti toate întâmplările de pe aerodromul de la Șura Mică.

*

Dacă avea cineva vreo nedumerire asupra rostului său acolo, acela era Bela Ludovic.

– No, mă rog! Iertați întreb, când are să cadă, mă rog?

– Cine să cadă?

– No, apoi aeroplanu'?

– Fă-ți cruce, omule! De ce să cadă?

– Apoi, atunci spuneți domnule, de ce adus pe mine aici, mă rog?

Bela Ludovic, șofer pe duba unei fabrici de mezeluri, era rechiziționat la manevră, cu mașină cu tot. Deoarece înăuntrul caroseriei se montaseră două brancarde, iar lângă parbriz un steag cu cruce roșie, Bela știa că duba lui a devenit ambulanță de salvare. Primea ordine de la un medic locotenent, mititel și palid, care îi spusese să nu se miște pentru nimic în lume de pe aerodrom. Și omul, așteptând, cânta toată ziua din armonică. Urmărea avioanele care veneau și plecau, pregătindu-se parcă pentru fiecare să lase armonica și să pună mâna pe volan. Dar ziua trecea umedă și plată, fără niciun accident. Seara, când ultimul avion venea la aterizare, Bela își pierdea răbdarea.

– No, mă rog! Eu nu înțeles de ce adus pe mine aici, dacă nu este treabă, mă rog?

Se scurgea sub același cer, a patra zi. Picăturile mărunte de ploaie chinuiau fără încetare acoperișul cortului, tot așa cum chinuiau aripile avioanelor. Le priveam din ușă și mă gândeam că între multele tristeți ale vieții, ale lumii, tristețea lor era și ea atât de mare! Căci în timp ce toate zburătoarele cerului, alungate de răutatea atmosferei, își căutau adăpost în cuiburile lor uscate și calde, pe sub ziduri, pe sub streșini, bătrânele noastre avioane stăteau în ploaia rece ziua și noaptea, fără să-și poată măcar

strânge aripile, ca să se încălzească, fără să se poată chirci cu ciocul în sân, ca să doarmă un somn cât de necăjit.

Trântit pe paie, în colțul său, Antoniu își cerceta fața într-o oglinjoară.

– Am început să fac riduri, observă. Cam devreme, pentru douăzeci și doi de ani.

Apoi, după ce reflectă un moment, hotărî grav:

– Asta este: o oră de zbor te consumă mai mult decât o noapte de dragoste.

Și fără să observe că îl priveau toți, adăugă:

– Dar vezi, nu te poți lipsi nici de una, nici de alta!

Cineva pufni în râs. Antòniu ridică ochii și ne văzu râzând. Se înroși deodată.

În după-amiaza acestei de a patra zi, Bela Ludovic și-a găsit de lucru.

Înspre nord, la câțiva kilometri de la aerodrom, sunt dealuri mărunte, peste care apasă greu cerul cenușiu. Dincolo de ele perdeaua ploii ascunde cu desăvârșire orice mișcare. Ieri, între două margini de nori se ridicase departe într-acolo un balon captiv. Se zbătuse câteva minute în aer și apoi fusese repede tras jos, de teama balaurilor de pe cer. A fost singura mișcare peste dealurile acelea, care de atunci s-au învăluit în tăcere.

Acuma, pe neașteptate, dintr-acolo, din întunericul ploii răsar escadrilele de asalt, una după alta. Douăzeci de avioane zăpăcite de neguri, luptându-se cu ploaia care le împinge parcă în jos, făcându-le să se hârjâie cu burta de pământ.

Le urmărim uimiți zborul neliniștit.

Deasupra aerodromului, aripile se leagănă, făcând semne de înțelegere, apoi deodată formația se rupe și avioanele risipite acoperă cerul cu croncănitul lor metalic. Unul câte unul pe rând coboară și alunecă lin pe pământ. Au fuselajul albastru și aripile galbene ca puful bobocilor ieșiți din găoace. Se aliniază pe o latură a aerodromului, două, trei, patru. Celelalte vin la aterizare, unul după altul, glisând grațios pe o aripă.

Și deodată, spre șirul de sălcii se produce ceva neînțeles. E ca și când o pasăre rănită s-ar fi zbătut cu disperare în aer.

– A căzut un avion! strigă cineva alături.

Pare că numai această voce aparține realității. Frântura de aripă care se vede de după copaci nu poate fi decât o închipuire, pare că va dispărea după câteva bătăi ale pleoapelor. Dar clipele trec, pleoapele se bat și aripa prăbușită în spatele copacilor rămâne reală.

Deasupra se rotește un avion, hârâind din motorul răgușit. Îmi amintește de un uliu a cărui pereche fusese împușcată, căci huruitul motorului seamănă cu croncănitul lui amarnic care sfâșia văzduhul, și l-a sfâșiat multă vreme deasupra pădurii.

Trecem printre sălcii, sărim un șanț plin cu apă și pașii ni se împiedică în brazde trase proaspăt de plug. Avionul a căzut acolo, în aripa stângă pe care a fărâmat-o ca pe un vreasc uscat și s-a înfipt apoi cu botul în pământ. În carlinga strâmbă, pilotul, cu obrazul însângerat, încearcă să se desfacă de legături, ne privește cu ochii rătăciți, fără să înțeleagă ce s-a întâmplat.

Este un om mărunt, cu fața rotundă, bălaie. Izbitura l-a proiectat cu capul în parbrizul acum plin de sânge. Îl scoatem afară, îl întindem pe iarbă și abia atunci vedem că are un genunchi zdrobit.

– A avut noroc că era legat, spune cineva. Altfel, n-ar mai sufla acum.

Sosește numaidecât și doctorul, mai palid și mai zăpăcit decât rănitul. După el, doi soldați aduc brancarda, căci ambulanța, neputând trece șanțul, a rămas în marginea aerodromului.

– Cum s-a întâmplat, camarade? întreabă Angheluță.

Rănitul, ridică ochii speriați și în timp ce îl urcă pe brancardă se forțează să explice:

– A fost să mă ciocnesc. Nu știu cine mi-a trecut prin față și atunci am virat brusc; eram în limită de viteză; m-am angajat...

Antòniu, care tocmai sosise gâfâind, se apropie și, aplecându-se, îi întinde o țigară. Este foarte palid și îi tremură mâinile.

– Să trăiți! mulțumește rănitul, adunându-și privirile rătăcite ca să-i recunoască tresa de pe mâneca mantalei de ploaie.

– Te doare ceva?

Face semn din cap că nu.

– Am avut noroc că am venit în aripă. Dacă loveam în bot, mă curățăm.

Soldații se apleacă să ridice brancarda. Înainte de a porni cu ea, Antòniu strânge prietenește umerii rănitului, cu un gest care, deși vrea să fie numai bărbătesc, trădează emoția lui omenească; iar glasul, zadarnic se silește să și-l facă nepăsător.

– Mulțumește lui Dumnezeu că ai scăpat ieftin, camarade. În două săptămâni te faci bine.

După ce soldații cu brancarda se depărtează câțiva pași, Amoniu aleargă să o ajungă, scoate pachetul de țigări și i-l pune rănitului sub cap.

– Spune drept, îl întreabă, parale ai?

– Vă mulțumesc, să trăiți! Nu-mi trebuie nimic. Dar dacă sunteți bun, v-aș ruga, de ochelari; sunt în avion. Dacă vreți, să-i dați cuiva din escadrila noastră, să nu se piardă.

Avionul zdrobit a rămas singur în ploaie. Aripa galbenă, proiectată pe cer, pare un semn de exclamație.

Omul care se duce a lăsat acolo ochelarii și-o pată de sânge, ca un sigiliu.

Și raidul nu fusese decât o greșeală. Așa spunea comandorul, comandantul aerodromului, un om înalt, cu fața masivă, cu părul negru luminat de fire argintii.

– E o greșeală, înțelegeți! Cine v-a trimis aici a păcătuit. Decolați numaidecât!

– Mâine-dimineață, vă rog, domnule comandor!

– Acuma, omule! În seara asta, numaidecât! Mâine cedăm inamicului terenul.

La nord, peste dealuri acoperite de ploaie, cerul era atât de mohorât pe cât era de blând graiul moldovenesc al comandorului. El nu avea nicio vină; raidul fusese o greșeală.

La o jumătate de oră după aterizare, avioanele galbene porniră din nou spre miazănoapte, pe drumul întunecat de unde veniseră. Trei câte trei decolară fără să se răzvrătească și se rotiră cuminți deasupra aerodromului până ce ultimul dintre ele părăsi

pământul. Atunci, se strânseră în jurul comandantului și luară zgribuliți drumul peste dealuri.

Câtă amărăciune era în sufletele celor care plecau? Peste câteva sate, peste câteva râuri, îi aștepta un izlaz cu marginile albe. Și acolo era tot ploaie și tot toamnă. Dar nu ploaia și toamna, și nici noaptea care venea nu le aduceau tristețea, ci gândul că unul de-ai lor rămăsese în urmă, cu aripa zdrobită.

Pentru scurta găzduire, aerodromul de la Șura Mică luase o plată neomenoasă.

*

Nu mai aveam răbdare în dimineața când, în sfârșit, soarele s-a arătat pe cer. Era palid ca după o boală lungă și părea mirat că în lipsa lui pământul continuase să viețuiască. Vreo câteva crâmpeie rătăcite de nori au încercat să-i mai întunece fața, dar s-au destrămat repede. Pâcla care ascundea orizontul, încetul cu încetul s-a topit și deodată, de jur împrejur peisajul s-a desfășurat limpede, în culorile de aramă ale toamnei.

Pământul mustea de umezeală. Dar acum, sub lumina veselă a soarelui, urmele ploii căpătau un sens nou, rodnic, o bucurie. Satul se revărsă peste dealurile afânate și plugurile intrară adânc în pământul îmbelșugat de ploaie, care părea că freamătă.

Către prânz am plecat.

Era o amiază luminoasă și caldă. Crestele munților, acoperite de o zăpadă timpurie, sclipeau ca niște cristale.

Am decolat greu, avioanele nu voiau să se dezlipească de iarba udă. Pe marginea aerodromului copiii ne făceau semne de rămas-bun, aruncându-și pălăriile în aer.

Nu știu ce regret mi-a strâns inima în momentul când roțile s-au rupt de pe pământ. Poate era numai grija tuturor plecărilor, să nu fi uitat ceva acolo.

Am revăzut grăbit, în gând, cortul nostru și cele cinci avioane, stând triste în ploaie. Am privit în urmă șirul de sălcii, cele două hangare pe jumătate demontate, stâlpul pe care mâneca de vânt,

albă cu dungi roșii, flutura încă. Pe teren, urmele roţilor și ale bechiilor păreau o ţesătură bizară sub care se ascundea izlazul. Îndată aveau să vină cirezile la pășunat și firele acestei urzeli urmau să se destrame unul câte unul.

Am privit în urmă, până ce depărtarea a pus pe toate detaliile umbra ei cenușie. Ultimul a rămas vizibil marele cer alb, din mijlocul aerodromului.

1938

CONFESIUNE

Nu ştiu ce avusese în vedere soarta când mă adusese pe aerodrom să învăţ zborul. Voise să-mi încerce virtuţile? Ori să-mi pregătească alt drum în viaţă? Mai degrabă cred că îmi juca una dintre şotiile acelea de pe urma cărora rămâi dezrădăcinat, fără nicio legătură cu trecutul, fără niciun plan pentru viitor. Pe atunci însă nu-mi puteam pune asemenea întrebări; creierul îmi era turmentat de formule matematice, de termeni tehnici, de cunoştinţe noi, palpitante, iar inima, filtrând exclusiv mirajul zborului, nu îngăduia trecerea niciunui sentiment umbrit.

Aşadar, m-am urcat în avion şi am plecat, fără să evoc trecutul, fără să-mi scrutez viitorul dincolo de palele elicei; ca un lunatic.

Au trecut de atunci destui ani ca faptele să rămână în alt compartiment al vieţii, unde să pot privi ca într-un album străin. Mă văd, ca şi cum altul ar fi fost în locul meu, într-o dimineaţă umedă de primăvară, pregătindu-mă de plecare. În timp ce-mi încheiam combinezonul, cineva m-a întrebat „Ţi-e frică?". Era primul meu zbor. În clipa aceea, a pornit motorul. Ochii mi-au fugit în iarbă, după picăturile de rouă spulberate de elice. Din tot ce exista atunci pe cele trei dimensiuni ale spaţiului, doar picăturile de rouă mi-au încăput în suflet; şi multă vreme le-am purtat cu mine, chiar dacă n-am ştiut de ce. Iar întrebării aceleia, dacă îmi era frică, îi răspund de abia acum, după toate zborurile mele.

*

Într-un loc, pe tabloul de bord era o capsulă argintie pe care scria: „În caz de incendiu învârteşte butonul spre dreapta" ... Eticheta extinctorului mi-a prilejuit doar spaime mărunte, le-am învins repede cu gândul paraşutei, în care totdeauna am găsit un sprijin sufletesc, nezdruncinat. Frică însă, o frică paralizantă, ca o

otravă rece localizată într-una singură din cele patru despărțituri anatomice ale inimii, mi-a fost în ziua când accidentul, virtual acceptat de orice zburător, a devenit posibil în realitate.

Cu toții eram șase într-un avion mare, vechi, greoi, cu motoarele obosite. Înghesuiți în interiorul fuselajului, între pereții opaci de pânză văpsită cenușiu, nu vedeam nici cerul, nici pământul. La doi pași în urmă era o deschizătură largă, tăiată în podea, o trapă, și aveam totdeauna calculați pașii până acolo și celelalte gesturi de făcut în cazul când... Proiectul aruncării în gol nu întâmpina în niciuna din părțile ființei mele vreo împotrivire, cât de mică. Uneori, priveam în jos prin deschizătură; o falsă interpretare a relațiilor cu exteriorul mă făcea atunci să mă socot mai aproape de pământ decât de avion. Cât e de simplu, îmi spuneam, să părăsesc această mașină străină, de care soarta nu mă leagă, pentru a-mi da drumul jos, unde mă așteaptă toate rădăcinile mele!

În clipa în care scriu rândurile acestea, am în față o bucată de hârtie mâzgălită, desprinsă de pe o planșetă de zbor. Peste pânza de calcule mărunte care o acoperă, o mână nervoasă a scris, mare și strâmb, dintr-o margine în alta: „Funcționează numai un motor." Bucata de hârtie rămâne pentru totdeauna documentul de nedezmințit al momentului când am simțit frica. O clipă mai înainte, peretele de pânză al fuselajului primise o lovitură piezișă și se sfâșiase pe o întindere de câteva palme. Îndată, huruitul constant al motoarelor căpătase un timbru nou; avionul se aplecase pe o coastă și își continua zborul într-un viraj incert, nesigur. Am înțeles că fuselajul fusese lovit de o piesă sărită din motor, care avea să se oprească. Dar teama nu s-a închegat decât în clipa următoare, când mâna cuiva confirma regulamentar accidentul, pe fișa de navigație: „Ora 10.45 – funcționează numai un motor."

Am acum această fișă în față și pot să o privesc fără emoții: sau poate numai cu o mică și ciudată melancolie. Momentul însă mi-l redă întreg și-l văd fără nicio deformare chiar dacă eu, unul, nu mă mai pot contopi cu el.

Știu că pământul mi s-a părut, deodată, foarte depărtat; că abia atunci am înțeles îngrozitoarea măreție a zborului; că m-am simțit greu, obosit, bolnav, cu sufletul despicat în două, o parte

pentru trecut, o parte pentru viitor și pentru prezent, niciuna. Am știut că avionul infirm care se târa strâmb pe aerodrom, măcinând timpul într-un singur motor n-avea să-mi dea drumul să mă desprind de el, tot atât de ușor cât mă lăsase solul. Am măturat cu mâna rășchirată podeaua fuselajului și am privit cu ochii tulburi colbul care îmi murdărise mâna. Erau fărâmițe de pământ, a căror prezență în văzduh n-o înțelegeam, la fel cum n-o înțelegeam pe a mea.

Acum știu că dacă avionul s-ar fi prăbușit, aș fi sărit și cred că aș fi ajuns jos nevătămat. Sunt atâția oameni care sar cu parașuta; unii forțați de împrejurări, alții ca să-și biciuiască nervii sau ca să câștige bani. Dar ei poate nu-și dau seama că saltul în gol le siluiește ființa; că în clipa aceea pierd dreptul omenesc de a se lăsa intimidați de Dumnezeu.

Cine știe dacă eu însumi nu am suferit o siluire, deși nu m-am aruncat. Căci de atunci am mai zburat de atâtea ori și chiar cu același avion; motorul fusese reparat, peste ruptura fuselajului se lipise petec. Dar frică nu mi-a mai fost niciodată; poate pierise pentru totdeauna. Și n-am știut dacă, totdeodată, nu mai pierdusem și altceva din mine.

Acum, unul dintre noi aducea zaruri și, așteptând să ne vină rândul în cabina de comandă, ne așezam pe parașute să jucăm barbut, jocul pușcăriașilor sau, poate, al disperaților. Adesea jocul crea dispute aprinse care se lichidau prin gesturi, deoarece vorbele nu se auzeau de zgomotul motoarelor. Uneori pilotul întorcea capul și, de pe scaunul lui înalt, din față, privea în jos, la zarurile noastre. Era un om plăpând, cu mustață gălbioară. Odată nu s-a mai putut abține; s-a scormonit în buzunarul combinezonului și a scos greu o monedă galbenă pe care ne-a întins-o cu mâna tremurând.

Pe urmă a redus motoarele, ca să-i auzim glasul strangulat de emoție:

– Haide, risc și eu un pol!

Era un gest eroic. Polul, spre nenorocul lui, l-a pierdut.

Și ce ciudat este că omul acela se urca în avion modest, ca într-o birjă, cu aerul unei bunicuțe cumsecade care, așezându-se dimineața în jilțul ei, știe că va rămâne acolo până seara. Poate el

nu s-a gândit niciodată ce riscă zburând, fiindcă în acest caz riscul nu avea formă concretă, bunăoară ca a unei monezi de douăzeci de lei.

Mai târziu a căzut. Atunci însă altcineva aruncase zarul.

*

Frică nu mi-a mai fost. Uneori, în momente grele, neliniști vagi m-au făcut să tresar, pe urmă s-au pierdut în nervii periferici. Apoi într-o zi, fără să înțeleg cum, un simțământ ciudat mi-a copleșit ființa purtând-o într-un joc periculos pe marginea neantului.

Zburam jos, deasupra unui orășel moldovenesc. Avionul descria un viraj banal, cu botul pe linia orizontului, cum e corect. Dedesubt orașul se învârtea ca un uriaș disc de gramofon. Un demon a făcut să mi se contracte mușchii brațului, trăgând de mânșă. Virajul avionului s-a strâns pe o rază din ce în ce mai mică; pământul a început să se rotească din ce în ce mai iute. M-am simțit apăsat tare în scaun; capul mi-a alunecat greu pe bordura de piele a carlingei. Am privit înveselit, jos, năstrușnica rotire a orașului; copacii păreau îndoiți din rădăcină, casele se aplecau deasupra străzii. Câțiva oameni opriți în mijlocul pieții făceau semne cu batista. Am mai avut timpul să mă întreb, cum de se pot ține pe picioare, într-o învârtire atât de vijelioasă.

Pe urmă am simțit un tremur cuprinzându-mi întreg trupul și în clipa aceea am avut intuiția descreierată că prăbușirea trebuie să cuprindă o voluptate secretă, mai puternică decât toate voluptățile. Un fior dulce, o beție caldă mi s-a revărsat în vene... Dacă atunci pământul ar fi urcat spre mine, i-aș fi stat hotărât în cale. O urmă de rațiune m-a oprit să fac eu gestul. Când peste o clipă mi-am revenit, m-am simțit trist și rușinat.

Era, de altfel, ultimul meu zbor.

Acum aș vrea să-i dau acelei renunțări numele ei adevărat, dar nu-l pot găsi, chiar dacă ar fi unul dezonorant.

1939

ÎNTR-O NOAPTE DE RĂZBOI

Poate să pară de neînțeles: pe măsură ce chipul Elfridei mi se șterge din minte, noaptea petrecută cu ea se adâncește, ca și când întâmplarea de atunci mi-ar fi picurat în cutele creierului un acid care sapă mereu.

Uneori, când simt că imaginea ei e gata să se piardă, îi prind detaliile cu un fel de panică, și, așa disparate cum sunt mă silesc să le alătur în minte, ca să-i reconstitui înfățișarea și s-o fixez definitiv.

Nu știu de ce fiecare dintre aceste detalii e atât de clar: ochii ei mi apar la fel de verzi ca atunci, verdele incert și insinuant al ochilor de pisică; îi revăd obrazul arămiu, crispat de un zâmbet nesigur – dureros, sau ironic? – și părul blond, zulufii dezordonați în care, când ne-am ridicat să plecăm, mi-am înfipt dinții involuntar, cu o pornire tulburătoare. Elfrida a râs, poate ea însăși tulburată.

– Vrei să mă mănânci? a spus, presărând între silabe începutul tremurului care în unele momente colorează provocator și promițător glasul femeilor.

Revăd ca și când aș avea-o în față, bluza verde, agitată în ritmuri diferite, de respirație, de bătăile tari ale inimii și de un spasm elastic al sânilor. Rețin ca pe o schiță cu linii precis desenate linia armonioasă, nescâlciată de niciun veșmânt silnic, a șoldurilor învelite în fusta cafenie; și a picioarelor, lungi, cu gleznă nobilă, strânse în ciorapi cenușii, cârpiți pe alocuri, ciorapi sărăcuți, de război.

Dar când vreau să adun aceste detalii, să refac în minte înfățișarea ei, gândul mi se împăienjenește și după ce o văd neclar o clipă, Elfrida se pierde într-un întunerec ca al nopții când am cunoscut-o și ne-am plimbat, cu umerii lipiți, pe străzile pustii. Perdeaua neagră după care ea dispare, se agită încă puțin, ca o apă

în care o piatră aruncată împinge spre maluri cercuri concentrice din ce în ce mai distanțate și mai șterse. Și în acest întunerec, după ce imaginea ei s-a pierdut, întâmplarea se desfășoară clar, ca un film cu relief și culori.

Era un miez de noapte de octombrie, umed și rece, când am ieșit în strada pustie. Pe Elfrida o cunoscusem abia o oră mai devreme, jos, în barul unde se dansa după pianul electric. Bunul Faty, însoțitorul ei, mă chemase cu generozitate de bătrân bețiv și inconștient să le țin tovărășie. Apoi, într-un târziu, își desfăcuse larg brațele și apucându-ne de gât ne apropiase capetele deasupra pieptului său, până ce simțisem respirația fetei pe obraz.

Ce vitalitate nebănuită îi îngăduise mai apoi acestui om corpolent să se ridice de la masă și să danseze în mijlocul localului, un ceardaș aproape acrobatic? Când s-a întors, cu obrazul ud de sudoare, cu ochii injectați, tremurând în întregul ființei lui masive și diforme, știam și eu, și ea că Elfrida va merge cu mine. El însuși a înțeles din privirile noastre și atunci, dintr-odată, s-a încruntat. Dar zarurile erau aruncate, mâna lui, mare, grea, păroasă, nu le mai putea apuca din gura bietului nostru destin.

Am plecat cu ea, fără să-i cer grasului Faty iertare. Și nu aveam regrete, deoarece știam că nu înfruntăm nicio lege, că nu supărăm pe niciun Dumnezeu.

*

Poate că noaptea aceea neagră, de octombrie și de război, petrecută pe străzile umede ale orașului, cu Elfrida, nu are nicio semnificație în viața mea sau a ei. S-a scurs sub arătătoarele aceloraşi ceasornice sub care s-au scurs atâtea nopți, de care nu ne mai amintim niciodată. Pașii noștri nu au lăsat pe alei, în Schillerpark, urme mai durabile decât ai altor trecători...

Am străbătut orașul de la o margine la alta, pe străzi goale, fără lumini, fără vehicule. Am mers în lungul canalului perfid, cu ape

cenușii, în care de atâtea ori au încercat să-și sfârșească viața, sau și-au sfârșit-o, wertherii vremurilor vechi și noi.

Ne-am oprit pe un pod și am privit mersul murdar al apei, până ce umezeala nopții de toamnă ne-a pătruns în suflete. Stăteam alături, cu umerii lipiți. Vântul ne scutura deasupra ultimele frunze moarte ale copacilor și ne flutura veșmintele, ca pe niște aripi deznădăjduite.

– Am avut doi prieteni, a spus apoi Elfrida, rupând tăcerea ca pe o cârpă putredă.

Glasul ei cobora grav o scară cu treptele mâncate de amărăciuni. Simțeam că jos, la sfârșitul ei, trebuia să fie fântâna din care trebuia să scoată lacrimile. Am întins mâna și i-am cuprins cu o înduioșare neașteptată umerii, lipind-o strâns de mine. Atunci durerea s-a eliberat din sărmanul ei suflet chinuit și au podidit-o lacrimile.

– Da, a spus, stâlcind dureros cuvintele, în spasmuri, amândoi au murit pe front...

O clipă a rămas nemișcată; i-am văzut mâinile crispându-se pe balustrada podului. Pe urmă brusc, s-a ridicat, și-a apropiat obrazul de al meu, aruncându-mi în ochi o privire trufașă. Degetele ei mi s-au înfipt în braț.

– Haide! a spus, parcă sfidând ideea de moarte. Haide, ce mai aștepți? Mâine ai să mori și tu!

Astăzi, când scriu aceste rânduri, orânduiala bunului Dumnezeu a pus între mine și ea două mii de kilometri. Iar deasupra, îngerii au scuturat puful alb din saltelele lor, care pe pământ devine zăpadă.

Nu știu de ce nu i-am trimis o scrisoare mică, la ea acasă, acolo în Reinickendorf unde, ce frig și trist trebuie să fie! Elfrida ar fi ieșit bucuroasă la poartă înaintea poștașului; ar fi urcat în fugă treptele până la etajul al doilea, ar fi intrat cu respirația pripită și cu scrisoarea strânsă la piept, în odaia ei de fată sârguincioasă.

Mă întreb, odată cu venirea iernii s-o fi schimbat ceva acolo? Dușumelile or fi tot atât de albe? Fereastra, tot acoperită cu pânză neagră, de camuflaj? Soba cărămizie tot atât de caldă? Covorul

alb de deasupra patului o fi având tot paisprezece trandafiri pe latura cea mare și șase pe cea mică?

Iar Elfrida, ce o fi făcând în iarna aceasta de război?

Cât îmi pare de rău că nu i-am trimis o veste despre mine! S-o împartă cu protectorul ei astmatic, bătrânul și grasul Faty. Dar cine știe de când Elfrida nu o mai așteaptă?...

Oare, între prietenii ei, eu al câtelea voi fi murit?

1940

ÎNTÂMPLARE DIN ALT SEZON

Trecând prin fața cazinoului, Patrocle se oprise o clipă pe trotuarul aglomerat, privind cu amărăciune la mulțimea strânsă în jurul mesei de joc. Sculat în fugă de la masă, ca de obicei, trebuia să se ducă la „Vraja Mării", să ocupe din timp loc pentru familie. De la începutul vilegiaturii făcea la fel în fiecare seară.

Încerca uneori să protesteze:

– Linico, adică de ce să nu mergem toți odată, ca oamenii? Ce treabă e asta? Mie nu poate să-mi tihnească masa?

– Sigur, răspundea femeia, să ne ducem la urmă, ca proștii, ca să n-avem unde sta și să umblăm zăpăugi printre mese! Ori să nimerim în vreun colț, ca pușcăriașii. Da' de ce? Oameni cinstiți suntem, fată de măritat avem, banii, de furat n-am furat! Atunci de ce să mergem la gloată, să nu ne vadă lumea?

Și așa, în fiecare seară, Patrocle pleca nemâncat, sau cu mâncarea în gât, ca să facă gustul nevestei. Era o anumită masă, sub becul din fața jazzului, unde îi plăcea ei să stea; bărbatul știa că dacă nu are grijă să ocupe din vreme chiar masa aceea, mai bine să-și ia lumea în cap.

– Avem fată de măritat, ce-ai de gând cu ea? Vrei s-o apuce bătrânețele sub acoperișul nostru? Așa crezi dumneata că se mărită o fată? Așa m-ai luat dumneata pe mine? Of, Doamne, mai bine nu m-ai fi luat!

Privind oamenii care intrau veseli pe ușa Cazinoului, Patrocle înghiți un nod amar.

– Las' că-și mărită ea fata, când mi-oi vedea eu ceafa! Păi ce, așa se mărită o fată? Să te ții scai după ea? Cum să se lipească vreunul, dacă sare scorpia de colo: „Cine e ăsta? Ce-a fost tat-su? Ce meserie are? Ai grijă, fata mamei! Ai grijă-ți spun, netoato! Nu căsca ochii ca proasta!" Ptiu! Înghiți-v-ar pământul, de femei nebune!

Privind ceasornicul, Patrocle observă că e abia ora opt. Apoi, după ce reflectă un moment, hotărî:

– Bun!

Reflecția fusese următoarea:

„Deoarece e abia opt, știut fiind că ele vin acolo după nouă, înseamnă că am în față o oră și mai bine; tot timpul să pontez și eu un pol, să nu spun că nu mi-am făcut gustul, măcar o dată."

Scoase portmoneul din buzunar și puse cu grijă un pol de o parte.

„Focul să te ardă, Patrocle, dacă-i mai pune vreunul, afară de ăsta!"

Încurajat de jurământ, se îndreptă spre masa bulei și își făcu loc între gură-cască, la un colțișor.

„Șmecherie, nu pare să fie, gândi el; prea se înghesuie lumea și doar n-or fi toți proști!"

– Marcați jocurile, domnilor, anunță crupierul, învârtind îndemânatic bila.

„De data asta n-am să joc, se hotărî Patrocle. Să vedem mai întâi cum devine chestia. Carevasăzică, se învârtește bila și cade într-o gaură; dacă e pe numărul tău, ai câștigat. Bună treabă, zău!

Și puse hotărât polul pe numărul șase. Era numărul de la casa lor, din București.

„Te pomenești că-mi aduce noroc!"

Bila prinse să coboare spre centrul cercului, dându-i jucătorului, prin învârtirea ei amețitoare, un fel de gâdilitură sub coșul pieptului, așa cum se întâmplă când vii la vale, în montagnes-russes.

„Acu e acu! îngâna, în timp ce degetele frământau marginea mesei. Acu e acu! Pe numărul meu să vii, că altfel..."

Dar bila, după ce trecu pe lângă șase, îl ocoli o dată, de două ori, se opri nițel pe marginea găurii și apoi, capricioasă, căzu la cinci.

„Bine c-am pierdut; scăpai de-o grijă!" își spuse resemnat și plecă, fără să-i pară prea rău după polul lăsat în urmă.

Însă după ce făcu doi pași și i se mai limpezi mintea, începu să-i fie necaz.

„Nu vezi, fir-ar al dracului! Nu se opri la doi, la unu, la nouă! N-aș fi spus nimic. Dar tocmai alături! Să nu crapi de ciudă?"

Fără gândul de a mai juca, se scotoci în buzunar, scoase portmoneul și numără. Banii îi ținea nevasta acasă, încuiați în geamantan; el nu avea asupra lui decât mărunțiș pentru trebuințele zilnice și pentru neprevăzut; un neprevăzut foarte modest, pe măsura ființei sale: trei monede de o sută și doi poli. Își aduse aminte că avusese trei.

„Unul îl pierdui. Dracu să-l ia! N-o să mor pentru atâta! Dar de ce nu căzu, frate, în partea cealaltă? Nu văzuși, alături! Să nu-ți fie necaz?"

Se mai uită o dată înapoi, mai cântări banii în palmă și se întoarse.

– Fie ce-o fi, pun încă un pol!

Îl plasă emoționat pe numărul cinci, unde căzuse bila prima dată.

„Să nu mă faci, drace, să-l pierd și p-ăsta, că nu știu ce se întâmplă!"

Tremurând, văzu bila plimbându-se pe lângă numărul lui; o clipă i se făcu întuneric în cap și, temându-se parcă să mai urmărească mișcarea bilei, al cărei mers nu-l mai înțelegea, închise ochii. Dar urechea rămase prezentă și fără apărare în fața crupierului, care, deodată, anunță nemilos:

– Șase!

– Ptiu!

De data asta nu mai plecă. Într-o clipă se gândi:

„Pungașilor! v-am prins șmecheria. Carevasăzică, dacă pui la șase, cade cinci; dacă pui ia cinci, cade șase. Mama voastră de hoți, stați că vă aranjez eu!"

Dar pentru a-și pune în aplicare planul născut fulgerător în minte, îi trebuiau doi poli și el nu mai avea mărunt decât unul. Oftă, apoi hotărât, scoase o sută și o schimbă pe fise. Nu avu nici timp să se minuneze de atâta curaj, căci jocul mergea repede. Puse hotărât o fisă pe șase, una pe cinci.

Bila se opri pe cinci.

„V-am venit de hac, hoților!"

Avea până acum doi poli pierdere și opt câștig, adică șase poli curați, veniți din senin.

Cu un gest de care era cu totul străin, pe care nu-l recunoștea de fel, Patrocle aruncă deodată toate fisele din buzunar, pe numărul șase. Apoi devenit printr-o ciudată manifestare psihologică de un calm care îi cimenta toți nervii la un loc, într-un bloc magnific, așteptă zâmbind, sigur de destinația ei, căderea bilei.

Căzu doi.

Întâi, becurile se întunecară. Mașinal se ținu cu mâinile moi de marginea mesei. Îi trecu repede prin gând, cu totul supărător, o întâmplare stupidă din tinerețe, de pe vremea când făcea armata la călărași: într-o zi îl trântise calul în manej. Începutul căderii se manifestase cu aceeași senzație de nesiguranță, de gol sub greutatea trupului, de catastrofă în devenire, ca și acum. Cineva îi strigase: „Ține-te de șa!" Dar mâinile lui erau moi; voia să se apuce de șa sau de coama calului și n-avea putere.

Acum, la fel. „Ține-te de masă, nu te lăsa!", părea că strigă cineva, ca să-l încurajeze, sau poate ca să-și bată joc de el. Nu înțelegea ce are să se întâmple dacă are să plece și ce, dacă are să rămână. Nu-și putu desprinde decât o mână de pe marginea mesei. Se folosi de ea pentru a scutura, mașinal, ultimele două sute din portmoneu și a le plasa, aproape fără niciun gând, pe numărul doi.

„De data asta trebuie să câștig!" socoti, abia după aceea.

Nicio clipă nu avu teama că s-ar putea întâmpla altfel. Nu putea admite că are să piardă ultimii bani, tot așa cum nu putea admite că s-ar putea găsi undeva un Dumnezeu care să-i ia, așa din senin, dreptul de a respira.

Dar bila, plimbându-se capricioasă, se opri la un alt număr, undeva departe.

Clătinându-se, Patrocle se îndepărtă de masă. Ajuns în mijlocul falezei păru că începe să se trezească, scutură din cap, ca să alunge parcă un vis urât.

„Ce fu asta, mă?"

Și deodată își aduse aminte că plecase să ocupe loc la „Vraja Mării", că se oprise în drum să caște gura la cazinou, că intrase să joace la bulă... Își pipăi buzunarul, scoase portmoneul, îl deschise repede să-i cerceteze conținutul, ca și când nu s-ar fi simțit în palmă că e gol.

„Dracu' m-a luat!"

Aiurit, își cercetă ceasornicul; era nouă și un sfert; stătuse peste o oră în locul acela nenorocit.

„Hait! Acum am pățit-o! Dacă mă află Linica? Doamne, ce mă fac? Dacă nu găsesc masă liberă?"

Porni repede în jos; după zece pași se pomeni alergând, simți sudoarea curgându-i călduță pe tâmple, sub pălărie. Duse mâna în buzunar, după batistă, și dădu din nou peste portmoneul gol; atunci își aminti că nu mai avea alți bani cu el, niciun leu, în niciun buzunar. Se opri, dezorientat.

Pus pentru prima dată în viață în fața unei întâmplări atât de copleșitoare, Patrocle se simți mic, pierdut, zdrobit. Cu o ultimă sforțare a rațiunii, hotărî: „Trebuie să mă duc să iau bani de acasă!"

Și tot cu acea ultimă sforțare, își făcu planul, astfel: „Am să ocolesc pe strada de la gară, ca nu cumva s-o întâlnesc pe Linica; am să mă uit de jos la hotel, să văd dacă e întuneric în cameră, am să urc sus, pe urmă...

În fundul geamantanului, sub rufărie, erau împăturite unsprezece hârtii de câte o mie, și una de cinci sute. Patrocle reușise să-și urmeze planul până aici, chiar să deschidă încuietoarea geamantanului, dar când să pună mâna pe hârtia de cinci sute pentru a o băga în buzunar, auzi pe cineva apropiindu-se repede pe sală. Zăpăcit, strânse teancul de bancnote în pumn, apoi când auzi ciocănitul la ușă, îl înghesui speriat în buzunarul de la spate al pantalonilor și se duse să deschidă.

Era madama.

– Am văzut lumină și m-am mirat; știam că nu e nimeni acasă. Doamne ferește, am spus, să nu fi intrat vreun hoț! Nu vedeți dumneavoastră câte se mai întâmplă? Da' uite, că erați dumneavoastră. Îmi pare rău că v-am deranjat.

– Nu-i nimic, nu-i nimic! bâlbâi galben Patrocle.

– Plecați și dumneavoastră acum, după cucoane?

– Da, mă duc, bună seara!

– Bună seara, bună seara și petrecere frumoasă, unde vă duceți. Cucoanele vă așteaptă, nu? Bună seara. Să mă iertați că am ciocănit degeaba!

Patrocle ieși, zăpăcit de vorbărie; se temea că madama trebuia să fi bănuit ceva, dacă trăncănea atâta. Coborî scările repede și numai jos își aduse aminte că are toți banii în buzunar. Dădu să se întoarcă, să-i pună la loc, dar îi fu teamă să mai dea o dată ochii cu spioana.

Scoase dintre hârtii pe aceea de cinci sute și o băgă în portmoneu, la îndemână, ca s-o schimbe undeva, în drum. Mergând, se gândea ce minciună să ticluiască; dar pe măsură ce pașii îl apropiau de țintă, minciuna se dovedea din ce în ce mai greu de găsit. În acest timp, desigur, Linica ajunsese, îl căutase, ocupase loc la altă masă și acum aștepta. Patrocle simți furnici umblându-i prin cutele creierului. Asta era partea proastă, că îl aștepta. Și nici nu se putea altfel. Aștepta...

– Om vedea noi acolo, ce-o fi.

Când trecu prin dreptul cazinoului, nu găsise încă minciuna.

„Mama ei de bulă! înjură, trăgând cu coada ochiului spre intrarea, acum mai puțin aglomerată. Nu mai joc în viața mea. Trei sute șaizeci de lei! Ptiu! Om prost ce-am ajuns, acum, la bătrânețe! Trei sute șaizeci de lei! Sunt ăștia bani de aruncat pe gârlă? De lepădat în mâna pungașilor cu jocurile lor?"

Ajungând cu gândurile aici, Patrocle se opri indignat, în drum.

„Mama lor de hoți! Ce, suntem în codru? Nu mai există lege? Nicio pedeapsă pentru bandiți? Ce, eu am fabrică de bani, să mi-i mănânce ei? Își închipuie că am să mă las?"

Așa s-a întâmplat că Patrocle a intrat a doua oară la cazinou. Dar fiind târziu, bula, joc pentru gură-cască, era acoperită. Atunci a urcat treptele aproape fără să șovăie, ca să se ducă sus, să joace la ruletă. Se făcuse ora zece și tot nu găsise minciuna cu care să scape de nevastă.

*

Sus pe faleză, stăteau rezemați de parapetul alb, un băiat și o fată; frați, prieteni, sau iubiți. Erau un băiat și-o fată; mai mult decât poți spune: erau doi frați, doi prieteni, doi iubiți.

– E adevărat, întrebă fata, că nu sunt castele în fundul mării?

– Sigur că-i adevărat!

– Crezi că se poate?

– De ce să nu se poată?

– Dar eu nu o pot crede; atunci ce rost ar mai avea marea, dacă...

– Marea este făcută pentru corăbii și pentru vapoare.

– Acum nu se vede niciun vapor. De ce nu dispare marea? De ce nu intră în pământ?

– Pentru că mai sunt și altele; mai sunt pescarii...

– Bine, dar acum pescarii dorm.

– Mai sunt îndrăgostiții...

– Unde îi vezi?

– Mai sunt cei care se îneacă...

Departe în larg se legăna un lampion, roșu ca un ochi de ciclop. Din ce în ce mai mic, din ce în ce mai departe, poate se stingea, poate se îneca, în curând avea să dispară.

– Trebuie să fie! Trebuie să fie! scâncea fata mâhnită.

– Bine, dar nu-ți dai seama că e o imposibilitate?

– Explică-mi ce înseamnă imposibilitate!

*

Era aproape de miezul nopții când, trecând spre casă, beat ca de obicei, Gelep, cafegiul de la restaurantul „Elite", văzu mai jos de cazinou, omul încleștat cu mâinile în parapetul falezei.

– Ce facem dumneata aici, bre? întrebă turcul, apropiindu-se și cercetând curios personajul ciudat, cu gulerul smuls și cu hainele ude.

Și cum personajul îl privea buimăcit, părând că nu pricepe ce se petrece cu el, Gelep trebui să caute singur răspunsul:

– Am făcut baie, bre? La miezul nopții și cu haine asta frumoase? Ce facem acum cu dumneata? Vântul asta răcește la piele udă, nu trebuie jucam!...

Văzând că nu e chip să dezlege gura înțepenită a străinului, cafegiul scoase din buzunarul larg al pantalonilor clondirul cu rachiu. Îl destupă, îi netezi gura cu podul palmei și i-l întinse, îmbiindu-l:

– Dumneata am îngheţat limba, bre. Ia, trăgeam un gât din rachiu asta bun, aduceam căldura. Bem puțin domnu', bem puțin dumneata!

După aceste cuvinte atât de prietenești, Gelep zări în ochii străinului o sclipire; atunci, simțindu-se fericit că găsise un tovarăș cu care să stea de vorbă și să împartă rachiul, ridică sticla, o potrivi la gura omului, apoi o săltă de fund, făcând-o să gâlgâie de câteva ori.

– Hîîî! făcu necunoscutul, scuturând ars, din cap.

– Hîîî! făcu turcul, râzând cu toată gura. Bun rachiu aveam turcu, bre domnu, nu? Acuma vinem bine la inimă, ardeam înăuntru, eu știm. Mai haidem beam un gât! Hai domnu, făceam inima bun, sănătos, pe urmă eu duceam pe dumneata acasă, nu răcem dumneata.

– Nu merg acasă! gângăvi necunoscutul, apucându-se strâns cu mâinile de balustradă.

Cafegiul nu se arătă mirat, râse mai departe, arătându-și toți dinții și aprobă binevoitor:

– Nici eu nu mergeam acasă. Nici mie nu plăceam la nevastă. Haidem jos, la baracă, estem frate al meu, cu mult rachiu.

Dar străinul se ținea încăpățânat de parapet

– Nu puteam lăsam pe dumneata aici, insistă turcul, milos. Haidem bre jos, frate al meu, este rachiu bun!

Și aproape cu sila, îl târî după el pe plajă, la baracă, unde îl îndemnă să bea câteva păhărele de rachiu, unul după altul, pe nerăsuflate. De la un timp, omul își descreți fruntea și începu să zâmbească.

– Hîîî! făcu Gelep, vesel.

– Hîîî! îi răspunse necunoscutul.

Și deodată înșfăcă sticla ducând-o pornit, la gură.

Spre ziuă, după ce mai golise o sticlă, apucat de râs, îi povesti cafegiului cum pierduse banii nevestei, la cazinou. Iar cafegiul făcu atâta haz, încât începură să-l doară mușchii cefei.

*

După ce intrase în seara aceea la cazinou, ca să joace la ruletă, Patrocle nu mai știa bine ce se întâmplase. Ridicat de câteva ori și apoi coborât, de hazard, de la sărăcie la bogăție și de la bogăție înapoi, se pomenise deodată expulzat cu o icnitură seacă de stârv

aruncat la gunoi, în mijlocul străzii, la o oră când nu mai circula nimeni.

Coborâse inconștient pe malul mării, atras parcă de zbuciumul valurilor atât de asemănător cu zbuciumul din sufletul său. Își revenise târziu și se găsise ghemuit în nisipul rece.

„Am să mă omor", se gândi, văzându-se singur, fără niciun sprijin, în fața unor întâmplări mai tari decât ființa sa.

Liniștit de ideea morții, care rezolva dintr-odată toate suferințele, rămase culcat în nisip, așteptând să-i vină curajul.

Nu, degeaba, nu se putea găsi în niciun creier omenesc altă scăpare. Încercă să-și închipuie o întoarcere pocăită acasă, dar se sperie.

„Am să mă omor!"

Nu simți nicio părere de rău după cele ce lăsa în urmă. Uitase de casă, de nevastă, de lume. N-avu timp să fie cât de puțin înduioșat. Trebuia să se omoare, n-avea încotro, era la fel cum trebuia să se ducă în fiecare zi la slujbă.

„Scap și de birou totodată", își spuse și simți o ușurare.

Pe urmă se gândi cum o să fie: „Să mă dezbrac, sau nu? Să-mi fac cruce?... Am să intru în apă așa cum intru să fac baie, n-am să mă gândesc la...

Vântul rece îi mângâia ceafa, trimițându-i în jos, pe șira spinării, un fior neplăcut.

Întoarse capul și se uită sus pe mal, de parcă ar fi sperat să-i vină din întunericul falezei pustii, o altă scăpare. Era atâta liniște încât i se păru că toate ființele vii au fugit, să nu fie martore.

„Trebuie să mor, nu se poate altfel!"

Se ridică în picioare și făcu doi pași nehotărâți până la apă, se aplecă, o încercă cu mâna.

„Tare e rece!", se gândi cu obidă, și porni pe plajă, de parcă spera să găsească un loc unde apa să fie mai primitoare.

Merse așa până aproape de baracă, de unde se întoarse tot nehotărât.

„Ar fi fost mai bine să mă dezbrac", își spuse.

Dar vântul care sufla din ce în ce mai rece îl făcu să se înfioare. Își strânse zgribulit gulerul hainei la gât.

„Să mă odihnesc puțin", hotărî, așezându-se încetișor pe nisip.

La picioarele lui se spărgeau valuri mici, albe, nevinovate.

„Ce prostie să mori! reflectă cu tristețe. Uite cum își bate joc soarta de noi!"

Dar când simți că îl podidește plânsul sări hotărât în picioare. Orice întârziere îi mărea suferința.

„Acum s-a sfârșit! Gata! Nu mai este altă scăpare!"

Strânse dinții și încleștându-și mușchii cefei, ca și când ar fi vrut să-și paralizeze creierul, să nu-și mai poată aduce aminte de nimic, să nu mai aibă niciun gând și nicio teamă, intră energic în apă, încordat, cu degetele rășchirate, de parcă s-ar fi hotărât să dea pe gât o doniță cu otravă. Simți apa pătrunzându-i prin haine, lipindu-i pantalonii de fluierele picioarelor, cu o senzație catastrofală, inadmisibilă, mai rea decât gândul morții, pe care îl admisese. Ezită o fracțiune de secundă, mai puțin decât i-ar fi trebuit să se răzgândească, apoi își continuă mersul fără să judece.

În clipa când apa îi atingea mijlocul, puse pasul în gol; dăduse de o groapă. Și atunci, în fața pericolului apărut pe neașteptate, instinctul de conservare izbucni brusc, eliberând omul, îl făcu să vadă cu ochii mari, cât era apa de întinsă și de neagră. Atunci, înnebunit de ceea ce era să se întâmple, uitând grozăvia nelegiuirilor sale, refuzând să se mai gândească la altceva decât la viața pe care fusese gata să o piardă, omul se repezi spre mal urlând, zbătându-se, lovind cu pumnii în valuri. Stăpânit de o groază în creștere, se avântă pe potecă în sus, spre faleză, unde se opri cu mâinile încleștate în parapet.

*

Prima rază de soare sări jucăușă din val în val și, încă udă de apă, trecu tangențial peste plajă, oprindu-se în ceafa omului beat.

– E ziuă, bre! observă bucuros Gelep. Scoal' să mergem la nevastă.

– Da, da! mergem! încuviință Patrocle. Mergem, cum nu. Crezi că mi-e frică, măi turcule?

– Eu ştiu că nu trebuie să fiem frică de femeie. Eu patru neveste am ţinut la Stambul. Scoal', bre, şi eu arătam ce trebuie vorbim la nevastă.

Plimbându-se încet, raza de soare văzu cum oamenii urcau împleticindu-se pe potecă: îi conduse veselă, mângâie mărăcinii şi florile sălbatice întâlnite în cale, ajunse sus pe faleză, se căţără pe trunchiul înalt al plopilor, pătrunse printre frunze şi vorbi veselă:

„Sculaţi-vă! S-a făcut ziuă."

„S-a făcut ziuă!" ciripiră vrăbiile care dormeau sub frunzele plopilor şi ieşiră bătând din aripi să se arate soarelui.

Din casă în casă, raza încerca să intre pe ferestre; dar ferestrele erau acoperite cu obloane groase şi raza frângându-se, pleca mai departe.

„Sculaţi-vă!" şoptea cald la uşi, unde nimeni n-o auzea.

Pătrundea în odăi pe marginea transperantelor şi mângâia obraji adormiţi. Oamenii se fereau supăraţi, îngânând printre dinţi:

– Ce porcărie cu soarele ăsta, că nu te lasă să dormi!

Alţii bombăneau:

– Şi azi o să fie cald!

Într-un loc, în sfârşit, raza găsi o fereastră deschisă: era încadrată de zorele.

– Bună dimineaţa!

– Bună dimineaţa! răspunseră florile. Noi ne-am sculat de mult.

În casă, o femeie moţăia pe marginea patului.

Speriată, Linica sări în mijlocul odăii: adormise cu gura căscată. Se frecă la ochi şi se dezmetici.

– N-a venit prin urmare, haimanaua!

Privi ceasornicul de pe masă.

„La şase, încă pe drum! E de necrezut!" cugetă şi se duse să ciocănească întărâtată în perete să-şi trezească fata care dormea alături.

„Nu, nu se poate! se agita în gând. Nu-mi poate intra în cap. Ar fi ca şi când mi-ar spune cineva că la noapte vine sfârşitul Pământului. Patrocle al meu?! Să-mi facă el una ca asta!?"

Fata intră somnoroasă, frecându-se la ochi.

– Buna dimineața, mamă! Tot n-a venit?

– Ce mai întrebi degeaba? Nu vezi? Veturio, spune-mi încă o dată, fata mea! Nu pot să cred una ca asta.

– Așa a fost, mamă; Zambileștii n-aveau de ce să mă mintă. L-au văzut cu ochii lor și doar îl cunosc bine. Zvârlea banii, parcă ar fi zvârlit boabe la păsări.

– Și acuma, unde s-o fi ascuns, ticălosul?

– Știu eu? Poate o fi plecat la Constanța, că în fața cazinoului aștepta o mașină...

– Veturio, ce spui tu!? Ai înnebunit? Patrocle cu mașini, cu ruletă, cu aventuri ca la cinema?

Fata ridică nepăsătoare din umeri. Nu putea pricepe zbuciumul femeii, nici gravitatea întâmplării; gândul ei era la trompetistul din jazz, cu haina lui albastră și cu părul lins, care îi tot zâmbise aseară, chinuind trompeta, în surdină.

– Lasă c-o să vie el, n-avea grijă! se simți datoare să-și încurajeze mama.

– Dar cum de n-a venit până acuma? izbucni deodată aceasta.

– Ei, cine știe!

– Nu, nu pot să cred! Trebuie să se fi întâmplat ceva. I-a venit rău, s-o fi înecat Doamne, Patrocle, ce mi-ai făcut!?

– Ce te sperii așa, mamă?

– Cum să nu mă sperii? Cum poți vorbi așa? Ce, e lucru de glumă? Gata, nu mai pot; mă duc la poliție. Unde e poliția? Mă duc, nu pot să mai stau!

– Vrei să ne facem de râs? sări fata, ținându-i calea. Să se afle în toată stațiunea? Să ne dea la jurnal? Doamne ferește, ce minte ai și dumneata!

– Dar dacă i s-a întâmplat ceva? Dacă i-o fi rău pe undeva? Dacă o fi la spital?

– Nu-i purta de grijă, mamă, că dacă se întâmpla una ca asta, aflai până acum. Lasă, o să se întoarcă, e ziuă mare, doar.

Nevasta se întoarse cu umerii lăsați moi în jos și privi mâhnită ceasornicul de pe masă. Aproape șapte și Patrocle, pe drumuri!

„Vezi, își spuse, femeie proastă ce ești! Dacă l-ai lăsat de capul lui!“

Apoi brusc, se înfurie:

„Ce sunt eu de vină? Eu l-am învățat haimana? La mine a auzit blestemățiile astea? Ce, nu e om în toată firea?"

După aceea, stăpânindu-și furia strânse pumnii și scăpără printre dinți:

– Doamne, Doamne! ce-o să pățească! La coteț am să-l pun! De lanț am să-l duc!

Hotărâtă să fie necruțătoare, deschise energic ușa și se așeză în prag, neclintită, așteptând să se întoarcă bărbatul rătăcit.

*

Raza de lumină, urmându-și veselă drumul, pătrunse prin cotloane, prin unghere, prin poduri, prin frunzișuri, se plimbă pe marginea ghiolului, făcu să lucească praful căruțelor pe șosea, se juca zglobie cu așternuturile scoase pe ferestre, la aerisit.

– Bună dimineața! Să fiți fericiți toată ziua! spunea râzând.

Negustorii ridicau obloanele și scoteau mărfurile pe trotuar; gospodinele se duceau la piață; lăptăresele își târau garnițele prin curți; halate multicolore, fluturate în vânt, porneau spre plajă; factorii ridicau scrisorile din cutii; birjarii mânau caii spre gară; femeile se pieptănau în fața oglinzilor; bărbații își săpuneau barba, fredonând cântecele auzite aseară.

Raza de lumină le zâmbea, tuturor.

– Să fiți fericiți toată ziua!

Jucându-se, atinse sprințară ceafa omului împleticit.

– Bună dimineața!

– Date-n moaș-ta! făcu omul, trăgându-și pălăria pe ceafă.

Și se târî greu, la umbra zidurilor.

Dar raza de lumină îi ținu calea la prima stradă pe care o traversă și îi râse în ochi:

– Să fii toată ziua vesel!

– Hai sictir! se supără omul, clipind, supărat de lumină și își văzu de drum mai departe, clătinându-se, marcând pe trotuar pași beți, în zigzag. Își simțea picioarele grele și gura năclăită, amară, lipicioasă, iar pe deasupra, drumul i se părea nesfârșit.

– Ei drăcia dracului! murmură sughițat. Parcă s-a lungit strada. Măi turcule, unde este hotelul?

– Înainte bre! Mergeam înainte! îl îndemnă Gelep din urmă.

Patrocle se opri și se întoarse pe jumătate spre el.

– Măi turcule, îl întrebă din nou, ți-e frică măi?

– Nu estem frică, bre! De unde frică?

Traversară strada prăfuită, apoi străbătură piața, târându-se cu pași împleticiți printre coșurile zarzavagiilor, trecură mai departe pe lângă zidul unei clădiri cenușii și se pomeniră în fața scărilor. Patrocle se opri încurcat, privind tulbure în sus, spirala amețitoare a treptelor.

– E mult, turcule, mult! Două etaje! Eu nu urc; haidem înapoi la baracă, mă. Nu mă duc sus.

Dar Gelep îl împingea cu cotul din spate.

– Dumneata estem frică? Spunem drept, dacă estem frică, lăsam pe mine înainte. Eu avut multe neveste, eu știm cum vorbeam la ele.

Patrocle se lăsă împins din urmă și începu să urce treptele, moale, dezarticulat. Inima, înfierbântată de băutură, bătea gata să plesnească, în coșul pieptului.

– Uf! bine că ajunsei! Să te omoare și mai multe nu!

– Haidam bre, haidam, nu pierdeam vreme geaba! îl zorea cafegiul.

– Ei drăcie, unde ne-am rătăcit aici, măi turculle? Tu cunoști locurile mai bine, că nu ești străin.

Patrocle se opri, ducând mâna streașină la ochi, ca să cerceteze, în lung, coridorul nesfârșit și pustiu. Și cum privea, înlemni deodată: spaima îl cuprinse scurt, din creștet până în tălpi; la celălalt capăt al coridorului Linica stătea în ușă, înaltă, dreaptă, nemișcată ca o statuie.

– Ăla estem nevastă al dumneatale? întrebă turcul din spate, schimbând dintr-odată glasul.

– Ce facem turcule? îngăimă speriat Patrocle.

– Eu trebuie plecam, socoti laș cafegiul, pregătindu-se să dea înapoi.

– Acum e târziu, mă, ne-a văzut!

– Dumneata rămâneam, eu plecam, bre. Dumneata rămâneam, are milă nevasta.

– Mă lași singur, turcule? Așa ți-a fost vorba?

– Ce putem eu face? se apără cafegiul. Asta nu estem femeie, asta balaur, bre!

Patrocle privea aiurit umbra albă din ușă; o văzu luminându-se la față, într-un surâs blând. Vru și el să surâdă la fel, dar mușchii obrazului rămaseră încleștați. Întoarse capul spre cafegiu; turcul se trăgea ușurel înapoi, spre scară.

– Trebuie plecam bre, se dezvinovăți el. Trebuie mergem facem cafea, avem mult mușteriu acum, dimineața, avem treabă, bre!

Buzele lui Patrocle se mișcară, mute, în timp ce femeia se apropia, perfid de liniștită.

„M-ai lăsat singur, turcule!" vru să se plângă.

Iar cafegiul, ca și când i-ar fi auzit reproșul nerostit, îi răspunse, gata să coboare, cu piciorul pe prima treaptă.

– Nu superi, bre domnu! Zău, nu superi! Eu nu lăsam singur cu nevastă... Eu lăsam ... lăsam pe Alah cu tine!...

1935
1939

GÂSCA LUI IVAN COLESNICIUC

Dacă stai să iei seama la câte necazuri li se întâmplă semenilor și dacă pe deasupra ești și milos la suflet, viața aproape că nu-ți mai tihnește. Păi cum altfel, odată ce prilejuiește oamenilor mai multe neplăceri decât desfătări!?

E de ajuns să mă gândesc cât de puțin în urmă ca să-mi vină în minte o sumă de oameni și de pățanii ale lor care să dovedească temeinicia părerilor amare de mai sus.

Câte asemenea întâmplări nu aș putea să povestesc! Pe aceea cu Avram-Înțeleptul, de al cărui cuvânt asculta un sat întreg moldovenesc și pe care îl chelfănea în fiecare seară, fără milă, nevastă-sa, muiere nici frumoasă, nici deșteaptă, nici vrednică de vreo laudă. Sau alta, cu Necula, vânătorul care și-a cheltuit averea pe cartușe, da' n-a izbutit să împuște o sălbăticiune, o zburătoare, fie ea oricât de amărâtă. Sau pe aceea...

Însă niciunuia din oamenii de care îmi amintesc nu i-a tras viața o păcăleală mai mare ca lui Ivan Colesniciuc. Vreau să spun de pățania lui cu gâsca.

Despre gâște nu prea și-au pierdut vremea mulți să scrie, în afară de acelea care au intrat, cu gâgâitul lor, în istorie, când cu salvarea Capitoliului, altele nu au atras luarea aminte decât mâncăilor. E drept că se amintește adesea despre ele, fie în compunerile copiilor din clasele primare, fie pe listele de bucate, fie, în sfârșit, când sunt folosite, atât de nedrept, ca măsurătoare a înțelepciunii feminine.

Cu totul altfel stau faptele, dacă e vorba de gâsca lui Ivan Colesniciuc. Aceea nu mai este o gâscă oarecare, o gâscă anonimă, cum le întâlnești adesea în cârduri, ciugulind iarba pe marginea șoselei sau gâgâind tâmp, la trecători.

Nu poate spune nimeni că era o gâscă mai deșteaptă, mai frumoasă, sau mai altfel decât toate gâștele. Dar, din clipa când s-a pierdut de cârd și-a încăput pe mâna lui Colesniciuc, viața ei

s-a înscris în univers pe o orbită proprie, ceea ce îi dă dreptul să fie socotită personaj al acestei povestiri.

Iată, dar, întâmplarea cu gâsca lui Ivan Colesniciuc.

*

Pe vremea când s-au petrecut aceste fapte, acum treizeci de ani trecuți, trăia lângă limanul Nistrului, în sus de Războieni, un bogătaș, Vasili Cibotenco, numit de megieși Hapsânul, sâcâitor, afurisit și certăreț, despre a cărui inimă acră aflase toată gubernia. Acum că ținea afurisitul de boier nevastă focoasă, cu care se avea bine guvernatorul, ori ca fiică-sa, o codană bălaie cu glezne ca de căprioară, învăța de la zece ani măiestria dansului la Opera din Odesa, sunt fapte fără nicio legătură cu întâmplarea lui Ivan Colesniciuc.

Atâta trebuie știut, că de harapnicul boierului se temea foarte multă lume, una – și alta că avea hapsânul o slăbiciune mare: să crească gâște de tot felul în gospodăria de pe malul apei.

Gâștele lui Vasili Cibotenco nu erau cu nimic mai fericite sau mai nefericite decât gâștele mujicilor de primprejur. Mâncau, adică, același soi de boabe, scormoneau țarina după aceleași gângănii și, când găseau momentul nimerit, coborau și ele, cu cârdul, jos, la malul limanului, să se bălăcească în apă, ca toate gâștele.

De aici s-a tras necazul lui Ivan Colesniciuc.

Era, după cum se spune, o după-amiază din acelea călduțe, de la sfârșitul verii, când începe să pălească vârful stufului și soarele își aruncă pieziș, pe deasupra vălului de pâclă de la orizont, razele lui îndulcite de după arșița lunilor de cuptor.

În după-amieze de acestea, învăluite într-o neînțeleasă pânză de tristețe, se întâmplă uneori să se învolbure limanul în sus, înspre Miazănoapte. Prin stuf vin, de la gura Nistrului, înfiorări ciudate. Pare că ochii lui Dumnezeu s-au încruntat deasupra apei...

Atunci pescarii, care cunosc semnele, își scot năvoadele și trag bărcile pe mal. Fiindcă, de obicei, nu-și varsă necazurile în cuvinte, ci, mai degrabă, îl înneacă în rachiu, ei nu slobozesc pe gura păcătoasă nici blesteme, nici înjurături. Dar privirile strivite

sub pleoapele abia întredeschise, cuprind destulă neliniște ca să se înțeleagă că va urma ceva rău.

Ce să știe despre toate acestea gâștele lui Vasili Cibotenco? Ele sunt bucuroase că slujnicele le-au aruncat de pe cerdac căușul cu grăunțe. Se înghesuie deci să ciugulească și apoi, mulțumite, pornesc gâgâind după gâscanul cel mare, să se bălăcească în liman. Și nici n-au apucat să simtă bine prin pene răceala plăcută a apei, că deodată furtuna le prinde dintr-o coastă.

Furtunile acestea care vin din sus, nu numai că răscolesc amarnic limanul, scoțând deasupra tot mâlul de pe fund, dar îl și gonesc spre mare, până ce apa scade aproape cu un metru la maluri. Abia după două-trei zile, când vântul se potolește, marea o varsă la loc, sărată, de se miră și oamenii și peștii.

Iată, prin urmare, ce pacoste căzuse în ziua aceea pe gâștele moșierului de la Războieni. A fost o scărmăneală cum de multă vreme nu mai pomenise neamul lor de înotătoare tâmpe și uituce.

E adevărat că până la urmă furtuna le-a aruncat pe mal. Dar ca să se înțeleagă ce serioasă a fost jumuleala, trebuie să spun că și la o săptămână după aceea mai culegeau pescarii din gura Bugazului penele gâștelor de pe apă. Și iarăși mai trebuie să spun că, îndată după furtună, la numărătoarea gâștelor, una din ele dispăruse.

Sunt oameni cărora nu le pasă ce se întâmplă în lume; nu le pasă nici dacă semenii lor rabdă de foame, nici dacă se bat în războaie și mor sfârtecați de obuze. Cu atât mai puțin o să le pese de soarta acelei păsări nenorocite pe care furtuna o rupsese de cârd ca s-o poarte zăpăcită din val în val și s-o arunce apoi, zece kilometri mai la vale, în stufărișul de la Ceair.

Dar sunt și unii care vor fi înduioșați de trista întâmplare. De aceea voi povesti pentru dânșii ce s-a întâmplat mai departe cu gâsca boierului. În orice caz, soarta ei nu fusese chiar atât de rea. Ba, dimpotrivă. Fiindcă nici n-apucase bine să se scuture de apă și de spaimă, când o găsise Ivan Colesniciuc. Ceea ce, veți vedea, a fost spre marele ei noroc.

Ivan Colesniciuc ăsta era un ciolovec cumsecade, destul de muncitor, destul de necăjit și destul de bețiv, bineînțeles. În seara aceea se întorcea destul de amărât de la Mologa, unde fusese după niște treburi care nu-i merseseră în plin. Nu avea, prin urmare, niciun motiv să se simtă mulțumit și să țopăie pe drum, cum fac flăcăii când vin de la vreo ibovnică pe care au înghesuit-o prin bălării.

Ivan pășea îngândurat, muncindu-și creierul să găsească vreun rost pentru de-ale gurii. După cum știa el bine, acasă, în mahalaua Soborului, asemenea lucruri nu se găseau de fel.

În astfel de stare sufletească fiind, vă închipuiți ce muzică plăcută i s-a părut că aude când urechea i-a prins din stuf gâgâitul slab al gâștei rătăcite.

Din partea ei, gâsca, după spaima trasă pe liman, s-a simțit la fel de fericită să întâlnească în acest trist amurg o figură omenească atât de blândă și de cumsecade. S-a lăsat deci bucuroasă în mâinile lui Ivan și s-a ghemuit recunoscătoare sub mundirul lui călduros, socotind că dacă omul o culesese de pe drumuri avea să-i poarte de acum încolo cea mai mare grijă.

Ceea ce Ivan chiar avea de gând. Căci îndată ce ajunse acasă dădu nevestei poruncă să aștâte foc mare la bucătărie, iar el plecă în târg să facă rost de-o pâine și de o litră de rachiu.

Fiindcă Ivan știa o vorbă: gâsca fără rachiu nu merge.

Dar, iată, la acest punct povestirea capătă o întorsătură și comică, și tristă, și ciudată; nici nu apucase bine omul să intre în prăvălie, că vestea se și lățise peste tot orașul: boierului Vasili i se furase o gâscă și acum, din ordinul guvernatorului, jandarmii erau plecați s-o caute în județ.

Nu erau lucru de glumă nici jandarmii, nici guvernatorul, nici boierul de la Războieni. Auzind cumplita veste, bunul Ivan Colesniciuc își simți piciorele înmuiate. Lăsă clondirul cu rachiu pe marginea tejghelei și se strecură afară, înspăimântat.

Nu e greu să se înțeleagă de ce n-a mai îndrăznit omul să facă din alba orătanie, friptură. Dar de ce nu a scos-o în toiul nopții până la poartă să-i facă vânt pe stradă, nu-i ușor să răspunzi.

Se simțea, poate, ca omul cu musca pe căciulă și s-a temut, vezi, să nu-l pândească vreun vecin rău la inimă. De aceea, după ce cu nedrepte ocări și-a pus femeia să stingă jăraticul de pe vatră, a luat pasărea ușurel și, cu griji nenumărate, ca nu cumva s-o prindă gâgâitul, a dosit-o în fundul cel mai întunecos al beciului său gol.

De atunci anii au trecut cum trec furtunile pe limanul Nistrului. Întâi a murit boierul Vasili Cibotenco, pe urmă Nataşa, frumoasa lui nevastă, pe urmă guvernatorul, care o iubise tare mult. Și numai după aceea a murit și gâsca, la adâncile ei bătrânețe, în beciul lui Colesniciuc.

Lumea se zbătuse prin multe întâmplări și căpătase orânduire nouă. Peste oameni trecuseră destule suferinți, ca să aibă fiecare de ce plânge. Unii își plângeau părinții, alții nevestele, frații, averile...

Iar Ivan plângea grăunțele pe care i le mâncase gâsca în lunga și netrebnica ei viață. Că nu mâncase un sac, ori două, ci poate nouăzeci și nouă.

Cum vreți întâmplare mai nenorocoasă pentru un om sărac ca Ivan Colesniciuc!?

1939

UN CRĂCIUN ÎN SATUL CAZACILOR

Dacă telegarii sunt iuți și roțile rădvanului zdravene, drumul de la Chișinău la satul Cazacilor îl poți face într-o zi încheiată, din zori până la apus. Șoseaua nu este grozavă, dar, oricât, fiind oleacă pietruită, te ferește de împotmolire chiar și pe vreme rea. Ea cade într-o linie aproape dreaptă, de la miazănoapte către miazăzi, în timp ce drumul de fier face un mare ocol pe la apus. Cam în dreptul locului unde Nistrul se varsă în liman, drumul se desparte în două: unul se duce mai departe spre Cetatea Albă, celălalt o apucă la dreapta, spre satul Cazacilor. Este un drum de șes, fără suișuri sau coborâșuri prea mari. De o parte și de alta a lui, câmpia se întinde goală și posomorâtă, lipsită de copaci și de așezări omenești. În acest ținut pustiu, satul Cazacilor se ivește când nu te-ai aștepta, la o cotitură unde, din senin, drumul începe să coboare.

Este un sat mare, așezat fără prea multă orânduire pe coastele dealurilor, ca într-un ceaun. Oamenii de acolo sunt cumsecade, deși li s-a dus nume rău în tot ținutul. Se luptă și ei, ca și vecinii lor din alte sate, cu multe nevoi. Cea mai mare pacoste a locurilor acelora este lipsa de ploaie, tocmai în timpul când o cer mai mult semănăturile. De multe ori ogoarele se usucă înainte de a rodi și atunci, oamenii, rămași fără pâine, se apucă de băutură. Căci viile, spre deosebire de bucate, nu au a suferi de pe urma secetei. Decât că băutura nu poate ține multe zile de foame și atunci când îi răzbește neastâmpărul măruntaielor, oamenii încep a se frământa.

Așa s-a întâmplat într-o iarnă, la câțiva ani înaintea războiului cel mare. Peste vară, neînțeleasa hotărâre dumnezeiască pogorâse din cerul încins o secetă nemaipomenită peste toată partea de miazăzi a Basarabiei. Unele după altele, semănăturile, șfichiuite de usturătoarele săgeți ale soarelui, s-au aplecat spre pământul crăpat de uscăciune și au pălit. Toamna i-a apucat pe oameni măturând hambarele, iar începutul iernii i-a găsit flămânzi.

Un călăreț negricios, cu privirea blândă, colinda în vremea aceea satele înfometate căutând să intre în vorbă cu mujicii și să le afle nevoile. Oamenii își deschideau inima și se plângeau de una, de alta, ori strângeau pumnii și blestemau. Pe Dumnezeu nu, căci erau pravoslavnici, pe tătucul nu, căci îl iubeau. Blestemau și ei în neștire, cum blesteamă oamenii la necaz.

După ce i-a ascultat pe toți, omul negricios a dat bice gloabei și, tot în trap, a ținut-o până la Chișinău, unde s-a oprit de-a-dreptul la urechea guvernatorului.

În felul acesta a aflat guvernatorul că oamenii mor de foame. Dar, deoarece nu avea de unde să le dea pâine, căci gubernia era săracă, a hotărât să le trimeată ceva soldați care să le țină de urât.

Pe vremea aceea făceam armata la Chișinău, într-un regiment de tunari. Nu învățasem bine a șterge nici tunul, nici pușca, necum a trage cu ele, când a venit porunca să ne răspândim în sate. Ni s-au împărțit la toată lumea cartușe, ni s-au pus cizme noi în picioare, mundire vătuite ca niște plăpumi, pe sub manta, și ni s-a dat ordin să plecăm în numele lui Dumnezeu și al Țarului.

În baterie ne aflam vreo sută de inși, flăcăi zdraveni, în bună parte români curați din părțile Tighinei, iar mai mare peste noi era Serghei Grigorovici Danilov, căpitanul. După ce și-a luat hârtiile trebuincioase de la colonel, căpitanul ne-a adunat în mijlocul curții și ne-a ținut o cuvântare veselă, după cum îi era uneori inima. Apoi a trecut pe la fiecare să vadă cum ne șade îmbrăcămintea. În dreptul meu s-a oprit mai mult, m-a privit cu luare aminte și, fiind pe semne mulțumit de înfățișarea mea, a hotărât să-i fiu ordonanță. Soldatul lui de acasă mi-a dat numaidecât în primire un fel de boccea prinsă în curele galbene. Înăuntrul ei erau lucrurile căpitanului: primenele, papuci, o fotografie mare a femeii lui, scule de bărbierit și alte mărunțișuri. Soldatul a mai scos din buzunarele mari două sticle turtite, cu o băutură roșiatică. În una era rom, în alta coniac, chit că pe deasupra nu se vedea nicio deosebire.

– Să le ții cu grijă! mi-a spus, și să nu le amesteci una cu alta. Uite, pune romul în stânga și coniacul în dreapta, să le poți nimeri la repezeală, că pe drum o să ți le ceară iubitul de el căpitan.

Îndată după aceea am fost gata de plecare. La poara regimentului așteptau douăzeci de căruțe aduse de oamenii guvernatorului, din satele apropiate. Oamenii s-au urcat, câte șase-șapte la un loc, și s-au înfășurat bine în paie, căci începea să se însereze și după apus gerul avea să piște.

Eu am mers la căruța din cap, mai mare și mai frumoasă, în care s-au urcat ofițerii. În afară de căpitan, mai erau cu noi un locotenent prietenos și un sublocotenent cu înfățișare posacă, bătrânicioasă. Acesta s-a uitat chiorâș la mine, dar cum eram acolo din ordinul căpitanului, n-a avut ce spune și astfel m-am cuibărit în codârla căruții, care a pornit hodorogind pe străzile bolovănoase ale Chișinăului.

Cum am ieșit din oraș, căpitanul s-a întors spre mine.

– Cum te cheamă? m-a întrebat.

– Ilău al lui Alexandru, am răspuns.

– Bine, Ilău Alexandrovici, ia dă la mine sticluța aceea cu rom!

După ce a tras din ea o dușcă zdravănă, a întins-o și camarazilor săi. Dar numai locotenentul a supt o înghițitură. Celălalt stătea încruntat pe scăunel, cu privirea înainte și cu fălcile strânse. Așa a rămas tot drumul, cu toate că peste noapte s-a lăsat un ger năprasnic.

Era atât de încruntat, de parcă el ar fi fost mai mare peste noi toți și ne-ar fi purtat singur răspunderea. Din când în când se sucea cu tot trupul înapoi, ca să vadă dacă n-au rămas celelalte căruțe în urmă. Atunci se lovea cu palma peste genunchi, nemulțumit. Ar fi vrut, pe semne, să sară jos, să strige oleacă la oameni. Dar căpitanul, care de la început fusese pornit pe voie bună, îl liniștea, bătându-l cu palma pe umăr.

– Nu te necăji, Ivan Nicolaevici, că ai să îmbătrânești înainte de vreme! Hei, Ilău, unde ești?

– Aici, poruncă! strigam din fundul codârlei.

– Coniac! poruncea căpitanul, întinzând mâna să apuce clondirul.

O bună parte din noapte a trecut în felul acesta. Huruitul căruțelor pe șoseaua pietruită se pierdea departe, peste liniștea câmpiei înghețate. Tropăitul regulat al cailor părea că rămâne în

aer, în urma noastră, ca o dâră sunătoare în lungul dârei alburii a drumului.

– Ilău Alexandrovici, mă pomeneam că strigă căpitanul, rom, măi, băiatule!

După miezul nopții, zarea s-a înroșit puțin în față și din prelungirea șoselei s-a înălțat pe cer, ca un cornișor de diavol, vârful aprins de flăcări al lunii. Un cal din urma convoiului i-a trimis, pe deasupra carelor, un nechezat retezat de ger. Din întuneric, ceilalți cai au ciulit urechile.

– Ilău Alexandrovici, coniac, băiete!

– Nu mai e coniac.

Căpitanul a tresărit și a întors capul.

– Ce vorbești tu acolo ?! Dă-mi atunci rom!

– Iacă, nu mai e nici rom.

Tare m-am temut în clipa aceea de căpitan că are să-mi crape țeasta cu privirea. Căci groaznic s-a încruntat!

Dar el a înțeles îndată că eu nu port nicio vină. Și-a înfrânat mânia și, apucându-l pe locotenent de gât, a început să plângă încetișor pe umărul lui:

– Grigore Ivanovici! Băiatul meu! Iubitul meu Grișa! De-ai ști tu cât sunt de nenorocit! Nici rom, nici coniac! Ai văzut tu, dragul meu, ce mici au fost sticlele? Înadins mi le-a pus ea așa, ca să mă lipsească și de această mângâiere. Știi tu, iubitul meu Grișa, de ce m-a trimis colonelul pe mine aici? De unde poți tu să știi mârșăvia asta?...

Mult timp s-a plâns astfel căpitanul și a povestit cum odată a dat de sabia colonelului acasă la dânsul, în sală, dar n-a avut curajul să intre.

Eu nu am înțeles de ce nu-i înghețau lacrimile pe obraz. Căci era un ger nemaipomenit.

Nu știu de ce nu mi-a rămas bine întipărită în minte noaptea aceea groaznică. Poate că de la un timp frigul a făcut să-mi adoarmă cugetul, de aceea acum mi se pare că tot ce s-a întâmplat atunci nu au fost fapte petrecute aievea, ci mai degrabă scornituri de vis.

Desprind așa, ca de sub un văl de ceață, satul albit de brumă și ferecat de ger în care ne-am oprit să schimbăm căruțele. Oamenii s-au dat jos țepeni, ca niște călători veniți de pe altă lume. Parcă s-a făcut ceva învălmășeală și oarecare larmă. Ivan Nicolaevici a strigat mânios la oameni ca să-i pună în ordine. Căpitanul a smiorcăit pe la ușa cârciumii, doar o fi chip să-și umple clondirele. Dar ușa era ferecată în toată legea și, oricât a lovit-o jandarmul cu patul puștii, oricât a plâns căpitanul, nu s-a putut deschide.

Cum am plecat nu știu. Drumul mai departe s-a scurs fără să poată fi măsurat în timp. Se petrec uneori fapte de acestea care, și dacă țin un an și dacă țin o clipă, ți se par la fel de scurte sau de lungi, ca și când ceasornicul cel mare al lumii și-ar fi oprit asupra lor tic-tacul lui.

Cine știe după câte ore s-a împurpurat anevoie cerul către răsărit!? În față, pe scăunel, căpitanul înțepenise cu capul pe umărul locotenentului care, sfâșiat de frig, abia mai putea să-și tragă răsuflarea. Numai Ivan Nicolaevici, sublocotenentul, păstra aceeași înfățișare țeapănă de aseară. Părea că oboseala drumului lung și gerul au trecut pe alături de dânsul fără să-l atingă. Și atunci, în ciuda chipului său bătrânicios, pipernicit, sublocotenentul mi-a părut un om înfricoșător de puternic și m-am temut de el.

Abia spre amiază am sosit în sat. Partea din urmă a drumului nu a mai fost așa de grea. Când oamenii au văzut soarele urcându-se pe cer, au scos amorțiți capul din paie și, așa tăbăciți de ger cum erau, și-au adunat rămășițele de curaj în gâtlejul înghețat și au început să cânte. Caii au mărit și ei trapul și de atunci înainte totul a mers parcă mai frumos și mai ușor... La amiază, când am zărit în fundul văii casele albe ale satului, soarele prinsese un pic de inimă pe care o trimitea în mici picături călduțe pe razele lui piezișe.

În drum ne așteptau primarul și jandarmul, căci despre venirea noastră se dăduse depeșe de cu seară. Primarul era un om mare, gros. Picioarele lui vârâte în cizme mirositoare, de iuft, parcă erau picioare de elefant, așa duduia pământul sub ele.

El și cu jandarmul aranjase treburile ca să nu mai avem noi la venire nicio grijă. Soldații aveau să doarmă la primărie, într-o

sală mare, unde fuseseră puse paie pe jos. Într-un șopron, alături, trebuia să fie așezat cazanul bucătăriei.

– Preaînălțimilor voastre, spunea primarul, v-am aranjat o odaie frumoasă, în casa mea. Dacă înălțimilor voastre are să vă placă, puteți să stați acolo netulburați de nimeni.

Am mers o bucată de drum pe jos, până la mijlocul satului. Acolo se deslușea un fel de piață pustie și largă. O biserică, în mijloc, cu toate că se cunoștea a fi bine întreținută, părea părăsită. Casele se înșirau de jur-împrejur pe coastele dealurilor. Sus, spre creste, spre cele patru vânturi, patru mori de vânt, cu aripele nemișcate, se înscriau pe cer ca niște sperietori.

În clipa când ne oprirăm, de după o poartă apăru un cap bărbos care, văzându-ne, se trase repede înapoi.

– Ce fac oamenii tăi, primarule? întrebă căpitanul.

Pleoapele primarului se bătură repede, parcă speriate. Atunci am văzut că obloanele de la ferestrele caselor se deschideau și se închideau repede, cu teamă, la fel ca ochii primarului.

– Oamenii sunt mulțumiți, preaînălțate, răspunse el.

– Hai? Și de ce sunt mulțumiți, primarule?

– Sunt mulțumiți, preaînălțate, pentru că bunăvoința lui Dumnezeu și mila tătucului le îngăduie să trăiască.

– Nu mă minți tu, măi, primarule?

Omul se bâlbâi.

– Nu te mint, mărite ofițer, de ce să te mint?

– E adevărat, jandarmule? mai întrebă căpitanul, pentru deplină asigurare.

– Este adevărat, cum nu? răspunse speriat jandarmul.

În sfârșit, căpitanul răsuflă ușurat. Îi apucă vesel de piept, pe unul cu o mână, pe altul cu cealaltă.

– Ei, atunci, dacă oamenii sunt mulțumiți, să te duci tu, jandarmule, numaidecât să-mi aduci rom; iar tu, primarule, coniac!

Și le dădu brânci înapoi, foarte mulțumit. Apoi se întoarse către ofițerii săi:

– Acum să împărțim treaba între noi, spuse. Colo mi se pare că zăresc o cârciumă; dincolo, alta. Să vedem câte mai sunt. Eu am să îngrijesc partea băuturii; tu, Grigore Ivanovici, ai să vezi

ceva de femei; tu, Ivan Nicolaevici, ai să faci instrucție cu soldații; iar tu, tovarășe Ilău Alexandrovici, încheie venind spre mine și luându-mă de gât, scumpe tovarășe Ilușca, o să ai grija mea ziua și noaptea, să nu-mi rămână ciolanele în vreun șanț.

Am rămas o lună în Satul Cazacilor așteptând răscoala. Oamenii se mișcau ca niște schelete pe lângă garduri, copiii se îmbolnăveau, vitele mureau prin grajduri, dar răscoala nu venea. Între timp, vestea despre bețiile căpitanului se dusese și umpluse tot ținutul.

Serghei Danilov, căpitanul, era un om mărunțel, vioi, pornit întruna pe veselie și întruna pe plâns. Avea de la nevasta dintâi, doi copii. Nevasta cea de-a doua nu-i iubea, de aceea copiii erau ținuți departe, la o școală din Odessa. De dorul lor și de inimă rea după femeia care îi murise, căpitanul se îmbăta în fiecare zi. Cuprins de o veselie fără margini, colinda ulițele satului ca să ciocnească paharul cu gospodarii. Oamenii, negri de griji, îl primeau cu bunăvoință supusă și, silindu-se să râdă, nu izbuteau decât să rânjească. El ciocnea fără să bage de seamă rânjetul lor.

Datoria mea în aceste plimbări era să merg în urmă, cu clondirul pregătit, pentru a umple numaidecât paharul deșertat.

– Ilușca, rom!

– Iaca rom, Serghei Grigorovici.

În unele case, găseam femei tinere care ne primeau speriate. Căpitanul le rânjea aprins, se apropia de ele tremurând, dar nu îndrăznea să le atingă.

– Coniac, Ilușca! îngâna gâfâind.

În alte părți, dădeam peste oameni plânși. Copilul lor, bolnav, zăcea palid pe laviță, sub icoanele luminate de candelă. Atunci căpitanul părea că se dezmeticește. Zvârlea paharul de perete de îl făcea fărâme, apoi îngenunchea lângă patul micuțului și hohotea în plâns.

– Frate Ilușca, murmura, sunt un netrebnic! Nu coniac, otravă să-mi dai!

După un timp, glasul i se înăsprea și se făcea poruncitor:

– Ilău Alexandrovici, să te duci numaidecât jos, să-l chemi pe Ivan Nicolaevici cu zece soldați care știu să ochească bine! Ai

înțeles ce ți-am spus? Să vină zece soldați, să mă târască afară și să mă împuște la gard, ca pe un porc bătrân.

Dacă voiam să plec, Serghei Danilov se repezea la ușă să-mi taie calea. Părul rar, ros de ani și de viață ticăloasă. Îi cădea peste ochii tulburi, rătăciți. Își împreuna mâinile pe piept și mă ruga, cu glasul sfâșietor:

– Iartă-mă, frate Ilușca!

Plânsul lui mă tulbura atâta încât începeam să tremur.

– Iartă-mă, tovarășe Ilușca, sunt un netrebnic! Știu că nu merit să trăiesc, dar vreau să-mi mai văd o dată copiii.

Și se repezea să-mi sărute mâinile.

Atunci nu mai puteam să mă stăpânesc; fugeam afară gata să izbucnesc în plâns. Din ușă, Serghei Danilov striga după mine, sfâșietor:

– Iartă-mă, frate Ilușca, sunt un netrebnic! Te rog din suflet, iartă-mă!

A treia casă mai jos de primar era cârciuma lui Cazimir Golubenko, unde umpleam clondirele foarte des. De câte ori intram acolo, într-un colț îl găseam pe Grigore Ivanovici. În curând am înțeles că locotenentul venea pentru fata cârciumarului. Era o copilă nu atât de subțirică precum știam că sunt fetele de la oraș pe care le plac ofițerii. Dar chipul ei se desprindea din cosițele grele, aurii, cel puțin la fel de curat și de frumos ca al lor. De aceea nu m-am mirat că ofițerul nostru o plăcea pe fata cârciumarului.

Când se strângeau la masă, la primar acasă, locotenentul își dădea coate cu căpitanul și vorbeau porcării despre ea.

– Merge treaba, merge, puiule? întreba Serghei Danilov, râzând cu înțeles.

– De ce să nu meargă? răspundea locotenentul, mângâindu-și mustăcioara bălaie.

– Mă rog ție frumos, prietene Grișa, să mă lași pe mine să pun mâna pe piciorul ei. Numai atâta, micule Grișa, îți jur că nu mai mult! Ah, Grișa, Grișa, nicio mătase nu e așa de fină ca pielea de pe picioarele femeilor! Mătase curată și scumpă, iubite Grigore Ivanovici!

Când spunea acestea, ochii căpitanului luceau atât de aprins, încât, uitându-mă la el, înțepeneam cu farfuriile în mână. Deodată, privirea lui se îndrepta spre mine.

– Ilău Alexandrovici! striga, lovind cu pumnul în masă de se cutremurau tacâmurile.

– Aici sunt, la poruncă!

– Rom! poruncea căpitanul, întinzând paharul.

În tot timpul mesei, Ivan Nicolaevici stătea tăcut. El nu se amesteca niciodată, nici în vorba, nici în petrecerea celorlalți. Ziua întreagă făcea instrucție cu soldații, în piața din mijlocul satului. Soldații nu îl urau, deoarece nu era nedrept, dar se temeau de dânsul ca de moarte, căci nu le ierta nicio greșeală. Umbla așa de încruntat, că nimeni nu îndrăznea să intre în vorbă cu el. Chiar căpitanul, când îi întâlnea privirile, lăsa repede pleoapele în jos și se furișa pe lângă perete de parcă s-ar fi temut de o mustrare.

Toată lumea știa că nu se poate glumi cu sublocotenentul, de aceea nu glumea nimeni. Totuși, a fost o zi în care acest încruntat Nicolaevici și-a scuturat ca prin minune înfățișarea posomorâtă.

Era chiar în ajunul Crăciunului, când un călăreț venit întins de la regiment a adus într-un plic mare solda ofițerilor, o mulțime de bunătăți foșnitoare pe care căpitanul le-a împărțit numaidecât, după dreptul fiecăruia. În ziua aceea, sosind la masă, Ivan Nicolaevici avea ochii luminați, de parcă peste noapte ar fi visat-o pe Sfânta și Marea Fecioară.

Masa ofițerilor se punea în salonul cel mare al primarului. Ca niciodată, înainte de a se așeza pe scaun, sublocotenentul s-a plimbat în jurul odăii, cercetând tablourile; pe urmă a aruncat o privire limpede pe fereastră, și-a netezit cu mâna obrazul zbârcit și, încercând să-și îndulcească vocea, mi-a poruncit să aduc, din partea lui, un kilogram de vin pentru comeseni.

A fost o masă veselă, căci după aceea căpitanul a dat și el un kilogram, locotenentul încă unul, apoi din nou căpitanul. Nici n-am mai știut de câte ori am coborât până la cârciumă. Elena Mihailovna, fata lui Golubenko, stătea după tejghea și însemna într-o carte fiecare sticlă.

– S-au îmbătat ofițerii tăi, ce zici? mă întreba.

– Cum se poate una ca asta? încercam să-i apăr.

Dar fata dădea neîncrezătoare din cap:

– După atâtea kilograme, cine mai rămâne om?!

Aceasta era adevărat; băuseră tare mult. Și totuși, Ivan Nicolaevici nu era beat. Dar, la drept vorbind, el se ferise să bea mai mult decât un pahar. Îndată după masă trebuia să scoată soldații la instrucție, cum făcea întotdeauna. Oamenii, care știau seama, își pregăteau puștile, iar unii erau chiar adunați în piață. Numai că, de data asta, Ivan Nicolaevici nu se grăbea. Stând aplecat peste fața de masă, nu știu ce tot învârtea în mână două oscioare albe, lucioase, punctate cu niște ochișori negri. Le lăsa să pice, apoi repede le prindea în pumn și le scutura din nou.

– Cu ce te joci tu acolo, Ivan Nicolaevici? întrebă căpitanul, încercând să se ridice ca să privească mai de aproape.

Un rânjet larg acoperi chipul sublocotenentului. Era prima oară când îl vedeam râzând, de aceea nici nu mi-am dat seama că râsul acela nu avea nimic de om.

– Ce sunt acelea, frate? întrebă Serghei Danilov, din ce în ce mai curios.

– Sunt zaruri, Serghei Grigorovici: zaruri pentru încercarea norocului.

– Oasele acelea pot să-mi arate mie norocul? făcu neîncrezător căpitanul, clătinându-se. Nu râzi tu de mine, iubitule?

– Vai de mine, Serghei Grigorovici, cum aș putea să râd?! Îți arată norocul tot atât de bine cât îl știe Dumnezeu. Le arunci pe masă și cine face mai multe puncte e mai norocos. Iacă, să le dau eu; vezi, unul are trei puncte, altul două, la un loc cinci. Dă și dumneata acum dacă vrei.

Căpitanul se întinse peste masă și, râzând, încă neîncrezător, apucă micile zaruri albe.

– Ivan Nicolaevici, ești un om minunat! strigă el, în timp ce beția i se scurgea prin toți porii. Cine putea să-și închipuie ce om minunat ești dumneata, Ivan Nicolaevici! Ia să dau și eu cu zarul dumitale fermecat! Ce mi-a căzut, dragul meu?

– Opt, după cum vezi, Serghei Danilov! Norocosule!

– Opt, iubitule? Norocul meu a fost mai mare decât al tău? Așa să fie, prietene Grișa?

Dar Grigore Ivanovici își îmbrăca mantaua și se grăbea să plece la fata cârciumarului, așa că nu mai luă seama la ce spune căpitanul.

– Iubitul meu Ivan, se adresă Serghei sublocotenentului, spune, adevăratu-i că norocul meu a fost mai mare decât al tău?

– Firește! Și, dacă ai fi pus jos o bumașcă, acum aveai două.

– Două, iubitule? De unde două dacă eu puneam numai una?

– Una ți-o dădeam eu, căci norocul meu a fost mai mic.

– Nu mă minți, Ivan Nicolaevici? întrebă cu mult interes căpitanul, apucându-l strâns de umăr cu mâna tremurătoare.

Sublocotenentul se sili să zâmbească. Fața lui bătrânicioasă, brăzdată de cute timpurii, se întinse într-un zâmbet strâmb.

– Cum să te mint, Serghei Grigorovici? Dumneata ești om de mințit?

– Atunci, spuse gâfâind căpitanul, scoțând pachetul cu bani din buzunar, să punem câte o bumașcă jos și să ne mai încercăm o dată norocul cu zarurile tale frumoase!

Așa a început jocul. Mai departe nu știu cum a urmat, fiindcă am fost de nenumărate ori să aduc vin pentru Serghei Danilov.

Cârciuma era goală: de mult în sat nu mai erau bani, și oamenii nu aveau cu ce-și plăti băutura. Elena Mihailovna stătea în spatele tejghelii, îmbujorată. Era atât de frumoasă, încât acum înțelegeam mai bine decât altădată de ce-și pierdea locotenentul atâta vreme cu ea. Grigore Ivanovici stătea aplecat peste dânsa și îi ținea mâna strâns.

– Elena Mihailovna, ești dulce ca o piersică! îi șoptea la ureche.

Vocea lui era caldă și mângâietoare. Fata îl asculta pierită.

– Elena Mihailovna, nicio floare nu este mai frumoasă ca tine! Lasă-mă să vin diseară în camera ta!

– Vrei să mă omoare tata? răspunse fata, tresărind, smulsă din pânza vrăjită pe care o țesea în jurul ființei ei locotenentul.

Grigore Ivanovici îi prinse din nou mâna, mai strâns, și se aplecă mai mult către dânsa.

Pe înserat, când am venit să iau ultima sticlă de vin, Elena Mihailovna părea cu totul pe altă lume. S-a ridicat să scrie în carte,

dar, după cum îi tremurau mâinile, am înțeles că nu mai este stăpână pe sine.

– Ce face Serghei Danilov? m-a întrebat zgomotos locotenentul.

Nu am știut ce să răspund la această întrebare, fiindcă, după capul meu, Serghei Grigorovici nu făcea bine ce făcea. Dar nici locotenentul nu mi-a dat vreme să caut un răspuns, căci, sculându-se, după ce și-a luat rămas-bun de la fată, s-a îndreptat spre ușă.

– Iacă, am să merg și eu acasă, să-l înveselesc puțin pe căpitan.

Pe drum mă întrebam cine ar găsi mijlocul să-l mai înveselească astăzi pe bietul Serghei Danilov. Locotenentul însă n-avea de unde să știe gândurile mele. El mergea sprinten și voios prin mijlocul drumului, șuierând un cântec țigănesc. Când ajunserăm la primar, urcă dintr-o săritură treptele de piatră ale cerdacului și, pătrunzând vesel în tindă, izbi triumfător cu piciorul în ușa de la odaia ofițerilor.

– Serghei Danilov, s-a aranjat! Pe diseară! începu, umflându-și pieptul de îngâmfare. Mătase curată, bunul meu Serghei! Am un plan, ai să vezi, am să te iau cu mine. Mătasea cea mai curată, pe cinstea mea îți spun!

Dar căpitanul părea că nu aude. Stătea în picioare lângă fereastră, cu umerii căzuți, cu părul atârnând în dezordine pe frunte, cu privirea tulbure. Părea că beția e gata să-l părăsească.

La masă, netulburat nici de înfățișarea căpitanului, nici de intrarea zgomotoasă a lui Grigore Ivanovici, sublocotenentul număra cu mare grijă teancul de hârtii foșnitoare. Pe chipul lui se lăsase încruntarea de toate zilele.

– Ce s-a întâmplat, Serghei Grigorovici? întrebă buimăcit locotenentul.

– Am pierdut banii copiilor, răspunse moale omul, încercând să facă o mișcare de deznădejde.

Dar nicio părticică a ființei sale nu-l mai asculta; brațele i se mișcară pe lângă trup ca desfăcute de legături.

– Serghei Grigorovici n-a avut noroc, explică liniștit sublocotenentul, ridicându-se și băgând banii în buzunar. Norocul lui a fost mai mic decât al meu. Ea nu am nicio vină, nu-i așa, Serghei Grigorovici?

– Da, da, așa-i! murmură căpitanul. Norocul tău a fost mai mare, așa-i!

Apoi, îndreptându-se spre locotenent:

– Acum ce mă fac, Grigore Ivanovici? Ce le dau copiilor? Că mâine e Crăciunul, iubitul meu Grișa, și ei nu au nicio bucurie de la porcul lor de părinte.

Se târî anevoie câțiva pași înainte.

– Spune-mi, scumpul meu Ivanovici, ce se vor face sărmanii mei copilași? Spune-mi tu, că ești un om drept, un înțelept, dragul meu. Sfătuiește-mă! Și tu, Ilău Alexandrovici, ce stai așa în ușă, cu sticla ceea în mână?! De ce nu vii să mă bați? De ce nu mă calci în picioare?

Numai Ivan Nicolaevici, cu inima lui neagră și rea, nu putea să fie cutremurat de aceste cuvinte. El se sculase în toată liniștea de la masă și își îmbrăcă fără tulburare mantaua ca să plece.

– Ce faci, Ivan Nicolaevici? îl întrebă tresărind căpitanul.

– Mă duc să văd de soldați, răspunse el.

– Cu banii mei, Ivan Nicolaevici?

– Nu sunt banii dumitale. Acum sunt ai mei, înțelegi dumneata?

Căpitanul se trase înapoi clătinându-se și, lipsit de putere, se sprijini de perete.

– Ai dreptate, Ivan Nicolaevici, spuse încet. Ai toată dreptatea, băiatule. Dar atunci fă-ți o pomană cu mine, tot te duci jos, trimite-mi aici zece soldați.

Se opri să tragă aer în piept, ne privi pe toți ca și când nu ne-ar mai fi recunoscut, apoi urmă, cu vocea ridicată:

– Ai înțeles, Ivan Nicolaevici? Vreau zece soldați care știu să ochească bine! Căpitanul tău îți dă această poruncă, nu ticălosul de Danilov. Ai înțeles? Să vină aici în fuga mare, să mă scoată afară, să mă așeze la gard...

Nu știu ce ultimă pornire îl făcu să se urnească deodată, înspăimântător la vedere, spre sublocotenent; dar, după doi pași, se împletici și căzu cu capul pe colțul mesei, hohotind:

– Să împușcați odată pe porcul de căpitan!

Aproape de miezul nopții, trompetul a sunat alarma. La casele oamenilor s-au aprins lumini, dar au pâlpâit numai câteva clipe și după aceea s-au stins din nou. Oamenii, speriați, au închis în grabă obloanele și au ferecat zdravăn porțile pe dinăuntru.

Sunetul aspru al trompetei străpungea înfiorător liniștea nopții și se răspândea până departe, peste dealurile goale și reci. În mijlocul pieței, un câine, singura vietate care nu se ascunsese speriată, urla a pustiu. Îndată s-a auzit tropot din jos, dinspre primărie. Soldații veneau în fugă, aduși de sublocotenent. Câinele a luat-o atunci la goană în sus, dar la marginea pieței, socotindu-se iarăși singur, a început să urle din nou.

Mai repede decât într-un sfert de ceas, toți soldații erau strânși în rânduri, în fața bisericii și șopteau între dânșii fel de fel de zvonuri, fiindcă niciunul nu știa ce s-a întâmplat. Abia mai târziu, în liniștea nopții, clopoțelul din ușa cârciumii lui Golubenko a sunat argintiu și în cadra de lumină, pe prag, a apărut căpitanul, beat. În urma lui venea cârciumarul, apoi Grigore Ivanovici, și dânșii tot beți.

Soldații îi văzură pe toți trei apropiindu-se cu pași împleticiți.

– Copii! strigă Danilov când fu în fața lor.

Șirul tresări, de la un cap la altul, căci soldații îl iubeau pe căpitan pentru veselia și pentru bunătatea lui.

– Copii, mai strigă o dată căpitanul, pe cine iubiți voi mai mult în lumea asta?

Soldații știau întrebarea din alte rânduri, încât răspunseră toți odată, ca la o poruncă:

– Pe Dumnezeu din ceruri.

– Și pe urmă pe mai cine? strigă Serghei, luminat de răspunsul oamenilor.

– Pe Țarul, pe tătucul!

– Și mai apoi pe cine?

– Pe dumneata, Serghei Grigorovici, căpitanul nostru!

– Bine, copii! spuse căpitanul răsuflând liniștit. Bine, dragii mei! Numai că eu am să vă las. Iată cine are să fie de acum mai mare peste voi, adăugă, împingând înainte pe cârciumar.

Cazimir Golubenko, deși peste măsură de beat, se ferea de atâta cinste și tot încerca să se tragă în lături. Dar căpitanul îl ținea bine de umeri.

– Să defilați acum prin fața lui! porunci. Să arătați gospodarului Golubenko dragostea cea mare [pe] care o aveți pentru dânsul.

Soldații nu se temură că Danilov glumește, erau obișnuiți cu toanele lui, de aceea începură să se așeze pe rânduri, câte patru, pentru a da cuvenitul onor cârciumarului.

– Să cânte trompetul! porunci Serghei.

Trompetul trecu în cap, apoi Ivan Nicolaevici dădu comanda de pornire. Trompetul prinse să sufle, din toate puterile, în muștiuc. Sus, în capul pieței, câinele începu iarăși să urle, dar nimeni nu-l băgă în seamă. Soldații porniră, patru câte patru, bătând zdravăn talpa cizmei de pământul înghețat.

– Pe dumneata te salută, Cazimir Golubenko, spuse căpitanul. Răspunde-le, așa se cuvine.

Cazimir își scoase repede căciula și, ținând-o cu amândouă mâinile pe piept, se ploconi, fâstâcit de atâta cinste, în fața șirului de oameni care defilau. Când ultimul dintre ei trecu, se întoarse, răpus de înduioșare, către căpitan.

– Serghei Grigorovici, întrebă gâtuit, pentru mine au bătut talpa cu atâta strășnicie?

– Fără nicio îndoială, prietene, numai pentru dumneata!

– Sunt niște soldați bravi, Serghei Grigorovici, să știi de la mine! Niște soldați de nădejde. Iar eu sunt un om fericit! Lasă-mă, te rog, să-ți sărut poala mantăii!

Multă vreme nu și-a putut stăpâni în seara aceea înduioșarea, cârciumarul. Avea ochii plini de lacrimi, și, în timp ce-i turna căpitanului de băut, buza de jos îi tremura încetișor ca la copii, care sunt gata să plângă. Într-un târziu însă, oboseala l-a ajuns; lăsându-și capul nețesălat pe tejgheaua udă, a adormit horcăind.

Atunci Grigore Ivanovici se apropie de căpitan și îl zgâlțâi. Serghei deschise buimăcit ochii; îl văzu pe locotenent făcându-i semne spre o ușă din fundul prăvăliei. În spatele ei, prin perdeaua gălbuie, se vedea o lumină slabă. Privirea căpitanului luci deodată,

ca o lamă de cuțit. Se ridică tremurând și străbătu încăperea, clănțănind din dinți. Când ajunse în fața ușii, părea răpus, ca de oboseală, de boală, de bătrânețe. Apăsă clanța fără hotărâre, cu teamă, nădăjduind parcă să o găsească încuiată. Dar ușa se deschise ușor și, făcând un pas, Serghei rămase înmărmurit pe prag.

În căldura moleșitoare a odăii, Elena Mihailovna ațipise aproape dezvelită. Scârțâitul ascuțit al ușii o trezi. Sări în picioare în fundul patului, speriată, cu mâna la gură, să-și înăbușe țipătul. Căpitanul se apropia cu pași strâmbi, bolnavi, tremurători. Fața lui era înspăimântătoare, avea o strâmbătură, jumătate rânjet, jumătate suferință. Părea că merge să fie pus la cazne, să-l spânzure, să-l jupoaie.

Văzându-l în această stare, pe Elena Mihailovna o prinse un tremur de moarte. Cămașa ei de noapte, lungă până la glezne, flutura ca bătută de vânt. Vedea cum omul se apropie și nu știa ce trebuie să facă. Îi veni să țipe, dar un gând apropiat de nebunie, răscolindu-i în fugă creierul, o făcu să se teamă că, dacă ar fi țipat acum, toți morții s-ar fi sculat din morminte, să vină să o gâtuie cu mâinile lor descărnate. Văzu mâna căpitanului apropiindu-se; din colțul ei nu avea cum să fugă. Simți degetele ca niște viermi lipicioși, urcându-i-se pe picior.

– Elena Mihailovna, bâiguia căpitanul, Elena Mihailovna, dulce fată, din ce mătase scumpă sunt făcute picioarele tale? Ah, nu te teme, copilo!

În clipa aceea, în cârciumă scârțâi podeaua. Urmă un zgomot nelămurit, un pahar căzu pe jos spărgându-se, niște pași grei, apăsați, se urniră spre camera fetei. Și, deodată, Cazimir Golubenko apăru în pragul ușii, mare și amenințător.

Sângele fetei îngheță în inimă, puterile o părăsiră. Căpitanul simți udul ei scurgându-i-se pe mână și se ridică, uimit. Atunci abia dete ochii cu cârciumarul. Clipi des, nehotărât, apoi, arătându-i mâna, îi șopti, sugrumat:

– Cazimir Golubenko, și-a lăsat udul pe mine! Ud de fată mare, dragul meu!

Dâra de udătură de pe picioarele fetei inunda patul. Cazimir făcu doi pași repezi și apucă înfuriat colțul cearceafului.

– Poftim, Serghei Grigorovici, ce mi-ai făcut! Poftim ispravă de om luminat! Îți mulțumesc pentru defilarea dumitale, porc spurcat ce ești!

Când, târziu, au venit acasă în seara aceea, Ivan Nicolaevici sforăia în somnul lui adânc, cu cugetul pe deplin împăcat. Locotenentul s-a dezbrăcat în grabă și, numaidecât, a adormit. Căpitanul a mai stat.

Soba din odaia ofițerilor avea ușița pe sală, unde dormeam eu ca să am grijă să nu se stingă focul. Sala era plină cu paie de ars, căci lemne nu se găseau defel. Pentru mine, paiele erau bune, în ele îmi făcusem culcuș. În foc însă nu durau, de aceea, de teamă să nu se stingă, aproape toată noaptea nu închideam ochii.

Acum, prin ușa subțire, auzeam sforăitul celor doi ofițeri. Căpitanul, după ce și-a mai turnat un pahar, s-a urcat în pat și câtăva vreme părea că s-a liniștit. De la un timp însă, a început să cheme cu glasul încetișor:

– Hei, Ivan Nicolaevici! Nu mă auzi, măi, băiatule?

Sublocotenentul dormea sforăind.

– Ivan Nicolaevici, nu auzi, ce Dumnezeu? a strigat mai tare căpitanul.

Apoi, văzând că sforăitul nu contenea, s-a dat jos din pat și s-a dus aproape.

– Hei, Ivan Nicolaevici!

– Ha? a tresărit sublocotenentul.

– Vrei să-ți mai încerci o dată norocul cu al meu? l-a îmbiat Serghei. Mai ai zarurile acelea frumoase, Ivan Nicolaevici?

– Le am, dar nu mai joc cu dumneata, a mârâit din pernă sublocotenentul.

– De ce să nu mai joci, preaiubitule?

– Pentru că nu mai ai bani, înțelegi, Serghei Grigorovici? La ce folos să mai joc?

– Poate că e rândul meu acum să câștig, a spus mai departe căpitanul, cu nevinovăție. Ce nevoie am de alți bani dacă am să câștig?

– Vezi, Serghei Grigorovici, dumneata nu te pricepi! Eu nu joc ca să pierd, ci ca să câștig.

– Prin urmare, nu vrei să tragem cu zarul?

– Nu!

– Și rămâi tu cu banii mei?

– Rămân, fiindcă i-am câștigat.

– Nu ți-e milă de copiii mei, Ivan Nicolaevici?

Sublocotenentul s-a ridicat deodată, înfuriat, făcând să trosnească patul.

– Serghei Grigorovici, a murmurat printre dinți cu un fel de ură, nici de mine nu au avut milă alții. Știi dumneata câtă avere mi-am vândut până am deprins jocurile astea? Nu știi! Vezi, asta-i acum, mi-a venit și mie rândul să câștig.

– Ai jucat cu înșelăciuni, Ivan Nicolaevici.

– Și dacă? Prinde-mă de poți! Mai vrei ceva? Și acum mai bine culcă-te, că se face ziuă!

Patul a scârțâit înciudat. L-am simțit pe căpitan îndreptându-se spre colțul lui.

– Prin urmare, nu vrei să tragem. Ivan Nicolaevici?

În clipa de liniște care urmă, se auziră de afară cocoșii.

– Ivan Nicolaevici, nu vrei să tragem? Mâine e Crăciunul; gândește-te la copiii mei, prietene! Scoate zarurile, te rog! Să tragem numai o dată. O singură dată, o bumașcă, să le-o trimit de Crăciun bieților mei copii!

A mai îngânat multă vreme astfel, cu glasul toropit, rugămințile lui plângătoare. Apoi, într-un târziu, a contenit. Prin crăpăturile obloanelor intra slabă prima rază de lumină a dimineții.

Atunci am deschis binișor ușa și am intrat în odaie. Toți trei dormeau adânc. M-am apropiat de patul sublocotenentului și am căutat bâjbâind polița unde știam că își pusese hainele de cu seară. Am găsit fără greutate pachetul cu bani în buzunarul dinăuntru al cojocului. Voiam să iau numai banii străini, ca să-i vâr sub perna căpitanului, dar, umblând să-i deslușesc în dâra de lumină, inima mi s-a oprit deodată; pe fiecare hârtie sublocotenentul își pusese iscălitura groasă, cu condeiul muiat în cerneală, să nu se mai poată șterge. Niciuna nu scăpase neiscălită.

Atunci am înțeles că treaba hotărâtă de mine nu se mai poate face și am dat să pun banii la loc. Dar, deodată, m-a fulgerat alt gând. Am pitit bumăștile în sân și am ieșit pe sală.

Ușa sobei era deschisă și lăsa să se vadă jarul ultimului braț de paie. Am desfăcut banii, i-am cântărit în palmă. Atâtea hârtii scumpe nu mai văzusem niciodată. Nu am avut răgazul să le număr, dar mi-am închipuit că tot pământul nostru de acasă nu ținea cât ele. Când le-am văzut pâlpâind una câte una pe jăratic, mi s-a făcut un fel de milă pe care nu mi-o puteam învinge cu nimic. Am avut doar puterea să le arunc în foc pe toate, până la sfârșit, fără să opresc una. După ce ultima bumașcă și-a chircit urma neagră pe jăraticul din sobă, deodată, gândindu-mă la atâta bănet ce se dusese în neștire pe horn, în văzduhul chinuit de viscol, m-a cuprins o grea sfârșeală și am alunecat pe paie.

Când m-au trezit răcnetele lui Ivan Nicolaevici, se făcuse ziuă de-a binelea.

– Serghei Grigorovici, nu ești un căpitan, ci un hoț! Am să te bag la pușcărie, spurcatule! urla în odaie sublocotenentul. Toată casa se cutremura de glasul lui. La pușcărie am să te bag, Serghei Grigorovici! Și pe tine, Grigore Ivanovici, pe amândoi, că v-ați întovărășit să mă prădați.

Deodată, ușa se deschise smucită, Ivan Nicolaevici năvăli în sală. Își trăsese cizmele în picioare și îmbrăcase mantaua, dar pe dedesubtul ei se vedea poala lungă a cămășii de noapte pe care uitase să o schimbe. Dând cu ochii de mine, se repezi și mă apucă strâns de piept.

– Tâlharule! răcni, apropiindu-și fața de a mea, gata să mă sfâșie cu dinții, ca o fiară. Tâlharule, și tu te-ai întovărășit cu ei! Știu, bandit de codru ce ești, știu! Să nu crezi că aveți vreo scăpare!

Auzind atâta zarvă, primarul deschise neliniștit ușa. Dintr-o săritură, Ivan Nicolaevici îi ieși înainte și îl înșfăcă înfuriat de guler.

– Nici tu nu-mi scapi, bandit bătrân! V-ați strâns cu toții să mă prădați. Am să vă arăt eu vouă!

Ieși în goană pe ușă și porni în jos, spre primărie. Clopotele

Crăciunului, cu glasurile curate, ridicau în văzduhul înghețat chemarea lor creștinească. Oamenii, în mundire negre de sărbătoare, se scurgeau în pâlcuri spre biserică. Ivan Nicolaevici trecu nebun printre ei. Câțiva copii se lipiră speriați de garduri, dar ofițerul nu-i băgă în seamă.

Ajunse gâfâind la primărie, trecu ca un câine turbat printre soldații care își lustruiau cizmele în curte și nu se opri decât la manivela telefonului pe care începu s-o învârtească furios.

După un minut, vorbea la Chișinău cu Adam Iusipenko, polcovnicul regimentului.

– Adam Iusipenko, biata dumitale slugă a fost prădată. Eu sunt, Ivan Nicolaevici, trimis cu ordin la Cazaci. Am fost prădat fără nicio milă. De cine? De toată lumea, Adam Iusipenko. Tot satul a înnebunit. Au vrut să mă omoare. Mi-au luat tot ce-am avut. Spune-mi ce mă fac eu acum? Cine poate să mă scape? E un sat de turbați! Cui să mă plâng?

Așa s-a întâmplat că la ora prânzului, în urma poruncii dată la telegraf de guvernator, garnizoana cea mai apropiată, din Cetatea Albă, trimitea în galopul mare al cailor un escadron de călăreți să potolească răscoala din satul Cazacilor.

Îndată după prânz călăreții sosiră. Din capul dealului, căpitanul lor văzu mulțime mare în fața bisericii.

„Acolo e răscoala", socoti și porunci să se încarce puștile.

Escadronul coborî la pas, cu carabinele în mână, spre inima satului, unde se opri la o sută de pași de mulțime.

– Dacă mișcă vreunul, trageți foc! porunci căpitanul, descălecând.

Apoi se îndreptă curajos spre biserică. Oamenii strânși afară păreau că nici nu-l văd.

– Ce faceți voi aici? întrebă aspru, ofițerul, privind încruntat chipurile supte ca de boală ale oamenilor.

Nu-i răspunse niciunul.

– Ce faceți voi aici? se răsti el din nou.

În clipa aceea, din biserică răzbiră bocete sfâșietoare.

– Ne mor copiii, domnule ofițer, spuse o femeie, zguduită de plâns.

Încă fără să înțeleagă ce se întâmplă, ofițerul înainta temător spre ușa bisericii. Oamenii se traseră în lături ca să-i facă loc, și atunci el văzu înăuntru, sub candelabrul cel mare, trei racle micuțe, orânduite una lângă alta. Între femeile care boceau, stătea gârbov Serghei Grigorovici. Părea bolnav și bătrân. Pe obrazul galben, neras, scofâlcit, lacrimile îi curgeau în șiroaie grele, nefiresc de multe lacrimi, de parcă ar fi plâns nu numai morții aceștia, ci toți morții din lume...

De deasupra cădeau, grele, dangătele clopotelor de înmormântare. Erau tot clopotele care de dimineață sunaseră, cu glasul mai argintiu, Crăciunul. Acum muzica lor funebră se unea cu vocile profunde care cântau. Un om scund, cu barba cafenie, îmbrăcat în sutană neagră, conducea corul. Mișcările lui largi, cumpănite, făceau să-i fluture mânecile sutanei ca niște flamuri de doliu. Oamenii îi urmăreau transfigurați mișcările și glasurile lor se împleteau într-o armonie zguduitoare:

– Gospodi pomilui!... Gospodi pomilui!...

Afară călăreții așteptau dârzi cu armele în mână.

1938

OSPĂȚ CU OAMENI BUNI

Seara se lăsa, plumburie și rece, când Artimov, urmat de cele două slugi ale sale, ieși pe ușa cherhanalei. Înspre apus, soarele care asfințea acoperit de nori, răzbea prin pânza mohorâtă cu o lumină murdară, violetă, făcând înserarea tristă și plină de nelinişti.

Artimov se opri în mijlocul străzii, cu mâinile înfundate până aproape de coate în buzunarele șubei, și își roti capul, cercetând cerul de jur împrejur.

Norii atârnau jos, pântecoși, plini de zăpadă, gata să plesnească și să slobozească fulguiala.

– Oho-ho-hoo!... făcu de prima dată, Artimov bucurându-se în căldura șubei sale.

Apoi:

– Iacă, dacă n-o vremui la noapte, să mă închideți în coteţul câinelui, cât sunt eu de boier! urmă, râzând cu hohot, întorcându-se spre cele două slugi, care aşteptau în drum, cu spinările încovoiate sub povara zimbilelor.

Așa cum stăteau, aduși de spate, oamenii păreau amândoi scunzi și îndesaţi, plini de putere, ca niște juncani care se opintesc la jug.

– Asta se cheamă că o să avem un Sfânt Crăciun cum se cuvine! spuse mai departe boierul, cu aceeași intonație plină de voie bună. Hei, ciolovecilor, să mergeți la pivniță, să vă deie pivnicerul câte o vadră din vinul cel roșu. Să spuneți că așa-i poruncă de la mine, ca să sărbătoriți omenește naşterea Domnului nostru Iisus Hristos, Mântuitorul.

Cei doi oameni ridicară amândoi deodată capetele, simțindu-se parcă ușurați de povară.

– Să trăiești, boierule! Să te ţină Dumnezeu sănătos, împreună cu toți care-i dorești, și să-ți rodească viile, cum au rodit întruna!

– Bine, bine! făcu Artimov mulțumit, înfundându-și mai adânc mâinile în buzunarele șubei. Acum cată să ne grăbim, fiindcă Doamna Magdalena are motive să ne aștepte cu multă nerăbdare.

De o săptămână încheiată, Magdalena Irimievna pregătea ospățul de Crăciun. Cinci slugi bine alese, în afară de bucătar și de ajutorul lui, munceau fără odihnă din zori până după miezul nopții. Nimeni n-ar fi putut să țină socoteala tingirilor trecute prin cuptorul sau pe plita sobei. Au fost zece sau douăzeci de curcani, douăzeci sau patruzeci de pui, patruzeci sau optzeci de potârnichi. Au fost nu se știe câți purcei de lapte, câți miei, aduși dintr-un loc foarte îndepărtat, unde bacii anume îngrijesc ca oile să fete iarna. Nu se știe câți fazani, împodobiți cu cele mai împărătești pene, au fost jumuliți, grijiți și umpluți apoi, care cu stafide, care cu alune, care cu verdețuri tocate, parfumate cu mirodeniile cele mai de preț.

Dar câte legume, câte aluaturi, câte fructe rare nu au fost pregătite pentru acest nemaipomenit ospăț!

Și iată, în săptămână pregătirilor, întâmplându-se să bântuie o furtună blestemată, și pe mare și pe limanul Nistrului, pescarii n-au putut ieși în larg după păstrugă și nisetru, pește ales, fără de care nu se poate începe un adevărat ospăț. Magdalena Irimievna a suferit șapte zile cel mai cumplit zbucium din viața ei și așa destul de zbuciumată. Zadarnic Artimov a umblat ca s-o liniștească, din pescar în pescar, să afle unul mai îndrăzneț, care să plece în larg.

Abia spre sfârșitul săptămânii vântul s-a potolit oleacă. În a șaptea zi de așteptare chinuită, la câteva ore după prânz, când nimeni nu mai avea vreo speranță fiindcă a doua zi era Crăciunul, stăpânul cherhanalei s-a înfățișat tainic Magdalenei Irimievna, vestind-o că, în sfârșit, prin nesperata bunătate a lui Dumnezeu, un pescar norocos venit de la gura Nistrului adusese două păstrugi și un nisetru, demni să stea pe cea mai cinstită masă.

Iată de ce, întorcându-se spre casă cu această marfă scumpă, Artimov era foarte fericit. Două păstrugi de câte opt kilograme fiecare, lungi de peste un metru, și un nisetru gras făcând cât amândouă la un loc atârnau în spinarea servitorilor.

Drumul pe care mergeau cei trei oameni, de pe malul limanului urca pieptiș înspre oraș. Era o stradă din cale afară de largă, pietruită rău, cu bolovani mari de râu. De o parte și de alta se înșirau case mici, rare, ca dinții dintr-o gură știrbă. Pe la ferestre începeau să se aprindă luminile și umbre alergau zorite pe pereți.

Dinspre oraș se auziră deodată cântece de copii, apoi un clinchet cristalin coborî de sus, ca și când clopoțelul ar fi căzut din mâna colindătorilor și ar fi alunecat la vale, spre cherhana, sărind din piatră în piatră, până la picioarele celor trei drumeți.

Artimov văzu că s-a întunecat și tresări:

– Haide, haide, cioloveci! zori, îngrijorat deodată.

Dimitrie Artimov, soțul Magdalenei Irimievna, gospodina despre care am pomenit mai sus, era un om de statură uriașă, puternic, plin de viață, dornic de trai bun, mare cunoscător în toate cele ce privesc stomacul, atât ca mâncare cât și ca băutură, cunoscător mai ales la vinuri, ca unul cu întinse podgorii, dar din cale afară de nepriceput la inima femeii. Lipsă ce nu-i aducea mare supărare, fiindcă, luat de celelalte treburi, nu purta femeilor niciun fel de grijă. De altfel nici nu cunoștea pe alta, în afară de Magdalena Irimievna, dacă se poate spune că pe aceasta o cunoștea.

Dimitrie Artimov era un om milos pe cât îi îngăduia traiul lui bun să înțeleagă necazurile altor oameni. Dădea, când își aducea aminte, pomană la săraci, punea câte o patacă de argint, duminica, în talgerul popii, la liturghie, nu întârzia cu plata dărilor niciodată, ba adesea le plătea chiar înainte, ca să câștige zeciuiala pe care o scădeau bunilor platnici, cei de la vistierie, întreținea două paturi la spitalul comunal și trimitea câte zece sticle de vin înfundat la tombolele de binefacere. Cu toate că era omul cel mai bogat din tot ținutul, nu se găsea nimeni să-l urască, fiindcă avea pe semne însușirea de a împăca pe toată lumea. Însușire foarte greu de întâlnit.

Dar, dacă merita Artimov pentru ceva respectul nemărginit al semenilor, pentru vinurile lui îl merita. Nici la Șaba, nici la Purcari, nici mai departe, între dealurile însorite ale Tighinei, nu se găsea un podgorean să-l întreacă. Eu, unul, care am intrat prin toate pivnițele acelea, nu ca să-mi astâmpăr năravul băuturii, fiindcă n-am avut noroc de un asemenea nărav, ci dintr-o curiozitate stearpă, pot spune, după ce am gustat din nenumărate poloboace rare, că fericirea lumească pe care o caută băutorii, în poloboacele lui Artimov, o puteai găsi cu adevărat.

Bietul Artimov! El își ducea viața senin și nevinovat, bucurându-se copilărește de cele trecătoare, fără să-și dea seama că Dumnezeu, rodind pe pogoanele lui nisipoase cea mai generoasă spiță a viței-de-vie, îl învrednicise să joace între oameni un nemărginit de mare și de nobil rol.

Acum, în seara de Ajun, cum mergea spre casă cu nisetrul și cu cele două păstrugi, răsuflând din greu la deal sub greutatea șubei, părea un negustor oarecare, un stambangiu sau un cârnățar din piață, sau un biet slujbaș la Primărie, unul din oamenii aceia nici prea înstăriți, nici prea calici, care adună sâmbăta după masă din târg provizii cu toptanul, pentru toată săptămâna următoare.

Pe obrazul lui grăsan și cumsecade, bine netezit de brici, roșu și lucios din cauza sudoarei, nimic nu lăsa să se vadă că povara dusă de servitori în spate nu era încărcătură de rând, ci marfa cea mai fără de preț. Artimov știa că nimeni nu va avea păstrugă, nici prefectul, nici primarul, nici bogatul avocat Gherase, nici doctorul Mănilă, nici Calistrof, cel ce moștenise moara mare. Acest gând îi umplea sufletul de o bucurie nevinovată, dar bucuria nu i se putea citi în ochi. Căci altfel, ochii lui mici, verzi, plini de sfială și de bunătate, n-ar mai fi izbutit niciodată să pară tutoror prietenoși.

Când ajunse sus, pe strada principală, lumea era ieșită la plimbare, după un obicei străvechi. Lămpile electrice ardeau toate, ca în ajun de sărbători, și puneau pe caldarâm o lumină albă, rece și strălucitoare.

Artimov se avântă cu pași mari, apăsați, prin mijlocul străzii, urmat de cei doi servitori. Cunoscuții și prietenii de pe trotuare, ba chiar și cei ce îl știau doar după nume, sau după vinurile lui, își scoteau căciulile, bucuroși să salute, în ajunul Crăciunului, un om bogat și bun.

– Bună seara, Dimitrie Artimov! spunea câte unul, pe semne prieten mai apropiat.

Artimov mulțumea tuturor, ducându-și mâinile pe piept și înclinându-se din mersul lui grăbit, când spre un trotuar, când spre celălalt.

– Uite-l pe bogătașul Artimov! Artimov, frate, ce, nu-l știi? Bărbatul frumoasei Magdalena Irimievna! spuneau alții, dându-și coate și zâmbind cu înțeles.

Voi spune, de m-or întreba și la judecata de apoi: bun vin avea, în pivnițele sale, Dimitrie Artimov; le-am gustat pe toate și știu că n-am să mint. Voi spune, chiar de va fi să trec prin cazne, ca unul ce am văzut-o de aproape și ades am conversat cu ea: frumoasă femeie era Magdalena Irimievna, nevasta lui. Dacă o fi să mă întrebe însă despre purtările ei, iată, despre asta n-am să știu ce spune. Și atunci am s-o întorc astfel: „Cinstiți judecători, voi încurca-o, când o femeie e tânără și atât de frumoasă, când orașul este mic și cu limba spurcată, ca orașul în care s-au întâmplat acestea, când soțul are ochii prea mici și inima prea largă, în felul fericitului Artimov, ce poți să mai știi despre purtările unei biete femei?"

Se spuneau, adică, multe în vremea aceea pe seama Magdalenei Irimievna; multe și toate la fel de trecătoare.

Magdalena Irimievna era o ființă ciudată, venită de pe la Marea Baltică, dacă nu cumva de la o mare mai din nord. Sângele ei se pare a fi fost tot atât de cald, pe cât sunt ținuturile acelea de reci. Dincolo de treizeci de ani ai vieții, aproape poate chiar de patruzeci, izbutise să se țină tânără, fie pentru că trăia în aer liber, fie pentru că sufletul ei neîmbătrânind nu lăsa nici trupul să se ofilească. Juca tenis pe terenurile din Cetate cu îndemânare de campioană și partenerii nechipeși o iritau tot atât cât cei nepricepuți. Vara, înnota pe Liman ceasuri întregi, avântându-se în larg până șuierau grănicerii de pe mal să se întoarcă. Dogoarea soarelui îi făcea pielea arămie, spre mirarea celorlalte femei, care nu veneau la apă decât să se îmbăieze și apoi fugeau acasă, în umbra odăilor cu pereți de piatră, unde își dădeau în cărți pe întuneric, bând cvas rece, cu miros amărui de pâine fermentată.

Toamna, Magdalena Irimievna îmbrăca haine bărbătești și pleca la vânătoare, în sus, spre gura Nistrului, de unde se întorcea obosită, cu obrajii zgâriați, cu îmbrăcămintea plină de scaieți, cu un fel de sălbăticie în privire.

Iarna patina în bazinul portului, făcând figuri grațioase între șlepurile și mahoanele negre înțepenite de îngheț. Dacă întâlnea pe drum băieții de liceu jucându-se cu bulgări de zăpadă, se amesteca voioasă printre ei, luând parte la bătaie, și nu rareori, în

toiul luptei, respirația câte unuia mai răsărit, căzându-i aprinsă pe obraz, o făcea să pălească.

Puținele ceasuri cât rămânea în casă, Magdalena Irimievna și le petrecea în iatacul ei, o odaie cu pereții îmbrăcați în mătase albă, citind cărți de dragoste scrise în limbi străine, urmărind cu patimă întâmplările eroilor. Afară de cărți, în odaia ei se găseau cutii de bomboane, flori de toate felurile, reviste ilustrate și păpuși de mătase aruncate prin colțuri, în pozițiile cele mai ciudate. Într-unele zile ale lunii, când se simțea apăsată de melancolie, strângea păpușile de pe jos și le așeza pe canapea, mângâindu-le cu o pornire maternă care dădea gesturilor ei ceva sfâșietor de trist.

Magdalena Irimievna era atât de înaltă cât trebuie să fie o femeie ca să se distingă între celelalte, fără să pară păzitoarea lor. Liniile corpului ei începeau pe alocurea, ce-i drept, să se îngroașe, dar chiar așa, nu o făceau dizgrațioasă, ba poate dimpotrivă, dovedeau începutul unei maturități calde și promițătoare, lucru pe care bărbații îl citesc și știu să-l prețuiască. Mulți țineau chiar să-i spună. Ea îi răsplătea, pe unii cu un zâmbet, pe alții cu o vorbă, pe alții cu mai mult, dar ceea ce dădea etern nu putea fi, fără îndoială. De aceea, cu toate că în oraș se vorbeau multe, pe drept nu se putea spune mai nimic precis.

Acum, îmbrăcată cu o rochie de casă, din mătase japoneză aurie, lungă până la pământ, Magdalena Irimievna se plimba, plină de neastâmpăr, dintr-un colț în altul al sufrageriei, așteptând întoarcerea lui Artimov. Ea nu se îngrijea niciodată de treburile gospodăriei, acestea fiind lăsate pentru totdeauna în seama unor slugi prea vrednice și prea pricepute ca să n-ai deplină încredere în ele. Ospățul din acest an avea însă, pentru Magdalena Irimievna, altă însemnătate, dovadă că o săptămână încheiată muncise ea însăși la pregătirea lui. Aștepta poate un oaspe deosebit, altfel n-ar fi putut nimeni să explice sârguința ei.

Dacă Dimitrie Artimov ar fi fost tot atât de cunoscător al sufletului femeiesc, pe cât era la îngrijitul vinului, ar fi înțeles că pregătirile acestea nu se făceau pentru dragul Osipov, fratele său de tranșee din timpul războiului, acum judecător la București, așteptat să sosească în seara de ajun. Și-ar fi dat seama

că Magdalena Irimievna nici nu-și aruncase ochii pe scrisoarea bunului prieten, căruia în gândul ei nu-i hărăzise nici măcar un pui, din zecile de păsări pregătite. Și, atunci, îndreptățit să se întrebe, pentru cine se făceau toate acestea, n-ar fi alergat spre casă, cu peștele, atât de bucuros.

– Ah! Bine c-ai venit odată! strigă Magdalena, repezindu-se spre ușă, când îl văzu intrând. Mi-era să nu fi pățit vreuna. Unde Dumnezeu ai întârziat atât?

Artimov se lăsă zâmbind moale pe un scaun, lângă ușă, și scoțându-și batista din buzunarul prăpăstios, prinse să-și șteargă nădușeala.

– Cel puțin ai făcut treabă bună? întrebă femeia, nerăbdătoare, fierbând din pricina nepăsării lui. Vorbește odată, Dimitrie, omule, e bun peștele pe care l-ai adus?

Dar înainte de a primi răspunsul, se repezi spre bucătărie, unde servitorii, intrați pe ușa de din dos, descărcau povara.

Peste câteva minute, cei trei pești uriași, spintecați și grijiți de mâna pricepută a lui Colea, bucătarul, fierbeau, fiecare în câte un cazan ca de cazarmă. Magdalena Irimievna se întoarse, în sfârșit, cu totul liniștită. Artimov stătea tot pe același scaun și zâmbea la fel ca adineaori, continuând să se șteargă de sudoare. Ea se opri în fața lui și-l privi câteva clipe, parcă fără niciun gând. În creștetul pleșuv al omului se răsfrângeau, ca într-o oglindă, razele lămpii din tavan. Magdalena Irimievna clipi, supărată de această lumină tot atât cât de zâmbetul lui moale, care nu mai contenea. Pe fața ei trecu, de sus în jos, ca o umbră, un semn de răutate.

– Când sosește prietenul tău Osipov? întrebă, clipind foarte des.

Cu trenul de opt, răspunse bărbatul, bucuros de întrebare și își înfundă mâna adânc sub șubă, pentru a-și scoate ceasornicul. Cu trenul de opt; asta înseamnă peste o oră și jumătate. Voi avea tot timpul să dau o raită prin oraș, înainte de a mă duce la gară.

– Sper că acest judecător din București va ști să se poarte așa fel ca să nu supere musafirii! reluă Magdalena.

Artimov hohoti cu râsul lui gros și puternic:

– Hohoho!... Sărmanul Cristu Osipov, ce se poate spune despre dânsul! Dragă Magdalena Irimievna, prietenul meu

Osipov a avut cinstea să ia masa chiar în palatul Regelui, în tovărășia Maiestății Sale, care îl prețuiește pentru marile lui cunoștințe judecătorești. Dar lasă, ți-o va povesti el însuși, când va sosi aici. Vei vedea, nu te teme, este un domn din cei ce știu cum să se poarte în lume.

– Cu atât mai bine! îl întrerupse femeia, făcând un gest de nerăbdare. Ți-am spus, fiindcă se poate întâmpla să avem între oaspeți pe locotenentul Paul Andreieșu, de la marină, și dânsul, după câte vei fi aflat, nu se simte bine oriunde și în orice tovărășie.

Locotenentul Paul Andreieșu, despre care s-a vorbit mai sus, tocmai își pomăda părul negru și cârlionțat, aplecându-se în fața oglinzii prea scunde, când intră soldatul, vestindu-l că un domn dorește cu tot dinadinsul să-i vorbească.

– Nu-i nici croitorul, Freiberg, nici Lache cizmarul, nici Lobel, cel cu polițele, spuse el, arătându-se pe drept nedumerit.

– Atunci poftește-l înăuntru! porunci locotenentul, el însuși nedumerit.

Și continuă să-și aranjeze părul. Pe un scaun, alături, stătea pregătit fracul fără coadă, haina de gală a ofițerilor de marină, iar deasupra atârna cămașa scrobită, strălucitor de albă. Afară de aceste obiecte de îmbrăcăminte puse în ordine, toate celelalte lucruri din odaie erau date peste cap.

Pe masa din mijloc, jumătate umbrită de abajurul de hârtie colorată, erau cărți cu coperte roșii și albastre, o sticlă răsturnată, o perie de haine, o scrumieră plină cu mucuri negre, o pereche de bretele vechi, roase și pătate. Pe patul desfăcut zăcea o parte dintr-un ziar mototolit, iar altă parte alunecase pe dușumea, acoperind un colț al covorașului cu plușul năpârlit.

Preocupat de părul său, care tocmai acum nu voia să se supună pieptenului, locotenentul nu băgă de seamă când se deschise ușa, scârțâind.

– Bună seara! spuse musafirul, cu o voce groasă, dar reținută, plină de sfială.

Locotenentul tresări, fiindcă vocea nu-i era străină. Se întoarse în loc și rămase încremenit, cu mâna la tâmplă, așa cum își

aranja părul. Nu venirea lui Dimitrie Artimov îl înspăimânta, ci înfățișarea lui stranie. Obrazul rotund și roșcovan al musafirului era acum scofâlcit și palid. De o parte și de alta a gurii, două cute apăsate, negre, se înfigeau în piele ca două tăieturi de cuțit. Ochii păreau pierduți în orbitele vinete, adânci.

– Bună seara! răspunse locotenentul zăpăcit.

– Domnule locotenent, vorbi Artimov, fără să-l privească, să mă ierți că te tulbur, dar am să stau oleacă jos. Sunt puțin cam obosit; am venit tocmai din centru, cu vântul în piept... Cred că începe să viscolească.

Se așeză pe un scaun, lângă masă. După câteva clipe de tăcere, ridică ochii încet, ca și când s-ar fi temut de ceva. Văzând sticla răsturnată pe masă tresări, apoi întinse mâna și o ridică.

– Bun vin Aligote-ul meu! spuse, privind eticheta albă, cu litere aurite. (Și încercă să zâmbească.) Nu îmi pun numele pe marfă proastă; e o socoteală foarte înțeleaptă! Nu vrei să stai jos, domnule locotenent?

Ofițerul se așeză mecanic în fața lui, de cealaltă parte a mesei.

– Mi se pare, reîncepu Artimov după o clipă, cu vocea foarte înceată, ridicând ochii și privindu-l blând, mi se pare că în seara aceasta veți fi oaspetele nostru...

– Da, răspunse încurcat locotenentul. Da, cred că va trebui să vin... În sfârșit, doamna, soția dumneavoastră, mi-a făcut cinstea să mă poftească.

Artimov zâmbi îngăduitor.

– Magdalena Irimievna a greșit; ea nu știe obiceiurile noastre. Noi nu poftim pe nimeni la ospețele de Sfintele Paști și de Crăciun. Cine însă vrea să vină, e primit cu cinste...

– Nici eu n-am știut aceste obiceiuri, îl opri locotenentul. Dacă n-aș fi fost poftit, n-aș fi îndrăznit să vin.

Artimov zâmbi iarăși, cu un fel de milă, apoi deodată se posomorî. Și cele ce urmă să spună le spuse până la sfârșit păstrând aceeași înfățișare. Glasul lui era tărăgănat și moale, dar nu părea lipsit de hotărâre.

– Domnule locotenent, începu el, noi suntem adesea mult mai deștepți decât ne crede lumea. Bunăoară, dumneata și cu

Magdalena Irimievna v-ați plimbat în sus, pe la Cetate, ați urcat malul, pe sub sălcii, până la Ceair, ați băut ceai sub umbrela aceea mare, din port, în sfârșit. Nu poți să știi cât e de greu să povestești aceste lucruri. Cum îl cheamă pe părintele dumitale, domnule locotenent, îmi îngădui să te întreb?

– Vasile Andreiașu, bolborosi locotenentul.

– Așadar, Vasile! continuă Artimov, într-un fel mulțumit. Te voi numi după felul nostru: Paul Vasilievici; mi-e mai la îndemână. Paul Vasilievici, prin urmare, ai avut de gând să vii în seara aceasta să petreci la ospățul nostru. Iată, eu am să te rog să nu vii. Ești băiat tânăr și poți petrece oriunde. Du-te dacă vrei, uite, o să te sfătuiesc, la șeful gării; are și nevastă și fată frumoasă; au să te primească bine. Sau la cofetar, la Dvenco. Stă foarte aproape de dumneata; nu trebuie nici măcar să iei trăsură, n-are să te coste nici un ban. Îți vor da compot de ananas, pe onoarea mea îți spun. Lui Dvenco îi plac vinurile vechi, iar nevestei lui băieții tineri. Ce poftești mai mult? O știi pe nevasta lui Dvenco? Crede-mă, Paul Vasilievici, că merită să te uiți la ea.

– Domnule Artimov, îl opri locotenentul, dând să se ridice.

– Spune-mi pe nume, Paul Vasilievici, fă-mi această cinste! Spune-mi Dimitrie Artimov!

– Bine, Dimitrie Artimov, sau oricum vrei altfel, îmi voi face rondul, apoi voi veni acasă, voi bea o sticlă de vin din vinul dumitale, și mă voi culca, fără ospețele voastre!

– Dragul meu locotenent, reluă Artimov cu aceeași voce blândă și mâhnită, privindu-l rugător în ochi, aș fi foarte nenorocit să știu că ți-am stricat cheful tocmai în noaptea de Ajun, când se cuvine să ne înfrățim cu toții, ca să sărbătorim Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos. Înțelegi, Paul Vasilievici, nu trebuie să fii mâhnit: Magdalena Irimievna te așteaptă; ea nu știe că am venit aici. Nici pe ea n-aș vrea s-o mâhnesc, dar sosește un prieten, un om de legi, un om prin urmare mai sever, cu alte obiceiuri, cu altă morală, judecătorul Cristu Osipov, de la București. Aș fi nenorocit să vadă acest bun prieten... Înțelegi, Paul Vasilievici, de ce te-am rugat pe dumneata să nu vii? Dar du-te la Dvenco, nu-ți strica sărbătoarea;

acolo nu-i niciun judecător, te vor primi bine, pun mâna în foc pentru ei!...

Oaspetele, Osipov, coborî din tren tocmai în clipa când viscolul își dădea pe față colții lui ascuțiți. Pășind pe peron, judecătorul se simți luat pe sus de vânt, în timp ce o zburătură subțire de zăpadă, smulsă de pe acoperiș, unde abia începea să se așeze, îl izbi peste față, prinzându-i-se în barbișonul sur. Această primire afurisită îl supără de la început.

Cristu Osipov era un om mic, slăbănog, cu privirea cercetătoare și vicleană, pândind necontenit, neavând încredere în nimeni, așteptându-se în orice moment să fie atacat de cineva. Deși basarabean după naștere, izbutise să se rupă într-atât de provincia natală, încât să nu-și mai amintească de ea, nici măcar în vis. Fusese totuși nevoit, chiar de curând, să lucreze în comisia de unificare a legislației din Basarabia. Această mare cinste, care îi adusese două decorații, mai mult îl mâniase, în loc să-l bucure. Dar setea de mărire îi fusese zgândărită și, băgându-se în politică, judecătorul venea acum să câștige sprijinul bogătașului Artimov, pentru alegerile viitoare.

– Scumpe Cristu Osipov! îl întâmpină acesta, repezindu-se afară din restaurantul gării, cu șuba descheiată și cu căciula dată pe ceafă. Scumpe prietene, neprețuite tovarăș, fii bine venit la noi!

Osipov se pomeni apucat în brațele mari ale prietenului, care îl strângea la piept, îngropându-l cu totul în blana caldă a largei lui șube.

„Iacă, dacă mi-a trebuit deputație!", își spuse, primind dovada de dragoste, cu acreală.

– Să mergem, dragul meu Cristu Osipov! Magdalena Irimievna, soția mea, pe care n-am avut bucuria să ți-o înfățișez, te așteaptă cu toată nerăbdarea. Vei lua parte la ospățul nostru de Ajun. Ah, ce ospăț, dragul meu!... două păstrugi, cinci fazani... Dar ce te plictisesc cu vorbe! Vei vedea dumneata însuți, ce lucruri grozave am pregătit!...

Toate cele patru ferestre mari dinspre grădina publică, ale sufrageriei lui Artimov, erau puternic luminate și, fiindcă

obloanele nu fuseseră încă închise, trecătorii puteau să privească înăuntru, cum se făceau ultimele pregătiri pentru ospăț. De jur împrejurul pereților erau înșirate mese, unele mai mici, altele mai mari, de două, patru sau șase persoane, toate acoperite cu olandă albă, deasupra căreia se vedeau tacâmuri de argint, pahare mari de cristal, farfurii subțiri, strălucitoare și flori puse în vaze de sticlă încrustată. Luarea-aminte o atrăgea însă masa din mijlocul încăperii, lungă de aproape zece metri, dintr-un perete în altul, și lată cât un pat de oameni înstăriți. Pe această masă, deasupra căreia cădea lumina strălucitoare a trei candelabre de cristal, mâinile bucătarilor răsturnaseră, ca din niște coșuri ale abundenței, cele mai felurite, mai gustoase și mai rare mâncăruri. În mijloc, pe trei tăvi lungi de argint, puse de-a curmezișul, stăteau întinși, la locul socotit de cinste, nisetrul, în maioneză, înconjurat de cele două păstrugi gătite la rândul lor cu zarzavaturi verzi și cu sos polonez, gălbui. De aici se înșirau spre margini curcanii, rumeniți la foc domol, îngâmfați ca și în viață, purceii de lapte cu șoricul arămiu plesnit, lăsând să se vadă slănina albă și pufoasă, fazanii, împodobiți cu propriile lor pene colorate, potârnichile, făcute piramide pe platouri de faianță... Un alt șir de farfurii, care le înconjura pe acestea, mărginind masa uriașă, conținea acele gustări mici, atât de felurite că nu le mai știi numele, nelipsite de la ospățul unor oameni buni: chefali sărați, murați sau afumați, pentru toate gusturile, icre negre, de morun sau de păstrugă, icre roșii de Manciuria, ba chiar și din acelea de crap și de știucă, înecate în untdelemn fin. Mai erau sardele, raci cu crusta roșie, stridii plăpânde în capacele lor sidefii, homari cu mustăți lungi, hazoase și cu ochi negri, sticloși, de șobolan.

Deasupra mesei se ridica o poliță de sticlă, susținută pe picioare de cristal. Pe ea erau orânduite cu artă, fructe și torturi înflorate, formând o beție de culori. Tot pe o poliță erau puse în carafe pântecoase, în butelci îmbrăcate cu fir subțire, împletit, de papură, în sticluțe de felurite forme, băuturile tari cu care începe și se termină orice masă: votcă, zubrovkă, zbruiovskă și belogalovscă, toate la fel de tari, precum și lichioruri fine, franțuzești. Vinurile erau înșirate în sticle și în damigene, atât

la picioarele mesei, cât și pe lângă pereți. O altă parte, vinurile albe, cele ce se beau reci, cu sifon sau apă minerală, nu se vedeau, fiindcă stăteau la gheață, pe sală, într-o balie mare de zinc.

În mijlocul acestei îndestulări căzuse, acru, bănuitor și afurisit, judecătorul de la București...

– Mai ia, te rog, o bucată din păstruga asta! spuse Artimov, trăgând cu de-a sila farfuria din mâna judecătorului. Te rog, dragul meu Osipov, fă-mi plăcerea; e o păstrugă adusă de mine însumi. Cred că așa ceva nu ai mâncat dumneata nici la palatul regal.

– Mulțumesc, nu mai pot! răspunse judecătorul, apărându-se, speriat. Am mâncat prea mult; nu mai încape.

– Ohoho! râse Artimov, ca unul care nu înțelegea sfiala musafirului. Nici în biserică nu mai încape nimeni, duminica, dacă nu s-a grăbit; dar ia să vină jandarmul: îndată se face loc. Ohoho!... Înțelegi dumneata, Cristu Osipov? Fă te rog atâta cinste păstrugei mele!

Erau două sau trei ore de când ospățul începuse. Musafirii nu veniseră prea mulți; de altfel nici nu trebuiau să vină toți, acum. Ospățul având să țină cât toată sărbătoarea Crăciunului, erau bineveniți oricând, la orice oră și în orice zi. Mai însemnați printre cei de față erau colonelul Vodă, comandantul regimentului, cu soția lui, prefectul, directorul liceului, cu câțiva profesori, câțiva magistrați și ofițeri, în haine albastre de ceremonie. Toți beau și mâncau deocamdată în tăcere; dar această liniște nu dovedea că oaspeții ar fi nemulțumiți. Cât îl privește pe Dimitrie Artimov, era prea mulțumit de el însuși, ca să se mai intereseze de mulțumirea altora. Un timp așteptase cu teamă să vadă dacă locotenentul se va ține de cuvânt; dar cum până la miezul nopții acesta nu venise, înțelesese că nici n-are să mai vină și frica i se luase de pe suflet.

– Cristu Osipov, mai ia, te rog, din păstruga aceasta! spunea acum, vrând cu tot dinadinsul să-i transmită și musafirului fericirea sa.

Stăteau amândoi la masa din mijloc, fiindcă mâncăciosul Artimov ținea să aibă bucatele la îndemână. Pe ceilalți comeseni

îi și uitase, cum de altfel o uitase chiar pe Magdalena Irimievna. Numai povestirile lui Osipov l-ar fi interesat; dar acesta, cu toate că-și dădea silința să fie altfel, rămânea, potrivit firii sale din cale afară de tăcut și de morocănos.

– Spune-mi, dragul meu, reîncepu Artimov, când ai fost la Palat ți-au dat o păstrugă mai bună ca asta?

Judecătorul făcu un semn de plictiseală și barbișonul lui sur se zburli cu ciudă.

– Să nu te superi, Cristu Osipov, dar știu, am citit în ziar, că te-a invitat la masă Maiestatea Sa. Mare cinste, nu poți să te plângi!

– Ei da, răspunse plictisit judecătorul, am fost chemați la dejun, membri din comisia de legiferare. Asta nu-i mare lucru.

– Ba da, ba da, ce spui dumneata! Eu am tot citit ziarul; credeam că de aici înainte o să te poftească mereu.

Osipov pufni pe nas cu dispreț.

– În orice caz, continuă Artimov, când te-o mai chema odată, ține minte să-mi scrii dacă păstruga lor a fost mai bună ca a noastră.

Judecătorul nu mai auzi ultimele cuvinte. Ochii lui, măriți deodată, înțepeniseră plini de mirare la o masă din spatele gazdei.

– Dimitrie Artimov, murmură el surprins, înălțându-se puțin de pe scaun, ca să privească mai bine, cine este domnul acela care sărută cu atâta nerușinare brațul Magdalenei Irimievna, soția dumitale?

Artimov întoarse capul și îngălbeni. În clipa aceea lumina electrică se stinse; era pe semne ora două, când uzina se oprea. Rămaseră numai lumânările, aprinse din vreme, în sfeșnice mari de argint. Ele răspândeau în sufrageria uriașă o lumină dulce, pâlpâitoare.

De mult ținea chestorul Gherghel, șeful poliției, calea Magdalenei Irimievna. În seara aceasta se ivise, în sfârșit, prilejul să se apropie de ea. Magdalena îl ascultase la început cu dispreț, fiindcă polițaiul, deși bun la slujba lui, nu se prea pricepea ce să-i spună unei femei. Pe măsură însă ce orele treceau, disprețul ei se înmuia. Spre miezul nopții, observă o aluniță pe gâtul chestorului și se gândi deodată ce-ar face un polițai când l-ai mușca de gât,

tocmai din locul aluniței. Așa încât, în clipa când înțelese că locotenentul n-avea să mai vină, îi și găsise un înlocuitor.

– Șezi la un loc, dragă domnule chestor! mai spunea totuși, deși mustăcioara bărbatului, plimbându-i-se pe braț o înfiora. Ah, astâmpără-te, avem atâția musafiri aici!...

– Ce porcărie! murmură printre dinți, cu scârbă, judecătorul, reașezându-se pe scaun.

Artimov se simți dintr-odată nimicit. Își ascunse gâtul între umeri, încercând să se facă mai puțin vizibil, să mai ascundă ceva din ființa lui dezonorată.

– Ce destrăbălare! auzi glasul de adineaori.

Tresări și ridicând privirea, dădu de capul nisetrului așezat tocmai în față, pe tava de argint; lumina slabă, pâlpâitoare îi dădea o înfățișare curioasă. Ochii peștelui îl ținteau tocmai pe el, cu o privire plină de dispreț și de dojană.

Cele câteva fire rare, albe, ale mustăților lui acvatice, păreau că se mișcă; apoi chiar gura rotundă se deschise.

– Groaznică nerușinare! auzi Artimov și se sperie, fiindcă i se păru că vorbise chiar nisetrul.

Întinse mâna, tremurând și apucând paharul îl deșertă dintr-odată pe gât.

– Am oarecari vedenii! murmură, încercând să-și despăienjenească ochii, cu dosul palmei.

– Nu, dragul meu! răspunse judecătorul, privindu-l mai mult cu silă decât cu compătimire. Nu sunt vedenii, sunt fapte reale. Din partea mea, eu am tot disprețul pentru oameni ca dumneata. Acum ți-aș fi foarte recunoscător, dacă mi-ai arăta în care odaie m-aș putea ascunde până mâine-dimineață. Nu vreau să fiu nici o clipă mai mult martor la destrăbălarea voastră familială.

După ce măturase zăpada de pe străzi strângând-o lângă ziduri, viscolul contenise, și acum, în timp ce zările începeau pe nesimțite să se lumineze, ninsoarea cădea moale, potolită, răspândind în văzduh o împăcare desăvârșită.

Obosit, cu șuba grea de zăpadă, Artimov se întorcea de la gară. Lucrurile în jurul lui continuau să se învârtească, fiindcă înainte

de plecare dăduse pe gât o butelcă întreagă de rachiu. De două ceasuri umbla (pe jos, căci nu întâlnise nicio trăsură), după Paul Andreieșu. Nu-l găsise nici la cofetar, nici la șeful gării, nici în alte case. Abia în centru, portarul hotelului, care mătura trotuarul de zăpadă, îl înștiință că locotenentul rămăsese peste noapte la ei, în camera Ninei, viorista de la restaurantul „Ural".

– Să-l aduci numaidecât jos, porunci el, fiindcă am să-i vorbesc! Dar să nu vină cu muzicanta lui; n-am nevoie să-mi cânte nimeni azi.

Peste câteva minute, locotenentul coborî, înciudat. Văzându-l, Artimov fu cuprins de o adâncă înduioșare.

– Dragul meu Paul Vasilievici! murmură, îmbrățișându-l cu mâinile tremurătoare. Să mă ierți că ți-am tulburat somnul! Trebuie să mergi numaidecât cu mine. Înțelegi dumneata, dragul meu, s-a întâmplat o nenorocire: judecătorul Cristu Osipov a trebuit să-și facă o părere proastă despre casa mea. Acum are să plece.

Se opri o clipă să-și șteargă lacrimile, apoi reîncepu:

– La urma urmei, n-are decât! Ducă-se! Fiecare face ce vrea în casa lui. Altceva, mai rău, m-a adus aici. Trebuie să mergi cu mine. Chestorul, copoiul mustăcios și viclean, a avut nerușinarea să se lege de nevasta mea. Biata Magdalena Irimievna, câte s-au abătut pe capul ei!... Ah! Să ne aducă înainte de toate un pahar. Simt că mă arde ceva pe dinăuntru. Îl știi pe chestorul Gherghel, pe polițaiul acela necioplit și fără știința bunelor maniere? Oh, câtă deosebire între el și dumneata! Dumneata ești un cavaler, un om de cuvânt, un ofițer adevărat; ai toată admirația mea! Să mergem, dragul meu Paul Vasilievici.

În ușă, parcă surprins de aerul rece, Artimov se opri. Privirea lui, tulbure de beție, păru pentru o clipă că se limpezește.

– Să sperăm, spuse el apoi, ezitând, în timp ce-l lua de braț pe locotenent ca să pornească, să sperăm, pentru sănătatea dumitale că femeia asta, viorista, nu suferă de vreo boală! Așa-i Paul Vasilievici?

Înspre prânz, soarele rece, de iarnă, după ce ocolise partea de răsărit a orașului se lăsă peste grădina publică și de acolo

pătrunse, neașteptat, pe toate cele patru ferestre, în sufrageria lui Artimov. Marea încăpere era goală, cum rămăsese în zori, cu urmele ospățului de ieri. Musafiri noi nu se iviseră, fiindcă ziua fiind minunat de frumoasă, oamenii se plimbau pe afară, pe străzi, prin grădina publică, pe la Cetate, neîndurându-se să intre sub acoperișurile posomorâte.

În sufrageria care părea goală, la mijlocul mesei celei mari, un morman de sticle zăceau aruncate pe pardoseală. Dintre sticle se ridicau picioarele a două scaune și pe scaune stăteau: Dimitrie Artimov de o parte, chestorul Gherghel de alta. Casa era cufundată în liniște. Nu se auzea nicio ușă trântindu-se, niciun servitor alergând, nicio dușumea scârțâind. Înspre iatacul Magdalenei Irimievna ușile erau închise, ca și obloanele ferestrelor care dădeau în curte.

Dimitrie Artimov, înfundat în scaun, râdea cu capul în piept, înveselit. O mână îi atârna în jos, încleștată pe pahar.

– Ohohoho, chestore Gherghel, plăcerea mi-am îndeplinit-o, fiindcă iată, dacă nu mă înșel, îmi dau seama că te-ai îmbătat!

Chestorul râse prostește, negăsind puterea să dezmintă această afirmație.

– Să mă închizi în cotețul câinelui, cât sunt eu de boier, dacă nu te-ai îmbătat! urmă Artimov. Ohohoho!... Ești arestat în casa mea, chestore Gherghel, și îți voi da destulă băutură ca să nu poți scăpa. Ține, bea în sănătatea Magdalenei Irimievna!

Lumina soarelui alunecă pe masă, făcând cristalele să lucească. Artimov își plimbă ochii de jur împrejurul odăii, oprindu-se pe fiecare lucru, ca și când și-ar fi căutat în sufrageria goală amintirile. Chipul lui, fără să-și piardă veselia, păru deodată înduioșat.

– Chestore, vorbi cu vocea schimbată, adică, de ce să fim dușmani? Pe scaunul dumitale a stat aseară un dobitoc. Un mare dobitoc, te asigur! Vezi dumneata, sunt atâtea lucruri în lume, pe care noi nu le putem înțelege. De ce să ne spargem capul cu ele? Oare Dumnezeu nu ne-a lăsat fiecăruia destule bunătăți? De ce să râvnim și la altele, care nu ni se cuvin? Privește, chestore Gherghel, câte se află pe masa asta! Poftește, îndestulează-te, nu te oprește nimeni! Iacă, o păstrugă gătită mai bine ca la palatul

regal. Gustă, te vei simți fericit! Și mulțumește-te cu cele ce ți se dau, nu căuta sub fața de masă; poate acolo gazda a făcut însemnări care nu te privesc.

– La mulți ani Crăciunul, Dimitrie Artimov! strigară mai multe glasuri, în timp ce ușa se izbea de perete.

Artimov se întoarse și tresări bucuros.

– Iată ce musafiri ne vin! Fiți binecuvântați, dragii mei! le ură, ieșindu-le înainte, cu brațele deschise, noilor veniți. Vom petrece un Crăciun fericit. Intrați, veți mânca o păstrugă minunată, adusă de mine însumi de la cherhana.

Aici, glasul păru că i se întristează puțin. Dar el își reveni numaidecât, și izbucni în obișnuitu-i râs gros:

– Ohohoho!... Păstruga noastră are un tâlc, dar asta nu vă privește pe voi. Oricare i-ar fi tâlcul, gustul ei rămâne neschimbat. Mâncați, dragii mei musafiri, și beți și veseliți-vă, de Sfintele Sărbători!

Se opri, ca să-și umple paharul, în timp ce oaspeții cei noi înaintau. Cu paharul plin, Artimov se aplecă spre chestor, chicotindu-i la ureche:

– Ei bine, tocmai cel pentru care pregătisem păstrugă, n-a avut înțelepciunea să mănânce din ea. Dar asta-i paguba lui, bineînțeles! De altfel, nici nu merită să ne mai gândim la el.

Apoi tare, către musafiri:

– Iertați-mă, tocmai spuneam chestorului o vorbă despre prietenul meu, judecătorul Cristu Osipov! Nu merită să v-o mai spun și dumneavoastră. Ia, mai bine să bem câte un pahar. Pe cinstea mea că n-are niciun rost să ne stricăm Crăciunul, pentru un asemenea om urâcios!

1940

AMINTIRI DE ACUM O MIE DE ANI

Oamenii s-au așezat acolo, nu după vrerea lor, dar dacă s-au așezat, au rămas...

Un drum de pământ, îngust cât să încapă un car de munte, urcă dealurile, luându-le pieziș, în cotituri chinuite, coboară în hârtoape, trece pe podețuri șubrede, peste râpe adânci în fundul cărora se aude susurând un fir de apă, se încurcă în rădăcinile groase ale stejarilor, scoase de torente deasupra pământului frunzos.

E un drum despre care cine-l străbate prima dată nu crede că poate duce undeva. Roțile carelor au săpat, în lungul lui, două făgașe adânci. Apele au avut grijă să le sape încă pe atât, făcând drumeagul și mai sălbatic.

Șase boi aduc din vale un bulumac de douăzeci de metri sau o țeavă de sondă tot atât de lungă. Oamenii care îi mână țin codirișca în mâna dreaptă, vârful fiștei în stânga, și pășesc pe lângă jug, proptindu-și opincile în rădăcini.

Din loc în loc, din pământul sălbatic, între copaci se ivesc postamente de beton, din beton se ridică tot câte patru corniere de fier întărite cu traverse și contravânturi în zig-zag, se ridică și se pierd sus, printre ramuri verzi. Pe fiecare stâlp e o tablă albă, iar pe tablă un cap de mort, sub care se frânge un fulger roșu.

Privești în sus și-l cauți, dar pericolul pe care-l vestește capul de mort nu-l vezi, fiindcă pădurea deasă face firele electrice să țină mai mult de cer decât de pământ.

Oamenii nu s-au așezat acolo de voia lor. Ai zice că întâi au fost sondele și pe urmă ei. De altminteri, când ajungi în schelă, sondele le vezi pretutindeni, și mereu, pe când pe oameni, numai uneori.

Acolo sus, pădurea a fost ciopârțită; dealurile au apărut dedesubt încolăcite, rupte, prăpăstioase, parcă în mișcare, gata

să se prăvălească, să se încalece unele pe altele, să-și caute o altă formă, mai statornică; parcă mișcarea geologică de la început în acest relief încă nu s-a sfârșit; parcă o scurtă pauză le face să stea astfel, înainte ca frământarea lor să înceapă din nou.

Între păduri, dealurile goale par o mare rană, și când ajungi acolo întâia oară, ți-e teamă să pui pasul, cu gângul că pământul chinuit trebuie să simtă, dureros, călcătura.

În coastele frânte s-au netezit vetre și pe vetre s-au înfipt sonde. După ce a fost chinuit pe deasupra, pământul a trebuit să fie chinuit și în adânc. Sapele grele au pătruns în jos, la sute de metri; în urma lor s-au pus burlane de fier, ca rănile să nu se închidă niciodată.

Dar rănile acestea adânci nu se văd. Se văd numai turlele în care se ascund intrumentele de cazną, turlele acelea fioroase, profilându-și siluetele negre pe pământul dezgolit.

Sunt multe; unele mai înalte, altele mai scunde, unele noi, altele vechi... Unele mai păstrează încă pete albe de lemnărie, și în mijlocul tuturor celorlalte, lucitor de negre, în mod ciudat, ele par cele murdare. Sunt cincizeci sau o sută de sonde? Nu știe nici domnul Teclu, nici inginerul, nici administratorul schelei; știe poate, la Câmpina, funcționarul de la Regiunea Minieră, care primește planurile fiecărei sonde.

Cincizeci sau o sută aici, sondele domnului Teclu; dar cu ele cazna pământului nu se termină. Pădurea se închide în jurul lor, în schimb drumeagul se duce mai departe. Iar pe deasupra drumeagului se duc firele electrice de înaltă tensiune.

Peste o bucată de loc, se deschide altă schelă, și apoi alta, altele: Bușteranii, Runcu, Țintea, până se termină dealurile. Și unde se termină schelele, apar rafinăriile.

*

Într-o zi, pe urma carelor, urcă zbătându-se prin hârtoape, o trăsură cu coviltirul de pânză cenușie. Urcă din greu, dar cu nădejde, iese din pădure, trece printre sonde și nu se oprește decât la birouri, în mijlocul schelei. Coboară domnul Teclu, și

după dânsul coboară o domnișoară subțirică, în rochie albă; fără îndoială, e fata dumnealui.

Oamenii de pe la sonde, care văd ca în palmă birourile și ce se întâmplă la birouri de dimineață până seara, încep să-și vorbească:

– Este, pesemne, domnișoara Johana!

– Ce nume, mă!

– Păi, dacă mumă-sa n-a fost de-a noastră!...

Pe domnișoara Johana o cunoaște toată lumea, de la inginerul care se apropie s-o salute, până la cel din urmă salahor, deși nimeni n-a văzut-o vreodată. După cinci ani de când a fost trimisă să învețe carte la străini, e prima oară când se întoarce în țară. Domnișoara Johana vine de la Anvers, un oraș care nu se știe bine unde este așezat. De ce tocmai la Anvers? Fiindcă a fost o superstiție, sau poate o nostalgie a tatălui ei, a căru-i bună stare în viața-i aventuroasă se pare că a început de acolo, din portul acela îndepărtat, unde, având într-o zi inspirația să arvunească și să descarece un vapor de ghete americane, se pare că și-a arvunit norocul.

La sfârșitul celei de-a cincea clase liceale, domnișoara Johana își face prima vacanță la părinți, de aceea, neobișnuită cu locurile din țară, găsește prilejul să se mire de tot ce vede în drum. Are ochii mari, nedumeriți mai totdeauna și întruna întrebători. Când întreabă, par a fi negri, când află, devin căprui.

– Cum asta, numai sonde? zice acum, plină de nedumerire, dând un ocol cu privirea întregii schele, de la un capăt la altul.

– Bine ai venit, domnișoară Johana! o salută inginerul, ridicându-și șapca din cap.

Ea se întoarce surprinsă. Un astfel de om înalt, cu fața prelungă, osoasă, cu gesturile moi, dar încăpățânate, și la fel de stângaci, poate cam necioplit, dar probabil incapabil de vreo prefăcătorie, a întâlnit într-o carte din viața căutătorilor de aur.

– Dumneata cine ești? zice, încruntându-se puțin, ca și cum ar supăra-o lumina soarelui de amiază.

– Sunt inginerul Vicaru.

– Anton Vicaru? Așa? Îmi pare bine că te cunosc, în sfârșit. Dumneata conduci schela, nu? Albert vorbește des de priceperea dumitale.

Albert este numele domnului Teclu. Inginerului i se pare ciudat că o fată îi spune pe nume tatălui ei.

– Tatăl dumneavoastră e foarte binevoitor, răspunde.

Și se întreabă:

„Doamne, fata asta are ochi căprui, sau negri, sau nu mai văd eu?"

– Mă cheamă Johana, îi întrerupe domnișoara gândurile. Sunt obișnuită să mi se spună pe nume.

Pleoapele inginerului se bat repede, repede. Sângele i-a venit în obraz, din obraz în ochi, și pe domnișoara Johana o vede într-o baie de lumină roșiatică. Ea și-a smucit pălăriuța de pe creștet și o duce nepăsător într-o mână, abia ținând-o cu un deget, de elastic. Părul negru, întins și lucios, îi cade pe frunte, retezat breton, îi cade pe ceafă și peste urechi, făcând-o să semene cu o Cleopatră în anii adolescenței. Cam neîmplinit, corpul ei cu brațele slăbuțe, cu piciorele lungi și subțiri are totuși un fel de îndrăzneală femeiască.

Inginerul o privește, ochii li s-au întâlnit; ai ei par a spune: „Ei, haide, ce crezi despre mine? Cât de mult te minunez?" Și, sub sprâncenele oleacă încruntate, par a aștepta cu tot dinadinsul un răspuns.

Domnul Teclu a plecat spre birou; de câteva clipe ei au rămas singuri în drum. Tânărul însă nu găsește de dat nici un răspuns, nici în cuvinte, nici din ochi. Singurul gest capabil să-l facă e să-și rotească încet, stânjenit, șapca în mâini. După câtva timp, dându-și seama, dă să și-o pună în cap.

– Îți stă mai bine fără șapcă, îi spune domnișoara Johana, privindu-l printre pleoape. Eu te-aș sfătui să umbli cu capul gol.

Apoi, după o clipă, cu un ton hotărât, poruncitor și având totuși un timbru tandru:

– Cel puțin cât stau eu aici!

Domnul Teclu se întoarce, urmat de administrator.

– Dar nu mi-ați răspuns la întrebare, zice domnișoara Johana, adresându-se tuturor celor trei. Numai sonde? Oamenii unde locuiesc?

Oamenii, aproape că nu se vede unde locuiesc. Între sonde sunt bordeie. De sub o râpă, pe un cot de burlan, iese o dâră de

fum alb; acolo e o gospodărie. Ceva mai departe, un câine, legat pe sârmă între doi stâlpi de electricitate, se plimbă plictisit; în preajma lui, este altă gospodărie, adică alt bordei. Locuințele se văd mai puțin; mai repede se văd cotețele de păsări, pirostriile cu ceaunul pus pe foc, brazdele de *zarzavat*, cât s-a putut prinde pe pământul ars. Pe alocuri sondorii au sădit chiar flori. Se văd florile, dar ei nu se văd.

Unii cresc, în colivii lucrate migălos, din sârmă împletită, păsări colorate și cântătoare. Agățate în ușile bordeielor, păsările se scaldă în soare și de dimineața până seara se iau la întrecere cântând. Se aud păsările, dar sondorii nu se aud.

Ei se văd numai seara, când vin la cină, răspândindu-se ca niște furnici negre pe dealuri, și se aud după ce păsările tac, când, pe întuneric, în marginea focurilor stinse, se apucă să cânte din fluiere sau din cavale, ca prin satele lor; numai că aici fluierele și cavalele sunt murdare de păcură, ca și mâinile, ca obrajii, ca straiele tuturor.

Sunetele subțiri, triste se pierd printre sonde, se amestecă potolit cu alte sunete, cu vreun scârțâit de macara, cu vreo explozie falsă de motor, și se duc, se duc peste dealuri, unde sunt stâne, de unde răzbesc slabe hămăieli de câini, unde sunt sate și oamenii dorm trudiți pe prispe, și-i liniștea atât de mare, încât se aud în mijlocul bătăturii, boii rumegând.

Sunt totuși și case, dar dincolo de drum, după un pâlc de arțari. Casele maiștrilor, ale chirovnicilor, ale funcționarilor. Tot acolo își are gospodăria administratorul și inginerul celălalt, al societății de electricitate care furnizează forță motrică tuturor schelelor din ținut.

Sunt case clădite cam toate în același fel, scunde, dreptunghiulare, fără grație și totuși cu ceva primitor în liniile lor, împărțite tot în câte patru camere, cu câte o sală la mijloc. Pereții sunt pe din afară îmbrăcați în scânduri de culoare cafenie. Ferestrele au obloanele vopsite în roșu. Deasupra cerul este albastru și în jur copacii sunt verzi. Iată toate culorile care se văd.

Între case e debitul de tutun, mai încolo un fel de băcănie și după băcănie un magazin universal: întocmai ca într-un târg.

Pretutindeni sondorii capătă marfa pe datorie; fiecare are la negustor foaia lui în carnet, unde i se înseamnă cumpărătura. La sfârșitul lunii, negustorul adună, administratorul plătește, apoi îi întreabă pe sondori:

– Ei, ia vedeți, e bună socoteala?

– Bună, bună! răspund ei.

Și se întorc la sonde, unde iarăși multă vreme nu se aud și nu se văd.

Peste drum de băcănie e cârciuma și lângă cârciumă restaurantul; restaurant ca la oraș, unde se servesc pe față de masă cadrilată tot felul de mâncăruri calde și reci. Și încă nu-i tot, mai e și cazinoul: o sală mare de scânduri, îmbrăcată în hârtie colorată, cu câte două oglinzi mari pe fiecare perete. În mijlocul sălii, stă biliardul, cu pânza sfâșiată și țesută migălos. Uneori, în momentele palpitante ale jocului, se întâmplă ca bilele să se încurce în cusătură; altminteri biliardul nu-i mai prejos decât cele de la Câmpina sau de la Ploiești.

Pe lângă pereți sunt mese cu jocuri de table, de șah și de domino. Șahul nu-l atinge nimeni, fiindcă partidele durează mult și dau durere de cap; oamenii vin, doară, să-și limpezească mintea, nu să și-o tulbure, cu regi, cu cai și cu nebuni.

Sâmbătă se fac serate. Sala cazinoului se împodobește atunci cu lanțuri de hârtie colorată, oglinzile se șterg și dușumelele se freacă întins, cu rumeguș. O trăsură aduce apoi pe lăutari, tocmai de la oraș.

La serate vin și cei tineri și cei bătrâni, vin toți slujbașii schelei, cu familiile lor, adesea numeroase, vin și din alte schele, de peste două, trei, patru sau nenumărate dealuri.

Uneori, la miezul nopții, când petrecerea este în toi, pe ușa cazinoului intră, pășind apăsat, bătrânul Oprișanu, răzeș de spiță nu se mai știe cât de veche, stăpânul tuturor acestor locuri cu dealuri și păduri. De când pe pământul lui s-a găsit păcură și societățile petrolifere au început să-l caute, bătrânul Oprișanu a ajuns omul cel mai însemnat din ținut.

Contractele sale de concesiune încep toate așa: „Între noi, societatea cutare și domnul Manole Oprișanu...“

Dacă oamenii de la oraș, care umblă cu genți mari de piele, cu fel de fel de acte și de hârtii, și cu condeie de aur în buzunarul de la piept, scriu despre el astfel, bătrânul Oprișanu sfirșește prin a se crede el însuși domn. Nu că-și leapădă îmbrăcămintea de acasă pentru a lua alta orășenească. Rămâne la cioareci, la chimirul de piele, lat din șolduri până în capul pieptului, și la minteanul de dimie sură. Nici vorba nu și-o schimbă, nici obiceiurile. Își însușește doar încredințarea că lumea e datoare să-l respecte ca pe un voievod.

– Care mai miști, mă? răcnește, oprindu-se în ușa cazinoului, cu mâinile înfipte adânc sub chimir.

Lăutarii încremenesc. După nu se știe a câta întâmplare de acest fel, unele cucoane continuă să leșine de spaimă la venirea lui. Câțiva tineri, încă neînvățați cu obiceiurile locului, dau să iasă înainte, cu sângele în obraji, să-i ceară socoteală. Ceilalți le țin calea, împăciuitori.

– Aici sunteți pe locul meu, mă! strigă bătrânul Oprișanu.

La glasul lui, pereții cazinoului vibrează, ghirlandele se clatină, inimile lăutarilor se chircesc.

„Da, da!", răspund pereții.

– Păcura pe care o scoateți voi, mă, e păcura mea! răcnește bătrânul, îndesându-și mai mult palmele mari sub chimir.

„Așa-i, așa-i!", foșnesc ghirlandele din plafon.

– Că, dacă vreau eu, pă toți vă jupoi, mă!

„Văleleu, văleleu!", fac inimile lăutarilor.

Apoi bătrânul se întoarce pe călcâie și fără altă vorbă, se pierde în întuneric, pe drumeagul strâmb, spre casa lui din Cosminele, tocmai peste nouă dealuri.

Domnul Agaton, administratorul schelei, e un filosof; are o vorbă pe care o spune întotdeauna la timpul potrivit.

– Toate sunt trecătoare! zice în urma bătrânului arțăgos.

La această vorbă, țiganii își reiau cântecul și petrecerea începe din nou.

Dincolo de cazinou și de case sunt magaziile Societății, apoi atelierul de reparații unde întruna se aude o foală suflând, un baros ciocănind și un strung rupând aschii de fier. Toate la un loc

fac cât un colț de târg. Numai că, aflându-se în spatele liniei de arțari, din drum nu se poate vedea niciun acoperiș și niciun zid.

Se văd numai dealuri de jur-împrejur și pe fiecare deal pâlcuri de sonde. Fără alte semne omenești în mijlocul lor, sondele nu au nimic industrial, par niște copaci negri, ciudați, cu rădăcinile înfipte pesemne adânc, avându-și izvorul de viață pe celălalt tărâm.

*

Domnișoara Johana așteaptă în fața scării de scânduri să coboare inginerul Anton. El locuiește deasupra biroului, în aripa din stânga a etajului. După ce domnul Teclu s-a întors la Câmpina, unde alte multe treburi îi sunt în mers, domnișoara s-a instalat în aripa cealaltă. Pe un coridor scurt sunt trei odăi; niciodată nu s-a știut la ce ar putea folosi. Într-una, domnișoara Johana și-a așezat patul, adus de la domnul Agaton; în celelalte două, aleargă cu picioarele goale pe dușumea, se dă peste cap, face sărituri sau merge în mâini măturând cu părul praful de pe jos.

După ce zburdă astfel un timp, fără a alege vreo oră anume din cele douăzeci și patru câte sunt într-o zi, fie dimineața, fie seara, fie la miezul nopții sau chiar mai târziu, își ia un prosop mare pe umeri și coboară să facă duș.

În spatele biroului, în podul uneia din magazii, s-a adus un butoi; din butoi s-a tras o țeavă jos, iar la capul țevii s-a înnădit pâlnia unei stropitori.

Domnișoara Johana face duș până se termină apa din rezervor, apoi se șterge și fuge sus, fluierând, urcând scările într-un picior.

Încălțată cu bocanci, cu o fustă din stofă cenușie, scurtă până la genunchi, cu o flanelă albă, închisă la gât, purtând ca podoabă doar semnele clubului ei sportiv deasupra sânului stâng, ea face preumblări zilnice pe la sonde și prin împrejurimi. Adesea se întoarce murdară de păcură și cu scaieți în păr. Inginerul Anton o însoțește tăcuți și respectos. N-a izbutit nici până acum s-o cheme pe nume; poate fiindcă are un nume cu care nu este învățată limba lui.

– Acum mergem la Plaiul-Hoților, cum ne-am înțeles! îi spune domnișoara Johana inginerului, care coboară scările, rușinat de întârziere.

N-a întârziat decât un minut, cât să se uite în oglindă și să-și dea cu pieptenele prin păr.

– Mergem! se învoiește el supus.

Nu-i niciun motiv de împotrivire, slavă Domnului; că nici nu s-ar putea împotrivi!

Merg pe drumul cu hârtoape, până la marginea pădurii; de acolo, o potecă acoperită cu frunze putrezite, pe sub stejarii bătrâni, ia dealul în piept spre plai. Sus, podișul se deschide cum nu te aștepți de întins, cu iarba deasă, crescută sălbatic până la genunchi, și cu un fel de flori ciudate, cu câte trei petale roșii, bătute, ca niște trefle, la capătul unor tije lungi. În mijlocul plaiului e un nuc și sub nuc, o cruce de stejar zugrăvită, tare-tare veche, cu vopseaua spălată și cu lemnul mâncat de cari.

– Aici e îngropat un haiduc, spune inginerul.

Domnișoara Johana ascultă cu sprâncenele încruntate, cu un interes care face ca nările-i subțiri să palpite, apoi deodată se pomenește fugind după o amintire, tocmai în altă parte a lumii.

– Bunicul unuia din iubiții mei de la Anvers a fost pirat în Marea Mânecii, spune, aplecându-și parcă întreaga ființă spre acest gând.

Chipul inginerului se face deodată foarte roșu, apoi deodată foarte alb.

– Am o cultură cam dezordonată, urmează domnișoara Johana. Între meseria de haiduc și aceea de pirat, mi se pare că-i o deosebire de intenții. Iartă-mă, te rog, că am confundat!

Inginerul se gândește la vorbele ei, și nu înțelege nimic, nu înțelege mai cu seamă despre ce iubiți poate fi vorba în viața unei fete de paisprezece ani. O privește prostit, neputând să ceară o explicație, să pună o întrebare, neputând măcar să-și arate nelămurirea și dezaprobarea, prostit întocmai ca în ziua când a văzut-o scoțând din buzunarul rochiei o tabacheră din argint și din tabacheră o țigară, pe care a aprins-o, numaidecât, dovedind în gesturi o veche îndemânere de fumător.

– Ce se vede colo în zare sunt Ploieștii? o aude întrebând.

– Da.

– Câți kilometri?

– Cam vreo douăzeci.

– Am putea într-o zi să dăm o goană călare. Pentru asta însă, s-ar cere să ai un pic de inițiativă și tu. Ai putea să mă duci la un cabaret, să bem o sticlă de șampanie. Ah! faci o mutră, domnule! Dacă ai vrea să mă seduci, pun prinsoare că n-ai ști cum să procedezi! Spune-mi, de când n-ai mai avut de-a face cu o femeie? Ei, ei! nu te înroși! Ține ochii sus! Vreau să spun, cu o femeie de oraș, cu o doamnă, ca să mă exprim altfel, lăsăm la o parte țărăncile tale, care-ți vin cu lapte sau cu zmeură de la Cosmina, ori de unde mai vin.

Și, cum domnișoara Johana vorbește așa și cum inginerul, zăpăcit, ascultă cu capul în pământ, iată că pe nesimțite bătrânul Oprișanu se iveește lângă ei.

– Ce căutați voi pe pământurile mele, mă? răcnește răzeșul, înfigându-și picioarele în iarbă, la un pas de ei.

Domnișoara Johana îi trimite o privire pe jumătate amuzată, pe jumătate disprețuitoare.

– Ăsta-i nucul lui bunicu', știți voi, mă? Iacă, aici l-a prins potera și l-a ucis. Ce cătați voi sub nucul lui?

Zicând astfel, răzeșul își înfige mâinile sub chimir și dă să facă un pas spre ei. Fata îl înfruntă, cu privirea aruncată disprețuitoare pe sub bretonul lucios. Surprins, bătrânul se oprește șovăind. Apoi reîncepe, cu o mânie mai mică la început, dar cu fiecare vorbă mânia crește din ea însăși, ca la urmă să ajungă furie.

– Ce te uiți așa la mine, fato, hăi? Crezi că n-am mai văzut unele ca tine pe la oraș? Crezi că mă sperii, dacă ești fată de boier? Eu am bani mai mulți decât toți boierii la un loc. Am bani la Bancă, mă, la Banca aia mare de la București: când te dai jos în gară, te urci în tramvai și tramvaiul o ia la dreapta, și după ce merge drept o ia la stânga, pe urmă dă ocol la o statuie și când se oprește, taman acolo e și Banca mea. Acum să plecați, că fac moarte cu voi!

Domnișoara Johana se ridică liniștită.

– La Banca ta din București, zice, privindu-l printre gene, n-ai învățat să vorbești mai frumos?

Mânia face să se cutremure tot trupul răzeșului.

– Îndrăznești tu, nod de om, răcnește, să mă înfrunți pe mine, mă?

Și dă să scoată mâinile de sub chimir.

La acest gest, fără altă pregătire, făcând un singur salt scurt, domnișoara Johana i-a și lipit, una după alta, fulgerător, palmele mici pe obrazul ca de toval.

Bătrânul răzeș a rămas năuc, cu mâinile înțepenite în chimir.

– Carevasăzică, așa, mă? face după câteva clipe, uitându-se ca prostul după cei doi, care au pornit domol pe potecă în sus.

Îi urmărește cu privirea până la marginea pădurii, unde se pierd între copaci.

– Carevasăzică, așa, mă? Așa, mă? repetă gânditor, mângâindu-și cu palma greoaie obrazul lovit.

În pădure, domnișoara Johana se așază pe primul trunchi retezat, și îi face semn inginerului să stea pe alt trunchi, în fața ei. O rază de soare strecurată printre frunze îmbracă într-o lumină caldă, blondă, părul lui. El stă cu capul plecat, cu umerii aduși, apăsat parcă de obidă. Și umerii domnișoarei Johana sunt aduși la fel, și spinarea ei e la fel de încovoiată. Pe chipul ei s-a lăsat un fel de amărăciune calmă, se simte parcă prea mică în imensa liniște a pădurii.

În raza de soare, sus, lucește argintie pânza unui păianjen.

„Întinzi mâna și o rupi!", se gândește.

Și amărăciunea de pe chipul ei devine mai vizibilă.

„Dumnezeu n-a lăsat apărare tuturor, se gândește. Întinzi mâna, faci un gest și câte nu poți să rupi!"

Undeva, înspre vale, se aude o cracă trosnind: a trecut cineva, un om, un animal sau a fost numai o închipuire. Fetei i se pare ciudat că pădurea înregistrează ficare mișcare, fiecare gest și fiecare pas, în timp ce dincolo, în lume, atâtea lucruri grave se fac fără știrea cuiva.

– Dacă ar fi fost nevoie, m-ai fi apărat? întreabă într-un târziu, privindu-și însoțitorul printre gene.

Inginerul are o tresărire. Domnișoara Johana știe ce gândește el acum: „Să te pui cu bătrânul Oprișanu? Doamne Sfinte, ce nebunie!" Știe ce-i în gândul lui, fiindcă la întrebare, drept răspuns, umerii lui se apleacă și mai mult.

„Bietul băiat! își spune domnișoara Johana. Cu același suflet, în altă parte, ar fi putut fi un erou. Însă Dumnezeu a vrut să rămână un laș!"

Și se mai gândește că un asemenea bărbat își are totuși farmecul lui, să-l așezi pe un buștean în pădure, să nu facă și să nu spună nimic, și soarele să i se joace în păr.

– Mă așteptam ca într-una din zilele astea să mă săruți, vorbește nepăsătoare, după un timp, căutând ceva în buzunar.

Raza de soare a pătruns parcă prin țeastă și a inundat creierul inginerului. El nu mai vede și nu mai înțelege nimic. Numai buzele fetei, roșii fără să fie date cu fard, îi joacă în ochi. După un timp, chiar buzele își pierd conturul lor atrăgător, ca să rămână în loc o mică flacără pâlpâind.

Domnișoara Johana a scos dintr-un buzunar o cutiuță din tablă și a luat dinăuntru o bomboană albă, pe care a început s-o ronțăie între dinți.

– Vrei?

O privește întrebător.

– Cocaină! îi răspunde cu nepăsare. Încearcă, e amuzant!

Își trage mâna repede, ca ars.

– Încearcă, dacă îți spun!

– O, nu, nu!

– Nu mi-am închipuit că poți fi atât de fricos!

Inginerul lasă capul în jos. O clipă, domnișoara Johana șovăie, apoi se ridică spre el, cu un zâmbet abia schițat.

– Ai să iei, fiindcă așa vreau eu!

El îi simte brațul subțire trecându-i pe după grumaz, apucându-l strâns și trăgându-l în sus. Bărbia i se propteşte sub sânul ei stâng, mic și neașteptat de fierbinte. Aici, în neputință de a se mai mișca, îi simte degetele celeilalte mâini pe buze și parcă bomboana între degete. Pe urmă, sigur, nu mai știe nimic; parcă ea se apleacă deasupra și, după degete, după bomboană, simte, arzându-l, buzele ei.

Seara, după o zi de nelinişte, inginerul intră în biroul domnului Agaton, stă câteva clipe în ușă, șovăind, privește în juru-i, rătăcit, apoi se prăvălește pe un scaun, cu capul în mâini.

– M-am nenorocit!

– Toate sunt trecătoare, dragul meu! spune administratorul, trăgând o linie sub niște socoteli și așezându-și apoi după ureche condeiul gros. Ia să vedem, ce s-a întâmplat?

– Am luat cocaină, domnule Agaton.

Condeiul administratorului se desprinde de după ureche și cade cu peniță în dușumea, zbârnâind.

– Vai de mine! Asta-i tare grav!

Inginerul pleacă năuc și se închide în cameră, sus. În urma lui, administratorul își cheamă funcționarii la sfat.

– Ce-i de făcut cu domnul inginer? Cum să-l salvăm?

Un funcționar de la contabilitate a citit niște cărți despre așa ceve. Auzind, prinde a da sceptic din cap:

– Nu mai e nimic de făcut. S-a curățat!

Domnul Agaton pleacă întristat spre casă. Pe drum, cum întâlnește vreun om, se oprește să-i spună motivul tristeții. Se oprește o clipă la cazinou, unde este mai multă lume.

– Oameni buni, îi vestește din ușă, inginerul s-a curățat – a luat cocaină!

La miezul nopții, se aude în drum un tropot de cal. Dimineața, prins cu un ac în ușă, inginerul găsește un bilet:

„Era mentă, nu cocaină. Nu te supăra că ți-am luat calul; ți-l va trimite Albert înapoi. Până atunci, voi avea grijă să fie țesălat și bine hrănit. Salută-l pe bătrânul haiduc, din partea mea."

*

În locul biliardului s-a pus o sobă mare din fier, în care intră câte un buștean întreg. Fierul se încinge, burlanul de tablă, care străbate, prins cu sârmă de tavan, toată sala cazinoului în lung pâlpâie și câteodată se face roșu, în sală însă nu este niciodată cald.

Au fost câteva nopți de ger; zăpada murdară de păcură a înghețat pe dealuri. Dintre sonde se ridică vițe subțiri de fum, de la bordeiele sondorilor; se vede fumul, dar bordeiele și sondorii nu se văd.

Domnul Agaton bea țuică fiartă lângă sobă. Alături, cu coatele rezemate pe masă și cu bărbia în pumni, stă inginerul Vicaru.

– Ce-o mai fi pe la oraș? zice administratorul.

E mai bine de o săptămână de când nimeni n-a plecat și nimeni n-a venit în schelă: drumeagul e întroienit; prin păduri umblă haite de lupi.

Inginerul ridică din umeri. Domnul Agaton dă ceașca pe gât și rămân multă vreme nemișcați amândoi. Mai târziu, un pas greu se scutură de zăpadă la ușă: intră un sondor.

– Domnu' inginer, sunt de la sonda a nouă; a înțepenit coloana și n-o putem trage înapoi.

– Maistrul Zilenschi nu-i acolo? întreabă inginerul, mirat.

– Ba chiar dânsul m-a mânat aici.

– Spune-i să pună presa hidraulică.

– Păi de aceea am venit, că presa nu merge.

– Cum de s-a stricat?

– Nu s-a stricat; doar că a înghețat apa la piston.

– Apă? sare administratorul, ars. De când a venit gerul am umplut pompele cu alcool. N-au spus maiștrii voștri să punem alcool?

Sondorul își lasă încurcat privirile în podea.

– Ba da, domnule Gatoane, da' vedeți, spirtul...

– Spirtul? Ce mi-ați făcut cu el?

– Noi n-am făcut nimic, ferească Sfântul! Dar domnul maistru Zilenschi și cu domnu maistru Șepelinschi și cu ceilalți maiștri poloni au golit sâmbătă seara pompele și cu spirtul au făcut chef până în zori.

– Dacă e așa, urlă domnul Agaton, să sufle acum în ele ca să le dezghețe. De sâmbătă până acum, le-o mai fi rămas atâta curaj.

Dacă sondorul pleacă, administratorul mai dă pe gât o ceașcă de țuică fiartă și se liniștește.

– Toate sunt trecătoare! zice.

Apoi, după un timp, cu ochii spre fereastră ca spre o altă lume, întreabă:

– Oare domnișoara Johana o fi ajuns?

Domnișoara Johana s-a măritat în vară cu un constructor de vapoare, un belgian, și s-a aflat abia acum, după mult timp, că-s plecați în voiaj de nuntă, tocmai la New York, cu cel mai mare vapor din lume. Și de acolo, cu trenul, prin toată America.

Inginerul ridică din umeri.

– Cum îi zice vaporului? reia domnul Agaton, puțin sâcâit de lipsa memoriei. Ia spune, domnule, cum naiba am uitat?

– Titanic.

– Titanic, așa vezi! Zice că-i cât o sută de case la un loc. Ce minuni!

În acest moment, careva dă buzna trântind ușa de perete, gâfâind de goană și de emoție:

– Pe Oprișanu l-au mâncat lupii astă-noapte, la Râpa-Roșie. I-au găsit oamenii numai un bocanc cu ciotu-n el și o jumătate de chimir.

*

Seacă pământul încet, încet; sondele se usucă, întocmai ca niște copaci-bolnavi la rădăcini. Mașinile merg scârțâind; maiștrii pleacă spre alte schele, rămân sondorii de capul lor, să facă și ei ce pot.

Băcănia și cârciuma s-au închis. Oamenilor li se mai aduce mălai din când în când.

Cazinoul a rămas, dar oglinzile și biliardul s-au dus.

În fereastra deschisă, domnul Agaton bea pelin. Alături, inginerul stă cu bărbia în pumni.

– Zici c-o să fie război? face administratorul, sorbind din pahar.

Din spatele cazinoului se aude o vioară, pe care cineva o acordează scârțâind. Copiii domnului Agaton au crescut; acum fac muzică.

– Ia ascultă-i, ascultă-i! tresare administratorul și se oprește cu un deget ridicat, cu un zâmbet de mândrie împotmolit în mustața udă de pelin.

Întâi începe băiatul, cu vioara: îndată se aude și glasul fetei tremurând:

În lumea asta largă
Pe-oceanul Atlantic,
Plecat-a-n prima cursă
Vaporul Titanic.

– Domnule Agaton, șoptește după un timp inginerul, știi ceva? Eu cred că tot cocaină a fost. Că de atunci mă simt întruna visând!

– Dragul meu, nu ține seama la toate; toate câte sunt în lume cu vremea se duc!...

Fata a greșit măsura. Băiatul se aude mustrând-o; apoi își trece arcușul pe coarde și câtecul continuă:

Atunci comandantul,
Bravul căpitan...

– Da, da, toate sunt trecătoare! face domnul Agaton, sorbind din pahar. Se duse Oproșanu, se duce și păcura lui. Ne ducem și noi, cum s-a dus Titanicul la fund. Toți ne ducem, numai pământul rămâne.

Inginerul privește pe fereastră și vede că între sonde, pe pământul sterp, au și început să apară pete verzi. Așa începe să se vindece orice rană, se gândește, puțin azi, mâine puțin, până se uită de tot.

– Da, da, răspunde, ai dreptate, domnule Agaton, toate trec!...

Gândul lui dă un ocol schelei, așa cum se vede năruindu-se zi de zi. Apucă apoi pe drumeagul cotit, prin pădure, urcă pe potecă, spre plai și, deodată, când dă de lumină, sus, amintirea i se deschide peste alte vremuri, peste putință să-și dea seama dacă au fost ieri sau acum o mie de ani.

„Ciudată ființă și ciudată soartă! își spune, gândindu-se la fata de atunci. A vrut să trecă prin viață glumind, privind-o cu ochii ei batjocoritori, să nu ia nimic în serios, și viața a trebuit să arate tocmai cât e de aprigă!"

Dinspre pădure, un pâlc de lucrători coboară pe drumul bolovănos, ducând în roabe, bobine mari de sârmă; se demontează

linia electrică. După cabluri, se vor scoate stâlpii, cu tăblițele lor, capetele de mort și fulgerele frânte dedesubt Numai postamentele de beton vor rămâne, dar și pe acelea, frunzele le vor acoperi. „Într-o zi, se gândește inginerul, va crește iarba în drum și nimeni nu va mai ști pe unde am venit și pe unde am plecat noi."

Și cum se gândește așa se uită în lungul drumului, se tot uită, de parcă mai așteaptă să vadă pe cineva coborând din amintirile de acum o mie de ani.

Zadarnic așteaptă, știe și el; acum, când totul se năruie și, încetul cu încetul, toate se duc, în schela părăsită nimic, nici măcar o umbră, nu mai poate veni.

1943

HINGHERUL

Nauciu fusese adus în oraş, în ziua când Consiliul Comunal socoti că pe străzi umblă prea mulţi câini. Adevărul este că, pe vremea aceea, câinii întrecuseră numărul locuitorilor, socotiţi cu femei şi cu copii cu tot.

Umblau slobozi pe străzi, în grădina publică, prin piaţă, intrau prin prăvălii adulmecând, şi se strângeau şir la măcelării. Numai vinerea dispăreau, de nu mai găseai unul, oricât ai fi căutat; fiind zi de tăiere, plecau din zorii zilei afară din oraş, la abator.

Abatorul era o baracă de scânduri, împrejmuită cu şipci roşii, dincolo de barieră, pe malul Dunării, într-un loc sterp şi bătătorit. Câinii se aşezau de jur împrejurul gardului şi aşteptau, care tolăniţi pe o coastă, care cu botul pe labe, care făcuţi colac... Câte unii dădeau târcoale, pe la porţi, cu pasul leneş şi nepăsător. Din când în când, înăuntrul barăcii se auzeau mugete sugrumate şi lovituri îndesate de satâr. Atunci animalele tresăreau, ridicau capul, cu urechile ciulite; un fel de tremur mărunt le făceau dinţii să clănţăne, ca de frig.

Într-un târziu, stăvilarul jgheabului de scurgere se ridica şi resturile, aruncate de parlagii, amestecate cu sângele și murdăriile din abator, începeau să curgă, învălmăşite, răspândind în aer un abur sângeriu. Atunci câinii se năpusteau. Cei dintâi cădeau în jgheab, scăldaţi în sânge, ceilalţi îi încălecau, alt rând venea deasupra şi în hărmălaia înspăimântătoare, în vânzoleala însângerată, care nu apuca o halcă de carne, apuca spinarea celuilalt...

Erau tot neamul de câini, rasele cele mai felurite, şi cele mai neobişnuite corcituri. Din spiţe îndepărtate şi încrucişate ieşise o amestecătură fără de nume. Veniseră de cine ştie câtă vreme, unii cu vapoarele, ba din susul Dunării, ba dinspre mare, alţii cu

caravanele muntenilor, alții cu ciobanii, alții, în sfârșit, fugiseră de foame, din satele Bărăganului.

Unii fuseseră uitați de cine știe care comandant de vas sau de cine știe ce călător: câini uriași de St. Hubert, cât niște viței de mari, cu urechile mai lungi decât botul lor grosolan, grifoni, dogi nemțești, sau din Danemarca, prepelicari, ogari, foxterrieri, spitzi, buldogi, ursuleți negri de Terra-Nova, copoi, mozoci, cokeri, șoricari... Amestecați unii cu alții și toți laolaltă cu câinii ciobănești, ai locului, care cenușii, care roșcați, care negri, câteodată grași, de cele mai multe ori slabi și jigăriți plin de ciulini, cu blana flendurită, își pierduseră numele și înfățișarea, dând naștere unei rase peste putință de comparat cu alta, născută parcă din capul locului aici, în orășelul de la Dunăre.

Atât că, la un moment dat, Consiliul Comunal socoti că sunt prea mulți, ceea ce era bine socotit. Trebuiau să ia măsuri.

Într-o zi, apăru pe străzile orașului o dubă neagră, mânată de un om mărunt, nețesălat, zbanghiu și urâcios.

Era Nanciu, și fusese adus tocmai de la București. De îndată ce i se dădu slujba în primire, el arătă că își cunoștea meseria.

În afara dubei, hingherului i se mai dăduse în primire o magazie veche, părăsită, afară din oraș, pe drumul Bucureștilor. Acolo își făcu el abatorul de câini. Locul se umplu îndată de hămăituri, de lătrături și de chelălăituri.

Oamenii povesteau, cu ură și neputincioși, că hingherul nu se mulțumea să prindă câinii, să-i omoare, ca să le ia pielea, cum era învoit, ci că, ditr-o pornire ticăloasă îi agăța înăuntrul magaziei de cârlige și, luându-i unul după altul la rând, îi jupuia de vii.

Duba lui neagră, deveni îndată odioasă. Copiii o primeau cu strigăte și cu fluierături, femeile o blestemau de pe prispele caselor, iar bărbații, din porți, aruncau în ea cu pietre, înjurând. Nanciu primea dovezile de dușmănie fără să clipească din ochii zbanghii, stând țeapăn pe capră, cu hățurile în mâna stângă, cu sbilțul în cea dreaptă, aproape măreț, mândru de meseria lui.

La răscrucile străzilor calul, deprins, se oprea singur. Hingherul cobora, se apropia de colț pitit pe după zid, și care câine trecea pe strada cealaltă, îi cădea în sbilț.

Câteodată pietrele aruncate de oameni îl izbeau în spinare, se înfundau în bunda moale și cădeau de-a rostogolul pe caldarâm. Alteori i se opreau în cap, cu un sunet sec, ca de doagă spartă. Hingherul icnea, răzbit, dar privirea îi rămânea ațintită înainte fără vreun semn de spaimă sau un gest de apărare.

În sbilțul lui cădeau câinii vagabonzi de pe stradă, dar adesea cădeau și din acei cu stăpân. Când oamenii prindeau de veste, alergau după dubă, prindeau calul de căpăstru și încolțindu-l pe hingher îi cereau cu strigăte și amenințări, ridicând bastoanele în vânt, să elibereze animalele. Nanciu primea amenințările, înjurăturile și loviturile, fără să clintească, ținând parcă lungul străzii între ochii lui zbanghii și de înduplecat nu-l îndupleca nimic.

Neputincioși, oamenii începeau să lovească în dreapta, în stânga, cu bastoanele, loveau calul nevinovat, pe Nanciu, de pe capră, loveau lacătul cel mare de la ușa dubei, loveau în acoperișul ei de tablă ruginită. Speriați, câinii dinăuntru începeau să urle: calul o lua la goană...

Duba străbătea orașul hurducând. Lumea se dădea speriată la o parte. Auzind hărmălaia, câinii de pe străzi se ascundeau pe sub garduri, cei din curți scoteau capul prin zăbrele sau pe sub poartă și, împreună cu cei din dubă, începeau să urle, de la o margine la alta a orașului.

În jurul abatorului de câini, se găseau o sumă de acareturi părăginite. Cu puțină muncă, vreunul din ele s-ar fi putut transforma în locuință omenească. Hingherului îi veni mai la îndemână să lase totul în paragină; pentru adăpostirea lui, își săpă bordei. Nimeni afară de el nu pătrunsese înăuntrul acestei locuințe primitive. Uneori pe gura bordeiului, oamenii care treceau pe drum spuneau că se văd pâlpâiri ciudate, ca pe o gură de iad, și își scuipau în sân. Putea fi numai fumul de pe vatra unde hingherul își făcea fiertura.

Nu trebuie întotdeauna să dai crezare vorbelor.

Unii începură să spună cele mai înspăimântătoare lucruri: că Nanciu topește câinii jupuiți într-un căzănel pus pe pirostrii, că le adună untura, cu linguroiul, într-un chiup mare de pământ și că apoi se hrănește din ei toată iarna, întinzând-o pe mămăligă, cum

ai întinde unt. Puțin lipsea să se spună, dacă nu cumva s-o fi spus, că nu mănâncă numai câine, ci și carne de prunc. Noroc că în acel timp, în oraș și în împrejurimi, nu s-a auzit să fi pierit vreun copil.

Multe minciuni, ca totdeauna, dar era și ceva adevărat; atunci când ieșea întunecat și plin de fum de pe ușa bordeiului, cu bunda cenușie, peticită, cu părul lățos căzându-i pe ochi, cu mâinile bălăbănindu-i-se pe lângă corp, lungi până în jos de genunchi, Nanciu avea ceva de căpcăun, de arătare venită din altă lume.

Nimeni nu-i vorbise vreodată, nimeni nu se găsise să-i poarte un cât de mic prieteșug. Din curtea magaziei nu ieșea decât cu sbilțul și cu duba, după câini; alminteri nimeni nu-l văzuse făcând un pas afară, ca toți oamenii. Într-o zi, în ușa bordeiului, fu văzută o femeie, aplecată peste ceaun și mestecând la mămăligă. O femeie groasă și mare cât un haiduc, și îmbrobodită până peste ochi cu o cârpă neagră, chircită pe vine sub o fustă largă cenușie, mestecând în ceaun cu mișcări domoale și încăpățânate, fără a lua seama la ceva în jurul ei, ca și când ar fi fost singură pe pământ.

Fu văzută și în ziua următoare, și în a treia, fii văzută mereu de atunci înainte, mestecând mămăliga sau frecând ceaunul, cu privirile aplecate și cu capul îmbrobodit.

Nimeni nu putu să afle despre ea altceva decât nimic. Târziu abia, și nesigure, începură să umble vorbe, că ar fi o bulgarcă dintr-un sat de lângă Rusciuc, care își omorâse bărbatul într-o noapte și ca să scape de mâna gâdelui, trecuse peste Dunăre și după ce ocolise flămândă orașul, nimerise la abatorul de câini.

Ce-or fi vorbit între dânșii, hingherul și femeia lui, când cădea noaptea și se strângeau sub acoperișul de stuf al bordeiului, ce-o fi fost în capetele și în inimile lor, a rămas de neștiut.

Dar că femeia s-a pripășit pe lângă bordeiul spurcat nu a fost întâmplarea cea mai neașteptată. În curând, o altă ființă apăru, într-adevăr de neînchipuit, un animal blajin, un *câine* și hingherul a început să-l iubească.

Iarna se pregătea să vină, când într-un amurg timpuriu, roșiatic, din cale-afară de gol și de trist, un câine sărman, fără stăpân, venind de pe câmp, cu coada între picioare, plin de ciulini, înfometat, speriat și pierdut s-a oprit în drum, cătând îndelung la bordeiul pe a cărui ușă îngustă ieșea o dâră firavă de fum.

Femeia tocmai venea din fundul curții, de la puț, cu câte o doniță afumată în mâini; a stat locului, plină de mirare.

„Iată, i s-a făcut coteiului de urât!", și-o fi zis în gând.

Și îndată a început să strige după hingher:

– Nance, Nance, ia vină, ia!

Nanciu a ieșit din bordei, cu sumanul pe umeri, aducând după el vălătuci de fum.

– Ia uite, ia! a făcut femeia plină de răutate, arătând din cap, spre câinele de pripas.

Văzând chipuri omenești, câinele a început să se gudure, ceea ce însă nu era în măsură să înmoaie inimile, nici a hingherului, nici a femeii lui. Nanciu s-a tras iute lângă zidul magaziei și, înhățând sbilțul de jos, a pornit spre drum.

Câinele avu o tresărire, poate nu de teamă, ci de nedumerire. Oricum, stătu locului, privindu-l pe Nanciu în ochi, cum se apropia, și dând din coadă, cu mișcări rare, neterminate, semn de nehotărâre.

– Stai tu, cotei! mormăi hingherul, cu glasul rău. Stai, că tocmai aveam nevoie de pielea ta!

Și, zicând așa, a dat să repeadă sbilțul. Dar mâna parcă i-a înțepenit. Parcă ochii galbeni care îl priveau, blânzi și încrezători, nu erau ochi de câine, ci ochi omenești, și-n ochii aceia parcă a văzut Nanciu prima privire prietenească dintr-o viață fără prieteni.

– Haide, Nance, haide! l-a ațâțat femeia, de la bordei.

El a rămas însă prostit în fața câinelui și pe măsură ce timpul trecea, pe măsură ce câinele se gudura mai mult, își simțea mâna cu sbilțul mai grea.

– Prinde câine, prinde câine, Nance, nu sta! îl asmuțea femeia nemulțumită de purtarea lui.

Nanciu a mai stat așa înțepenit, o clipă, pe urmă l-a cuprins un tremur, sbilțul i-a căzut din mâini. Odată neînarmat, frica a pus stăpânire pe el și l-a zăpăcit. Rupându-se parcă din rădăcini, parcă pârâind, cu o sforțare care durea până în adânc, s-a smucit din loc și a luat-o la goană spre curte, prostit.

Dincolo de gard, aflându-se la adăpost, dar încă speriat, a început să adune bulgări de pe jos, din toate părțile și să-i arunce bezmetic în drum.

– Ho, câine! Ho, câine! striga, ieșit din minți.

Și, retrăgându-se de-a-ndărătelea, tot aruncând cu bolovani, și-a căutat loc până la bordei, pe a cărui ușă s-a strecurat, tremurând.

Câinele a rămas în drum, gudurându-se cu aceeași nehotărâre de la început, primind ploaia de bulgări, fără să înțeleagă nimic.

Dacă femeia n-a simțit nevoia să-i dea un nume, pe câine Nanciu îl boteză îndată și-i spuse Matei. Nu vorbea cu nimeni, altfel ar fi putut să mărturisească, rușinat de atâta slăbiciune, că Matei fusese frate-su mezin, peste care se surpase malul când era mic și îl durea inima când își aducea aminte.

Prima noapte câinele dormise la poartă; a doua noapte a dormit în curte; a treia, în ușa bordeiului, făcut colac pe pământul gol. Când a căzut prima zăpadă, Nanciu l-a luat înăuntru. Și-n zilele lungi de iarnă care urmară, între ei doi se legă o mare prietenie.

În zilele acelea, care ude, care înghețate, viscolite și geroase, Nanciu stătea pe patul de pământ, iar Matei își așeza botul pe genunchii lui. Femeia robotea, îndeplinindu-și, cu mișcările încăpățânate și domoale, treburile de fiecare zi.

Câteodată, văzându-i pe cei doi cum stau tihniți la căldură, o străbătea câte o mânie. Atunci făcându-se că își caută drum, scăpa cât un picior în coastele lui Matei. Câinele își sugea burta speriat, și fără să chelălăie, fără să mârâie, căuta apărare, ascunzându-se în țoale, lângă hingher.

– Lasă câinele, tu, femeie rea! o mustra atunci Nanciu, privind-o cu ochi dușmănoși.

Apoi, îmblânzind-și privirea, se apuca să-l mângâie pe Matei.

Dumicat și dumicat, spre marea ciudă a femeii, mâncarea o împărțeau între ei, stăpânul cu câinele. Într-unele zile hingherul o punea pe femeie să încălzească apă, și aducând în bordei covată, îi făcea baie lui Matei. Câinele stătea supus, până ce stăpână-sa îl clătea de săpun. Pe urmă, învelit în suman, în fundul patului adormea la căldură, scheunând fericit.

Așa trecu iarna. Când începu a se desprimăvăra, câinele și stăpânul ieșiră în bătătură, unde ultimele pete de zăpadă se topeau. Se alergară cu zburdălnicie, de jur împrejurul magaziei,

săriră peste gropi, se rostogoliră peste pământul jilav, mârâind veseli amândoi.

În dimineața următoare, Nanciu merse la grajd, scoase calul în curte, îl bătu pe spinare, îi dădu vreo două țesale prin părul încâlcit, și aruncându-i hamul peste gât, porni ducându-l de căpăstru, spre poarta magaziei. Matei se rostogolea în urma hingherului, îl apuca de opincă, zburda, lătra în vânt, mai vesel ca oricând.

– Tu, femeie! strigă Nanciu, trecând prin fața bordeiului, vezi să ai grijă de Matei, să nu se ia după mine.

Femeia ieși mătăhăloasă, dete să ațină calea câinelui, dar nu fu chip.

Nanciu deschisese ușa magaziei, trăsese duba afară, în soare, și se chinuia să îndrepte un cârlig.

– Haide, haide, tu, Matei, fii câine de omenie, și du-te de aici!

Matei dădu un ocol dubei, mirosind-o pe la colțuri și se opri cu părul de pe spate nițel zburlit, cu un picior ridicat în aer, parcă neîndrăznind să-l pună pe pământ, parcă pregătindu-se să fugă, fără zburdălnicia de la început.

Terminând, Nanciu se apropie, pe furiș, își înfipse brusc mâna în ceafa lui și așa îl târî până în ușa bordeiului, unde, trecându-i o bucată de lanț pe după gât și priponindu-l de un țăruș, îl lăsă legat pentru prima oară.

Matei rămase în lanț, smucindu-se zadarnic să-l rupă, ca să se ia după hingher. Pe urmă, când huruitul dubei se pierdu în depărtare, înțelegând că nu mai poate face nimic, se așeză să aștepte, cu botul pe labe, îngândurat și trist.

Fu prima lui suferință, căci suferințele din trecut le uitase demult.

Și totuși, prietenia lui Matei pentru hingher nu se spulberă. Când Nanciu venea spre prânz cu duba din oraș, câinele fugea în fundul curții unde se ascundea, după o grămadă de bălegar, lipindu-și speriat capul de pământ și acoperindu-se cu labele peste ochi și peste urechi. Din magazie răzbăteau urlete înfricoșătoare, chemări desperate, pe care Matei le cunoștea. Erau chelălăituri

subțiri și înecate, ca niște sughițuri omenești, chelălăituri prelungi de jale, scâncete mărunte, ca un fel de plâns, chelălăituri pe tonuri joase, răgușite, înnecate de sânge și iarăși izbucniri pe tonul subțire, sfâșietor.

Cât dura această îngrozitoare cazną, Matei tremura și scheuna subțire cu părul de pe spinare zburlit. Apoi, unul câte unul zbuciumatele chelălăituri se potoleau. Peste magazie se lăsa o liniște parcă înnecată de sânge. Parcă prin acoperișul ei de scânduri, ieșeau aburi roșii și se urcau până la cer.

Îndată după aceea, se auzeau pașii lui Nanciu prin curte și glasul lui strigând:

– Na, cuțu-cuțu, Matei!

Matei ieșea din ascunzătoare, încă nemurind, se apropia cu capul la pământ, cu coada între picioare, gudurându-se fricos.

– Na, cuțu-cuțu, măi Matei! făcea hingherul, mângâindu-i spinarea speriată.

Apoi se așezau în ușa bordeiului, unde femeia aducea mâncarea, pe un taler de lemn mămăliga, într-o strachină, fiertura. Nanciu făcea dumicați mari, strângând boțurile de mămăligă în pumn, îi atingea în fiertură și începea să mănânce, un dumicat el, unul Matei. După masă, sătul, omul își desfăcea opincile, își întindea obiectele pe iarbă, și, în picioarele goale, se așeza la soare cu fața spre cer, făcându-și mistuiala în aerul călduț.

În jurul lui, prin iarbă, mișunau fel de fel de gâze, în timp ce altele, zburătoate, îi bâzâiau pe la urechi. Matei le urmărea, curios, pe unele și pe altele, rotindu-și capul după ele, până îl prindea amețeala. Atunci revenea cu gândul la stăpân; cu dragostea lui puțin speriată și cu recunoștința câinească, începea să-i lingă picioarele goale, de la călcâi până la vârf, oprindu-se îndelung pe fiecare deget.

De plăcere, hingherul scâncea încetișor.

De la picioare, Matei trecea la mâini, pe care i le lingea, la fel de recunoscător. Uneori, simțind în piele un miros care nu-i era necunoscut, spinarea câinelui se înfiora și un nod de teamă îi înțepenea în gâtlej.

Alminteri, restul zilei se scurgea în tihnă. Un ceas bun dormeau împreună la soare, apoi se sculau și până la apus, când femeia gătea cina, se hârjoneau prin curte, ca doi copii.

Într-o zi, fugind așa, urmărit de stăpân, Matei ajunse în ușa magaziei, care tocmai atunci se întâmplase să rămână deschisă. Înfierbântat de joc, se pomeni înăuntru și dacă intră, alergă prin penumbră până la fund. Acolo se opri, uitându-se înapoi, să-l aștepte pe Nanciu.

Dar, când întoarse capul, întreaga lui făptură se zburli de groază: în dâra de lumină pe care ușa o lăsa să intre în magazie, Matei văzu, de o parte și de alta, în lungul pereților, două rânduri de cârlige, și de fiecare cârlig atârnau câte un câine jupuit, cu carnea însângerată, cu ochii plesniți, cu gura înțepenită într-un rânjet strâmb.

– Na, cuțu, cuțu! făcu hingherul, din ușă, chemându-l blând.

Matei își strânse picioarele sub burtă, cu mușchii încordați, căutându-și locul încotro s-o zvâcnească. Negăsind o altă ieșire decât aceea păzită de stăpân, prinse a chelălăi înspăimântat. Hingherul se apropie cu mâna întinsă, fără să-i înțeleagă spaima, fiindcă mintea nu-l ducea atât de departe.

– Na, cuțu-cuțu, na, Matei!

Câinele îl aștepta, trăgându-se înapoi cu pași mici, încălecați și prinși de tremur, până ce se propti în perete. Când Nanciu fu alături, vederea animalului se tulbură, își zări stăpânul într-o pâlpâire însângerată, într-o apă roșie, în care pluteau câinii jupuiți. Scoțând un chelălăit ca de moarte, se propti cu desperare în picioarele chircite și scăpă pe sub mâna lui.

– Stai, mă câine, ce-ți veni?! făcu omul, luându-i-se pe urmă, nedumerit.

În ușa magaziei, dând cu ochii în soare, Matei se opri o clipă, prostit, cu urechile blegi, cu picioarele depărtate, tremurând. Apoi, spaima îi plesni din nou în măruntaie. Sugându-și spasmodic burta, scăpând din gâtlej vechiul chelălăit, o rupse la fugă, în jurul magaziei, și fugi, chelălăind, fugi neîntrerupt, din ce în ce mai îngrozit, ocolind magazia de nenumărate ori, până ce într-un

târziu căzu răpus în spasme, lângă grămada de gunoi ud, cu ochii roșii rătăciți, cu sângele curgâdu-i pe gură și pe nări.

Nanciu îngenunche lângă el.

În ușa bordeiului, cu mișcările ei domoale, încăpățânate, femeia curăța mămăliga întărită pe ceaun.

Dacă după această întâmplare Matei mai trăi câteva zile potolite, înăuntrul ființei lui, fuga nu conteni. O spaimă neîntreruptă, o frământare seacă a măruntaielor îl ținură tot timpul încordat, cu burta suptă până în șira spinării.

Nanciu nu putea să-și dea seama de chinurile lui. Își vedea mai departe de treburi, pleca dimineața după câini, venea cu duba plină, îi agăța în cârlige și, netulburat, se apuca de jupuit.

Câteva zile mai târziu, stând la masă, în momentul când hingherul îi întindea dumicatul fierbinte, goana din măruntaiele câinelui se sparse dintr-odată și-i ieși pe gură. Cu ochii înroșiți, Matei se strânse cu picioarele adunate sub el, și când Nanciu întinse brațul să-l mângâie, își scăpă colții însângerați în mâna lui.

Hingherul sări înfuriat.

– A, stai tu câine, că te fac eu! răcni.

Și, fără a mai cugeta, se suci să pună mâna pe sbilț. În clipa următoare, Matei era dus. Cu coada atârnându-i prin bălării, cu capul țeapăn, fără a căuta vreun drum, chelălăind, fugea către șosea, ca în ziua când văzuse câinii jupuiți.

Nanciu se uită după el prostit. Îl văzu trecând prin gardul de sârmă ghimpată; o bucată de blană, din spinare, îi rămas agățată în ghimpi. Nu se domoli, sări șanțurile drumului, o luă peste câmp și fugi, fugi, chelălăind, trecu peste lanuri, prin porumbiști, sări garduri, nu ocoli nimic, merse cu gâtul țeapăn, drept înainte, fugi, fugi, lăsând în urmă jalnicul chelălăit și dâra balelor însângerate pe pământ.

Oamenii de pe câmp se opreau și-l priveau, care crucindu-se, care râzând.

– Uite iepurele, uite-l, ia! strigau unii, făcând haz.

Alții dădeau cu căciula după el.

– Tunde-o, Grivei, nu te lăsa!

Matei fugi chelălăind, cu soarele în ochi, fugi aburind, fără să aleagă drumul, ca orbit, mânat de aceeași spaimă, strânsă ca un arc pe măruntaiele lui.

– Ține-o așa, ține-o așa! strigau, râzând țăranii de pe câmp.

În fața câinelui, pe un dâmb, dincolo de care vederea se deschidea spre valea Dunării, larg, apăru o salcie scorburoasă, parcă aținându-i calea, cu brațele date în lături.

Matei nu-și domoli fuga, nici nu ocoli. Urcă dâmbul în salturi înnebunite, mânat de bezmetica încolăcire de arcuri din măruntaiele lui, goni când cu burta la pământ, când în salturi lungi, goni și în trunchiul copacului se opri, icnind.

Cu un pocnet sec, urmat de un fâșâit parcă de rufă sfâșiată, corpul lui fu aruncat în sus de unde căzu moale, întinzându-se pe pământ ca un sac golit.

Trecuseră poate două sau trei săptămâni de atunci, când, într-o noapte, după al doilea cântat al cocoșilor, Nanciu se trezi din somn, speriat.

– Femeie, femeie! chemă, prin întuneric, cuprins de o teamă nelimpede.

Picioarele i se încurcaseră în țoale și neizbutind să coboare, i se păru că îl legase cineva de pat.

– Ce este? mormăi femeia de jos, unde dormea. Iarăși te doare la cap?

De un timp, hingherul își simțea seara, înainte de culcare, capul fierbând. În zori când se trezea, era parcă beat.

Nu răspunse. Cu mișcări înfrigurate își desfăcu picioarele, apoi, văzându-se liber, răsuflă ușurat. Se întinse la loc să doarmă, dar liniștea nu-i revenea. Prin creieri parcă-i umbla ceva, un vierme lung, care se tot încolăcea, și-o cotea, și când dădea de tivgă, se trăgea repede înapoi.

– Femeie, femeie! scânci.

Apoi ochii i se opriră pe fereastra bordeiului, care i se păru plină de flăcări. Sări din pat și, împiedicându-se în trupul mare al femeii, își căută drumul spre ușă. Când o deschise, văzu tot cerul în față roșu.

– Arde la București! strigă înspăimântat.

Femeia veni după el; privi fără să înțeleagă.

– Nu arde! zise cu glasul tărăgănit.

Nanciu se întoarse tremurând.

– Arde la Rusciuc! strigă.

Ea clătină din cap, domol și încăpățânat.

– Nu arde! Nu arde!

– Arde la Călărași! strigă hingherul din ce în ce mai speriat, ca și când flăcările de pe cer ar fi înaintat spre bordeiul lui din toate părțile.

Femeia se aplecă și ridică de jos doniță neagră.

– Ai căldură, zise. Ține, bea!

Nanciu luă doniță nedumerit, apoi, fără hotărâre, îi săltă capacul și dădu să bea. Cerul roșu se oglindi în gura doniței și îi tâșni în obraz ca o flacără.

Aruncă doniță, îngrozit. Apa se risipi pe pământul bătut, o dâră se întoarse pe locul înclinat, spre ușa bordeiului. O simți strecurându-i-se, ca spinarea unui șarpe, pe sub piciorul gol.

Se aruncă în lături, ars. Se împiedică și căzu. O clipă, rămase năucit sub cerul aprins. Corpul îl durea, iar capul îi atârna greu. Se săltă anevoie, ajunse în patru labe, i se păru dintr-odată că e mai bine să rămână așa, să nu se ostenească mai mult, să se târască pe genunchi și pe podul palmelor, până la pat.

Femeia îi ținea drumul, în ușa bordeiului, privindu-l nepăsătoare cum se târa pe pământ. El vru să-i spună ceva, o vorbă de ocară, dar își simți gâtlejul înțepenit. Din spaimă făcu o sforțare să strige; gâtlejul nu se descleștă: scoase un fel de mârâit. Se ascultă tresărind și sunetul păru a-l întărâta.

Femeia se dădu în lături, poate speriată, fără să iasă din mișcările ei domoale, de catâr leneș.

– Nance, îl chemă. Ce faci, Nance?

Hingherul se opri în fața ei, privind-o cu ochii roșii, și o latră:

– Ham!

Apoi încă o dată:

– Ham! Ham!

Ea îl văzu încordându-se și presimți că va urma un necaz. Nanciu își înțepeni vârfurile picioarelor în țarină, se săltă încetișor

din față și deodată se aruncă asupra ei, cu gura căscată. Ea se feri și porni la goană, în jurul bordeiului. Hingherul i-o luă pe urmă, în patru labe, lătrând.

Mersul acesta greoi îl făcu s-o piardă. După câteva salturi se opri și cuprins parcă de necaz, începu să chelălăie subțire și tremurat.

– Nance! Nance! Ce ai tu? mai încercă o vorbă femeia din partea cealaltă a bordeiului.

Hingherul tăcu o clipă, apoi, pregătindu-se pe furiș, făcu iarăși un salt și porni după ea, gonind în patru labe. Fugi hămăind, de jur împrejurul curții, se opri o clipă la grămada de bălegar unde se ascundea Matei, chelălăi cu ochii pe cer, și iar porni. În ușa magaziei, căzu în brânci și începu să răcâie cu mâinile sub prag, scheunând.

Spre răsărit cerul albea. În spatele bordeiului silueta mătăhăloasă a femeii începea să se deseneze clar. Stătea nemișcată, spaima parcă-i trecuse, parcă nu era nici mirată; aștepta nepăsătoare.

Nanciu râcâi un timp cu furie, sub ușa magaziei. Apoi începu să chelălăie din nou, oprindu-se din când în când, ca să tragă cu urechea înăuntru. Dinăuntru nu răzbătea nici un fel de zgomot; nici vântul măcar nu șuiera ca totdeauna, printre scândurile acoperișului. Dimineața venea limpede și liniștită. În copacii de pe șosea nu se clintea nici o frunză. Hingherul rămase o clipă nehotărât, apoi, cu gâtul țeapăn între umeri, își reîncepu goana prin curte. Ocoli magazia, o dată, de două ori, rostogolindu-se prin țărână. A treia oară, abătându-se un pas din drum, se pomeni cu duba în față. Ușa cu gratii, dată în lături, îi deschidea înainte o gură de întuneric. Se opri puțin, adulmecă, apoi, dintr-un salt fu în fundul dubei, unde se opri cuprins de spasmuri, scoțând lătrături scurte.

Femeia stătu o clipă la pândă, apoi se apropie pe nesimțite, și cu o singură mișcare, trânti ușa dubei și puse cârligul.

De la abatorul de câini, șoseaua trecea pe la depozitul de benzină, pe la biserica Sfântul Nicolae, pe la Legiunea de jandarmi, lăsa pe dreapta piața de legume, pe stânga hala de carne, străbătea un

șir de case gospodărești, ocolea chiristigeria, școala profesională, restaurantul cel mare, și atunci se putea spune, că era în centrul orașului.

Spre fiecare din aceste locuri, la ora aceea timpurie când duba apăru pe străzi, se îndreptau oameni, fiecare după treburile lui. La depozitul de benzină aștepta, plin de călători, autobuzul pentru București; în fața bisericii își întindeau țolurile cei trei ologi; la Legiunea de jandarmi, soldații scuturau un covor lung, roșu; piața forfotea de slujnice și de gospodine; din porțile fiecărei case, pleca măcar câte cineva: un om la slujbă, un copil la școală...

Duba se opri le depozitul de benzină. De pe capră, femeia se aplecă spre călătorii din autobuz și, cu glasul tărăgănat, îi întrebă:

– Spital? Spital?

Oamenii nu înțeleseră ce vrea. Dintr-o curte, văzând duba, o femeie țipă:

– Huo!

O piatră zbură din altă parte și se opri în burta calului. Calul o porni la trap.

Roțile cu șine de fier ale dubei scoteau pe caldarâmul neregulat un huruit pe care toată lumea din oraș îl cunoștea. Prin fundurile curților câinii începură să-l latre. La o fereastră cineva dădea perdeaua la o parte și striga:

– Huo! Huo! La oase! Huo!

La prima răspântie, femeia se opri.

– Spital? Spital? întreba pe trecători.

Trecătorii o priviră cu ură.

– Huo! strigă cineva.

Un grup de copii, cu ghiozdanele la spinare, care se duceau la școală, se opriră, adunară pietre de pe jos și când duba se apropie, începură să o bombardeze. Tabla lovită scotea sunete de darabană.

Un câine apărut din față se opri speriat, apoi o rupse la goană înapoi, chelălăind. Alți câini începură să chelălăie, întâi cei din apropiere, apoi alții mai departe, pe alte străzi.

La răspântia următoare, femeia opri și întrebă:

– Spital?

Un bătrân, cu mustățile și cu barbișonul albe, aștepta pe mar-

ginea trotuarului. Vederea dubei îi ridică sângele în ochi; se repezi la femeie cu bastonul ridicat. Ea îl privi nepăsătoare.

– Spital? Spital? întrebă nepăsătoare, parcă fără să vadă bastonul.

O ceată de câini trecu în goană, chelălăind, pe strada din față.

Oamenii strigară:

– Huo! Huo!

O nouă ploaie de pietre se abătu asupra dubei. Speriat, calul se smuci în ham și porni într-un galop dezordonat. Duba începu să sară pe pietre, dintr-o groapă în alta, zdrăngănind.

Așa străbătu orașul, până în piața prefecturii, pe care o ocoli, pentru a o lua în neștire pe alte străzi. Zgomotul ei, care se auzea de departe, atrăgea în stradă lumea, din case, din birouri, din prăvălii. Unii blestemau, alții aruncau cu pietre. La fiecare piatră duba bubuia și la fiecare bubuitură calul își mărea galopul speriat.

Femeia lăsase hățurile, nu mai încerca să oprească, ședea nepăsătoare pe capră. Din când în când se mai apleca spre vreun trecător ca să-l întrebe din goană:

– Spital? Spital?...

Și numai după ce duba trecea, oamenii îl vedeau pe hingher în spate, închis, agățat cu mâinile pe drugii ușii, cu ochii roșii, cu gura însângerată, chinuindu-se să scape și chelălăind, cum chelălăiau altădată câinii prinși de el.

Dar în huruitul dubei și în răcnetele celor de pe trotuar, chelălăitul hingherului nu se auzea.

Se auzeau numai câinii lătrând, speriați, pe străzile unde duba trecuse și pe celelalte străzi, toți câinii orașului, lătrând ca printr-un gâtlej, ca o singură vietate amenințată să cadă în laț...

1943

REFERINȚE CRITICE

Radu Tudoran despre *Oraşul cu fete sărace*

La apariţie, cartea [*Un port la răsărit*] a fost o surpriză, pentru cititori, pentru critici şi mai ales pentru mine. Mai publicasem cu un an înainte o culegere de nuvele, *Oraşul cu fete sărace*, dintre care unele prefigurau în mod vădit atmosfera din *Un port la răsărit*; era un *enunţ* făcut în mod conştient, fără să fi ştiut cât avea să mă ducă de departe. Cartea a apărut în timpul când monumentala *Istorie a literaturii* de G. Călinescu se afla în tipografie; dintr-o extremă conştiinciozitate, autorul, sau unul dintre secunzii săi, a mai găsit timp să consemneze debutul meu: „Radu Tudoran scrie deocamdată nuvele [...] cu inspiraţie din toate patru vânturile" sau „toate punctele cardinale" – nu mai ţin minte. Nu se înşelau, iar acel „deocamdată" spunea multe. Am sărit peste aprecierea altminteri plăcută: „nuvele de magazin, agreabile" sau „foarte agreabile". Nu erau nici de magazin, nici agreabile (în conţinut), decât una singură, *Foehn*, o scriere de pe la douăzeci de ani, pe care o publicam după un deceniu. O alesesem ca să fac un sondaj în trecutul meu de ucenic în literatură. Altminteri, nu se potrivea deloc într-un *Oraş cu fete sărace*, unde era multă tristeţe.

Şase ani mai târziu, când l-am cunoscut, Călinescu mi-a cerut să-i trimit cărţile, ca să le citească. (Între timp, apăruse „compendiul", unde făcuse o analiză sumară a scrierilor mele.) I-am replicat: „Dar aţi scris odată!". „Eu? Nu, nu, n-am scris!" Dacă nu s-ar putea citi negru pe alb unde scrisese, aş crede că nu ştiu pe ce lume mă aflu. E o întâmplare mai degrabă cu haz decât cu importanţă; am amintit-o gândindu-mă că poate să aducă o notă picantă în vreo altă istorie a literaturii.

Radu TUDORAN, „*Un port la răsărit*, faţă cu timpul şi cu mine însumi", prefaţă la Radu Tudoran, *Un port la răsărit*, ediţie îngrijită de Valeriu Râpeanu, Editura Arta Grafică, 1991

Referinţe critice

Radu Tudoran [...] scrie deocamdată nuvele de magazin foarte agreabile cu inspiraţie din cele patru puncte cardinale.

G. CĂLINESCU, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, [1941], ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, ediţie şi prefaţă de Al. Piru, Editura Minerva, Bucureşti, 1985, p. 932

[...] dacă am face un moment abstracţie de *Un port la răsărit* şi am judeca în sine şi oarecum detaşat povestirile din *Oraşul cu fete sărace* – am putea constata, fără greş, că nuvelele sunt mai mult nişte încercări de a transcrie unele privelişti de viaţă şi mai puţin nişte închegări consistente. Nu e vorba numai de varietatea subiectelor, care sfâşie unitatea volumului, ci cu deosebire de neprecizarea mijloacelor literare ale scriitorului. Cea mai mare parte din povestiri sunt nişte filme realiste în care prelucrarea artistică e lăsată pe al doilea plan. Primele trei, *Oraşul cu fete sărace* (de unde şi titlul volumului), *Mamocica* şi *Şase monede albe*, transcriu viaţa mizeră a mahalalei din Cetatea-Albă, cu exclusivă atenţie asupra prostituţiei şi, ca să zicem aşa, asupra cauzelor ei economice.

Tablouri sumbre, scene tari, directe, bazate pe observaţie. Atmosfera lor a fost amplu reluată în romanul *Un port la răsărit* (care nu e altul decât oraşul basarabean Cetatea-Albă).

Tot un roman de atmosferă este şi *Un port la răsărit*; şi, ca să precizăm, e vorba de atmosfera morală infiltrată la confinele Europei cu Rusia; natura, omul, condiţiile înseşi de viaţă sunt cu totul altele decât în celelalte provincii româneşti. [...] o bună parte din această atmosferă circulă şi în nuvelele d-lui Radu Tudoran; ea e vizibilă în erotismul obsedant, acaparator şi în beţia slavă de care se contaminează tânărul inginer trimis din Bucureşti la Cetatea-Albă, să instaleze un motor la uzina electrică locală. Romanul e povestit la persoana întâia, mărturisind experienţa treptată a regăţeanului în ţinutul basarabean. Şi, într-adevăr, asistăm la o defilare foarte pitorească de tipuri, bărbaţi şi femei, şi la o amănunţită relatare de moravuri, în care tânărul se va împotmoli ca într-o mlaştină. Între erotism şi beţie, viaţa lui se stabilizează

repede, mediul îl copleșește și virusul slav i se infiltrează în suflet. Viața de provincie, sub acest aspect invariabil, e o temă mai generală a romanului nostru; semănătorismul a exploatat-o până la saţietate. Dar ce este nou, în romanul d-lui Tudoran, este atmosfera morală specifică a orașului de provincie basarabeană; decrepitudinea e de un grad mai accentuat, beția e tragică, amorul e ciudat, misterios, chiar în monotonia lui invariabilă. D. Radu Tudoran nu încetează de-a fi un realist nici în roman, așa cum era în nuvele; dar, pe câtă vreme acolo viața le e filmată rapid, aci filmul e manevrat într-un ritm încetinitor, cu reveniri și reluări de scene, într-o prolixitate care dă impresia de cerc vicios. Fără a fi colorat, stilul d-lui Tudoran este totuși supraîncărcat de culoare morală, e ceva obositor în insistența și în relaxarea frazei sale, dar, desigur, e la mijloc o intenție prestabilită; scriitorul îți impune o lectură anevoioasă, puțin agasantă, deși nicio dificultate de substanță sau de expresie nu e vizibilă. Expresia e deslânată, faptele sunt destrămate, descrierile, fără a fi poetice, sunt aglomerate, ritmul integral al povestirii e cu voință discordat. Ceea ce romanul câștigă în atmosferă pierde sigur în densitate. Senzația de scufundare în ceață, de copleșire a mediului este dobândită cu persistență.

Din materialul realist al nuvelelor, d. Radu Tudoran a alcătuit prima parte a romanului, întinzând pasta, înmulțind și precipitând siluetele omenești, configurând și modelând sufletul eroului după mediul moral în care a căzut. Din senzațiile încercate de sburător [aviator] și relatate în nuvele, dar transpuse, de data asta, în domeniul marin, se formează a doua parte a romanului, care-i descoperă un suflet de navigator, îndrăgostit de plutirea pe nesfârșitul apei, de primejdiile ei și de nostalgii tulburi pentru alte zări.

Pompiliu CONSTANTINESCU, „Radu Tudoran: *Orașul cu fete sărace* (nuvele); *Un port la răsărit* (roman), ambele în editura Socec", în *Vremea războiului*, nr. 634, 18 ianuarie 1942

Autor al unui volum de nuvele – *Orașul cu fete sărace* –, în care se afirma un hotărât dar de povestire și observație, d. Radu Tudoran trece deodată în planul cel mai de sus al epicei, la romanul de mari proporții și de amplă sferă, și trecerea aceasta echivalează cu o certă și întru totul meritată promovare. Debutul d-sale ca romancier este atât de strălucit și de categoric, încât se răsfrânge și asupra volumului d-sale de nuvele, trecut mai mult sau mai puțin neobservat în lumea judecătorilor literari. Și fenomenul nu e numai firesc, dar și foarte frecvent.

PERPESSICIUS, „Radu Tudoran: *Un port la răsărit...*", în *Acțiunea*, nr. 427, 7 februarie 1942

Cine a cetit *Orașul cu fete sărace*, cartea de debut a d-lui Radu Tudoran, a rămas fără îndoială surprins de ușurința în a scrie a autorului, în stilul său degajat și aproape neartistic, terminând cartea cu regretul că n-a descoperit nimic nou și nu-i va rămâne după aceea decât o imagină ștearsă a unei lumi din care nu tot ceea ce avea mai semnificativ și mai esențial fusese redat. Căci nuvelele din *Orașul cu fete sărace* nu erau decât simple schițări de oameni și întâmplări obișnuite, păstrate în tiparul lor oarecum confuz și neîndoielnic banal – cu toate că peste toate pătrundea satisfacția unei credințe profesionale.

Laurențiu FULGA, „Note. *Un port la Răsărit...* de Radu Tudoran", în *Revista Fundațiilor Regale*, nr. 9, 1 septembrie 1942

De la debutul său nuvelistic în 1938 (în revista *Azi*), confirmat în suita de proze basarabene *Orașul cu fete sărace* (1940) Această continuă alternanță de violență, candoare, senzualitate exasperată și dezarmare în fața biologicului se traduce într-o paletă de culori crude, unde ironia și disperarea se unesc în același strigăt. Rezultatul e o dureroasă afecțiune pentru eroii proprii, înlănțuiți în tristețea unei priviri care-i știe cât sunt de singuri și de lipsiți de apărare într-o lume unde e prea puțin loc pentru bucurii și fericire, pândită cum e de catastrofe și sfâșiere. E conștiința naratorului din *Un port la Răsărit* (1941), capodopera romancierului, a eroilor din *Anotimpuri* (1943) și *Flăcări* (1945), din *Întoarcerea fiului risipitor* (1947), dar și cea din romanul-fluviu *Sfârșit de mileniu* [...]. Creația aceasta, întinsă pe o jumătate de secol, atacă frontal o realitate convulsivă (istorică, socială, politică, morală) fiind totodată sondajul nu o dată inedit al unor medii și zone geografice absente până la Radu Tudoran din literatura română. Iar galeria tipologică a acestei opere solid articulate însumează nenumărate portrete cărora nu li se poate nega forța expresivă, nici arta unei precizii psihologice în care vigoarea se aliază cu gingășia. De la comandorul Maximov la guralivul Nagavișka până la dickensianul unchi Amedeu sau la Bocanu și Gogoi; de la fascinantele eroine Nadia, Copila, Manuela sau Eva, până la siluetele insinuante din ultimele romane, cu liniile abia schițate și totuși aruncând mereu o pată de lumină discretă în materia de epic-stufos, voluptatea pătrunderii în universul uman cu violentele lui contraste și nebănuitele lui resurse de redempțiune are un accent tulburător, înrudit cu al marilor ruși.

Mircea ZACIU, „Radu Tudoran – *In memoriam*", în *Luceafărul*, 1992, reprodus în *Scrisori nimănui*, Editura Cogito și Arhipelag, Oradea – Târgu-Mureș, 1996, pp. 85-86

Narațiunile din *Orașul cu fete sărace* prefigurează unele scrieri ale lui Tudoran consacrate spațiului închis. Nuvela titulară conține în schiță cadrul romanului *Un port la Răsărit:* un oraș „strâns între stepă și limanul Nistrului", fără păduri în jur, cu ierni cumplite și suprapopulat de fete: Cetatea Albă. Instantanee de viață, unele cu pronunțat specific rusesc, aduc majoritatea prozelor: în peisaj urban(*Mamocica*, *Șase monede albe*, *Ospăț cu oameni buni*) sau rural (*Gâsca lui Ivan Colesniciuc*, *Un Crăciun în satul cazacilor*), în timp ce *Aerodromul de la Șura Mică* duce în Ardeal, iar *Amintiri de acum o mie de ani* se plasează pe Valea Prahovei.

Dumitru MICU, „TUDORAN, Radu", în *Dicționarul General al Literaturii Române*, vol. VI: S/Ț, coordonator general Eugen Simion, Editura Univers Enciclopedic, 2007

CUPRINS

Cronologie 7

Povestiri despre un loc misterios
(prefață de Alex. Ștefănescu) 17

ORAȘUL CU FETE SĂRACE
(1940)

Orașul cu fete sărace 23
Mamocica 37
Șase monede albe 43
Bombardamentul 51
Foehn 59
Aerodromul de la Șura Mică 81
Confesiune 91
Într-o noapte de război 95
Întâmplare din alt sezon 99
Gâsca lui Ivan Colesniciuc 115
Un Crăciun în satul cazacilor 121
Ospăț cu oameni buni 143
Amintiri de acum o mie de ani 161
Hingherul 179

Radu Tudoran despre *Orașul cu fete sărace* 197
Referințe critice 199

Colecția „Biblioteca pentru toți“:

1-3. Marin Preda – *Cel mai iubit dintre pământeni* (vol. I-III)
4. Mircea Eliade – *Maitreyi*
5. Cella Serghi – *Pânza de păianjen*
6. Ionel Teodoreanu – *Lorelei*
7. Mateiu I. Caragiale – *Craii de Curtea-Veche*
8. Fănuș Neagu – *Îngerul a strigat*
9. Marin Sorescu – *Trei dinți din față*
10. Liviu Rebreanu – *Adam și Eva*
11. Gib I. Mihăescu – *Rusoaica*
12. Marin Preda – *Delirul*
13. Mircea Eliade – *Nuntă în cer*
14. Mihail Drumeș – *Elevul Dima dintr-a șaptea*
15. Camil Petrescu – *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*
16. Nichita Stănescu – *Necuvintele*
17. Cella Serghi – *Cartea Mironei*
18. Duiliu Zamfirescu – *Viața la țară. Tănase Scatiu. În război*
19. Grigore Băjenaru – *Cișmigiu & Comp. Bună dimineața, băieți!*
20. G.M.-Zamfirescu – *Maidanul cu dragoste*
21. Petru Popescu – *Prins*
22-23. Radu Tudoran – *Toate pânzele sus!* (vol. I-II)
24. Mircea Eliade – *Romanul adolescentului miop*
25. Mihail Drumeș – *Scrisoare de dragoste*
26. G. Ibrăileanu – *Adela*
27. Ion Minulescu – *Romanțe pentru mai târziu*
28. Gib I. Mihăescu – *Donna Alba*
29. Octavian Paler – *Viața pe un peron*
30. George Bacovia – *Plumb*
31-32. Marin Preda – *Moromeții* (vol. I-II)
33-35. Petru Dumitriu – *Cronică de familie* (vol. I-III)
36. Nicolae Filimon – *Ciocoii vechi și noi*
37. Cezar Petrescu – *Calea Victoriei*

38. Nicolae Labiș – *Moartea căprioarei*
39. Ion Creangă – *Amintiri din copilărie. Povești. Povestiri*
40-42. Ionel Teodoreanu – *La Medeleni* (vol. I-III)
43. Anton Holban – *O moarte care nu dovedește nimic. Ioana. Jocurile Daniei*
44. M. Eminescu – *Poezii*
45. Panait Istrati – *Chira Chiralina. Codin. Ciulinii Bărăganului*
46-47. Mircea Eliade – *Noaptea de Sânziene* (vol. I-II)
48. Mihail Drumeș – *Invitația la vals*
49. Ioan Slavici – *Moara cu noroc* (și alte nuvele)
50. Zaharia Stancu– *Costandina. Uruma. Ce mult te-am iubit*
51. Marin Preda – *Marele singuratic*
52. Henriette Yvonne Stahl – *Voica. Pontiful*
53. Jean Bart – *Europolis*
54. G. Călinescu – *Enigma Otiliei*
55-56. Marin Sorescu – *La Lilieci* (vol. I-II)
57. Camil Petrescu – *Patul lui Procust*
58. Hortensia Papadat-Bengescu – *Concert din muzică de Bach*
59. Liviu Rebreanu – *Pădurea spânzuraților*
60. George Topîrceanu – *Balade vesele și triste*
61. V. Voiculescu – *Zahei Orbul*
62. I.L. Caragiale – *Momente și schițe. Nuvele și povestiri*
63. Nichita Stănescu – *Noduri și semne*
64. Radu Tudoran – *Fiul risipitor*
65. Marin Preda – *Viața ca o pradă*
66. Gib I. Mihăescu – *Zilele și nopțile unui student întârziat*
67-71. Constantin Chiriță – *Cireșarii:*
Cavalerii florii de cireș (vol. I)
Castelul fetei în alb (vol. II)
Roata Norocului (vol. III)
Aripi de zăpadă (vol. IV)
Drum bun, Cireșari! (vol. V)
72-74. Octav Dessila – *Iubim* (vol. I - III)
75. Petru Popescu – *Dulce ca mierea e glonțul patriei*
76. Mircea Eliade – *Întoarcerea din rai*
77. Marin Preda – *Întâlnirea din Pământuri*
78. Ioan Slavici – *Mara*
79-80. Cezar Petrescu – *Întunecare* (vol. I - II)
81. Octavian Goga – *Poezii*

82. V. Voiculescu – *Ultimele sonete ale lui Shakespeare*
Traducere imaginară
83. Camil Petrescu – *Suflete tari. Jocul ielelor. Act venețian. Danton*
84. M. Eminescu – *Proză*
85. Zaharia Stancu – *Șatra*
86. Mihail Sadoveanu – *Creanga de aur. Ostrovul Lupilor*
87. Mircea Eliade – *Huliganii*
88. Marin Preda – *Imposibila întoarcere*
89. Geo Bogza – *Poemul Invectivă și alte poeme*
90. Adrian Păunescu – *Repetabila povară*
91. I.L. Caragiale – *Teatru*
92. George Coșbuc – *Balade și idile. Fire de tort*
93. Radu Tudoran – *Un port la răsărit*
94. Fănuș Neagu – *Frumoșii nebuni ai marilor orașe*
95. Eugen Barbu – *Groapa*
96-98. Mihail Sadoveanu – *Frații Jderi* (vol. I-III)
99. M.R. Paraschivescu –*Cântice țigănești și alte poeme*
100. Mircea Eliade – *Domnișoara Christina. Șarpele*
101. Adrian Păunescu – *Cele mai frumoase poezii de dragoste*
102. Marin Preda – *Risipitorii*
103-104. Augustin Buzura – *Fețele tăcerii* (vol. I-II)
105. Ion Budai-Deleanu – *Țiganiada*
106. Mihail Sadoveanu – *Zodia Cancerului sau Vremea Ducăi-Vodă*
107. Anatol E. Baconsky – *Biserica Neagră. Echinoxul nebunilor*
și alte povestiri
108. Eugen Barbu – *Principele*
109. Alexandru Macedonski – *Excelsior*
110. Vasile Alecsandri – *Teatru*
111. Adrian Păunescu – *Ultrasentimente. Mieii Primi.*
Fântâna somnambulă
112-113. Nicolae Breban – *Bunavestire* (vol. I-II)
114. Calistrat Hogaș – *Pe drumuri de munte*
115. Mihail Sadoveanu – *Baltagul. Cazul Eugeniței Costea*
116. Marin Preda – *Intrusul*
117. Fănuș Neagu – *Dincolo de nisipuri*
118. D.R. Popescu – *Vânătoarea regală*
119. Nichita Stănescu – *Oase plângând*
120. Mihail Drumeș – *Cazul Magheru*
121. Adrian Păunescu – *Poezii cu un singur punct*

122. Cezar Petrescu – *Dumineca Orbului*
123. Alexandru Vlahuță – *România pitorească. Schițe și povestiri*
124. Mihail Sadoveanu – *Neamul Șoimăreștilor*
125. Constantin Țoiu – *Galeria cu viță sălbatică*
126. V. Voiculescu – *Iubire magică*
127. Radu Tudoran – *Anotimpuri*
128. Ion Băieșu – *Balanța*
129. Ana Blandiana – *Cele patru anotimpuri. Proiecte de trecut*
130. Mihail Sadoveanu – *Țara de dincolo de negură. Hanu Ancuței*
131. V. Voiculescu – *Poezii*
132. Tudor Arghezi – *Cimitirul Buna-Vestire*
133. Tudor Arghezi – *Cuvinte potrivite. Flori de mucigai*
134. Max Blecher – *Întâmplări în irealitatea imediată. Vizuina luminată*
135. Barbu Delavrancea – *Hagi-Tudose. Nuvele și schițe*
136. Adrian Păunescu – *Cele mai frumoase poezii de dragoste* (vol. II)
137. Geo Bogza – *Țări de piatră, de foc și de pământ*
138. Anton Pann – *Culegere de proverburi sau Povestea vorbii*
139. Vasile Alecsandri – *Pasteluri și Poezii populare ale românilor*
140. Grigore Alexandrescu – *Meditații și elegii. Satire și fabule*
141. Emil Gârleanu – *Din lumea celor care nu cuvântă. Schițe și povestiri*
142. Mircea Eliade– *La țigănci. Pe strada Mântuleasa. În curte la Dionis*
143. Radu Tudoran – *Orașul cu fete sărace*

Toate povestirile, inspirate dintr-o lume în care ai zice că nu se întâmplă nimic, ca în târgurile de provincie ale lui Sadoveanu, au subiecte tari, nu lipsite de elemente senzaționale. După fiecare s-ar putea face câte un film (în genul filmelor bazate pe nuvelele lui William Somerset Maugham). Există multă epică în această carte de debut a unui foarte talentat prozator. Dar există, mai ales, un stil atrăgător, datorită căruia „vezi" tot ceea ce-ți povestește autorul.

ALEX. ȘTEFĂNESCU

JURNALUL NAȚIONAL

EDITURA ART

Află mai mult pe:
www.jurnalul.ro

ISBN 978-973-124-710-6

9 789731 247106